

Ба номи Худованди бахшояндаи меҳрубон

Ҳадиси силсилатуззаҳаб аз дидгоҳи аҳли суннат

Муҳаммадмуҳсини Табасӣ

Машҳад-2012

Табася, Муҳаммадмуҳсин, 1360- .

Tabasi, Mohammad Muhsin
حديث سلسله الذهب از نگاه اهل سنت. تاجيكى.

Ҳадиси силсилатузаҳаб аз дидгоҳи аҳли суннат

Муҳаммадмуҳсини Табася; Амине Тоҷик.

Машҳад: Бунёди пажӯҳишҳои исломӣ, 2012=1390.

مترجم .- مشهد: /محمد محسن طيبى؛ امين تاجيك
۱۳۹۱ . بنياد پژوهشهاي اسلامي

176 саҳ.

Фипо.

Тоҷикӣ

ISBN: 978-964-971-523-0

1. Аҳодиси хос (силсилатузаҳаб).

2. Аҳодиси аҳли суннат.

а. Бунёди пажӯҳишҳои исломӣ.

б. Тоҷик, Амин, мутарҷим. ҷ. унвон.

297/214

BP 145/230/ ط 495 س 2941391

Китобхонаи миллии ҷумҳурии исломии Ирон 2666244

Ҳадиси силсилатузаҳаб аз дидгоҳи аҳли суннат

Муҳаммадмуҳсини Табася

Тарҷумаи Амине Тоҷик

Виростории адабӣ ва татбиқии Ризо Нақдӣ

Чопи аввал: 1391, 1000 нусха, руқъӣ , қимат 32000 риёл.

Чоп ва саҳҳофӣ: Муассисаи чоп ва интишороти остони қудси разавӣ.

Бунёди пажӯҳишҳои исломӣ, Машҳад: сандуқи пусти 91735-366.

Марокизи тавзеъ:

Телефон ва дурнигори воҳиди фуруши бунёди пажӯҳишҳои исломӣ: 2230803

Фурушгоҳҳои китоби бунёди пажӯҳишҳои исломӣ, Машҳад: 2233923, Қум: 7733029.

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

Ҳаққи чоп маҳфуз аст

Феҳристи матолиб

Пешгуфтор.....9

Даромад

Даромад.....17

Таъйини маҳалли низоъ.....18

Котибони силсилатуззаҳаб.....19

Фасли аввал: Ҳадиси «Ҳисн»

Матни ҳадис.....23

Ровиён.....24

Қарни саввум:.....24

Қарни панҷум:.....25

Қарни шашум:.....26

Қарни ҳафтум:.....27

Қарни ҳаштум:.....27

Қарни нуҳум:.....28

Қарни даҳум:.....28

Қарни ёздаҳум:.....29

Қарни дувоздаҳум:.....29

Қарни сенздаҳум:.....29

Қарни чаҳордахум ба баъд:.....	29
Туруқи ҳадис	30
Идомаи ҳадис	33
Муҳаммадхоҷа Порсои Бухории ҳанафӣ.....	34
Қозӣ Беҳҷати Афандии шофей.....	35
Дидгоҳи аҳли суннат дар бораи ҳадиси «ҳисн»	36
Мувофиқин:	37
Шифо ба баракати ҳадиси силсилатуззаҳаб.....	43
Муҳолифин	46

Фасли дуввум: Ҳадиси «имон»

Матни ҳадис	49
Ровиён	50
Қарни саввум:	50
Қарни чаҳорум:.....	51
Қарни панҷум:	52
Қарни шашум:	52
Қарни ҳафтум:	53
Қарни ҳаштум:.....	53
Қарни нуҳум:	54
Қарни даҳум:.....	54
Қарни ёздаҳум:	55
Қарни дувоздаҳум:.....	55
Қарни сенздаҳум ба баъд:.....	55
Туруқи ҳадис	56
Дидгоҳи аҳли суннат дар бораи ҳадиси «имон».....	62

Мувофиқин.....	63
Муҳолифин:	75
Ягонагии ривоят «ҳисн» ва «имон»	76
Вуруди Имом (а) ба Нишобур ва мавозеи мардум ва уламои аҳли суннат	77

Фасли саввум: Абосалти Ҳирави дар нигоҳи аҳли суннат

Чойгоҳи ривоии Абосалт	96
Дидгоҳи нахуст:.....	97
Яҳё ибни Маъин	98
Иҷлӣ.....	101
Абудовуди Сачистонӣ.....	102
Муҳаммад ибни Исмоили Бухорӣ	102
Ибни Шоҳин.....	102
Ҳокими Нишобурии шофай	103
Абуяълии Қазвинӣ.....	104
Ҳокими Ҳасаконии ҳанафӣ	104
Мазии шофай.....	104
Муҳаммад ибни Муҳаммади Ҷазарии шофай	105
Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофай	105
Ибни Тағрии Бардии ҳанафӣ	106
Абулҳасани Кинонии шофай	107
Абулҳасани Синдии ҳанафӣ.....	108
Иҷлунии шофай.....	108
Дидгоҳи дуввум:.....	108

Закариё ибни Яҳёи Соҳии Басарии шофай	109
Наққошии ҳанбалӣ	109
Абунуайми Исфакони шофай	110
Нақд ва баррасӣ:	110
Дидгоҳи саввум:	111
Иброҳим ибни Яъқуби Ҷузҷонӣ	111
Абуҳотами Розии шофай	112
Абузуръаи Димишқии ҳанбалӣ	112
Нисоии шофай	112
Уқайлии Маккӣ	112
Ибни Ҳиббони Бустии шофай	113
Ибни Адии Ҷурҷонии шофай	114
Доруқутнии Бағдодии шофай	114
Муҳаммад ибни Тоҳири Мақдисии Зоҳирӣ	115
Абусаъд Абдулкарими Самъонии шофай	115
Абулфараҷ ибни Ҷавзии ҳанбалӣ	115
Заҳабии шофай	116
Ибни Касири Димишқии шофай	117
Бусирии шофай	118
Нақд ва баррасӣ:	118
Ҷузҷонӣ, решаи тухматҳо ба Абосалт:	121
Эътирофи бузургони аҳли суннат ба душмани Ҷузҷонӣ бо аҳли байт (а)	122
Ҷамъбандӣ	126
Мазҳаби Абосалт	128
Маонии воҷағони «шиъа», «шиъаи ҷалад», ва «рофизии	

хабис» назди аҳли суннат:.....	129
Нақд ва баррасӣ:	132
Чамъбандӣ:	134

Фасли чаҳорум: Соири аҳодис

Соири аҳодиси силсилатуззаҳаб	139
-------------------------------------	-----

Сухани поёнӣ

Сухани поёнӣ	148
Китобнома	155
а) Аҳли суннат	155
б) Имомия	173

Пешгуфтор

Яке аз қатаоти зебо ва илҳомбахши таърихи ислом вуруди шукуҳманди ҳазрати Ризо (а) ба хиттаи Хуросон ва саҳнаҳои ҳузур дар Нишобур аст, табаррук чустан, гиряҳои шавқ, бўсидани ҷои пои маркаб, илтимос кардан, зону задан ва ибрази эҳсосоти бисёр зиёди мардум ва уламои аҳли суннат дар баробари имом Ризо (а) намунаҳое аст, ки гузоришҳои таърихӣ бар он гувоҳӣ медиҳад. Он ҳам дар минтақае, ки зодгоҳ ва пойгоҳи донишмандон ва муҳаддисони номии аҳли суннат дар қарни саввум ва чаҳоруми ҳиҷрии қамарӣ аз ҷумла Исҳоқ ибни Роҳвайҳ, Муҳаммад ибни Аслами Тусӣ ва Аҳмад ибни Ҳарб буд. Муҳимтарини руҳдоди ҳузур дар Нишобур, судури ҳадисе аз имом Ризо (а) аз падарони пок ва гиромиаш аст, ки ба номи

силсилатуззаҳаб мондагор шуд. Ба гунае, ки ҳар нависандае онро бо шуру шаъаф сабт кард ва ҳар гӯяндае бо иштиёқ ва ғурур онро нақл намуд ва дар ниҳоят, ҳар шунавандае бо лаззат ва албатта шигифтӣ ва тааҷҷуб ба он гӯш дод. Замоне ин шигифтӣ ва тааҷҷуб бештар ва чанд баробар мешавад, ки нависанда ва гӯяндаи ин рухдоди муҳим аз бузургони аҳли суннат бошад.

Бо таваҷҷуҳ ба маҷмуае аз шубаҳот дар нафйи (инкори) санад ва далолати ҳадиси силсилатуззаҳаб ва фикдони пажӯҳише ҷомеъ ва такнигорӣ дар ин замина, асари ҳозир бар асоси мадорик ва манобеи аҳли байт шакл гирифт. Ин асар мекӯшад, тамомии суҳанон ва амалқарди уламои аҳли суннат дар баробари ҳадиси силсилатуззаҳабро аз даврони имом Ризо (а) то ҳоли ҳозир ҷамъоварӣ кунад ва пас аз табақабандӣ ва арзёбии иттилоот дар чаҳор ҷасли ҳадиси ҳисн, ҳадиси имон, Абосалти Ҳиравӣ аз нигоҳи аҳли суннат ва соири аҳодис сомон диҳад ва бо номи ҳадиси силсилатуззаҳаб аз дидгоҳи аҳли суннат ба сурати китоби ҳозир омода шавад.

Гуфтанист ин навиштор дар гоми аввал ба сурати мақолае бо унвони **силсилатуззаҳаб ба ривояти аҳли суннат**, ки дар ҳамоиши илмӣ-пажӯҳишии силсилатуззаҳаби шашумин ҷашнвораи саросарии имом Ризо (а) дар бунёди пажӯҳишҳои исломии Машҳади Муқаддас соли 1387 ҳ.ш. баргузор шуд, ироа гардид, ки ба унвони асари баргузида интиҳоб шуд ва мавриди тавачҷуҳи вижаи асотид ва ҳозирини ҷаласа қарор гирифт.

Ба пешниҳоди баъзе аз асотид мақолаи ироашуда ба сурати мустақил омодаи нашр шуд. Аз ин рӯ, баъд аз ислоҳот ва изофот ва вириши ҷадид, он матн ба сурати асари ҳозир омода шуд.

Чанд нукта

Дар поён зикри се нукта зарурӣ аст:

1. Мақсуд аз аҳли суннат дар ин навиштор, голибан гузориш ва нигоҳи уламо ва пайравони мазоҳиби панҷгонаи шофай, моликӣ, ҳанбалӣ, ҳанафӣ ва зоҳирӣ аст ва аз назари замони дидгоҳи аҳли суннат аз садаи дуввуми ҳиҷрии қамарӣ то

ҳоли ҳозир мавриди назар аст. Аз ин рӯ, аз тарҳи дидгоҳи гурӯҳаки ҷаъли ва тафриқагари ваҳҳобият иҷтиноб шудааст.

2. Рӯйкарди ин пажӯҳиш, тавсифӣ – таҳлилий аст. Ҳамон гуна, ки тамоми иттилоот ва гузоришҳои таърихӣ ва суҳанон ва амалкардҳои аҳли суннат дар бораи вуруди имом Ризо (а) ба Нишобур ва ҳадиси силсилатузаҳаб гирдоварӣ ва табақабандӣ шудааст. Дар мавориде низ бо баъзе аз суҳанон бо нигоҳи интиқодӣ бархӯрд ва нақду баррасӣ ва таҳлил шудааст. Ин рӯйкард низ бар асоси дидгоҳ ва мабонии аҳли суннат сурат гирифтааст, аз ин рӯ, ин навиштор ба сурати ғайритатбиқӣ бо омӯзаҳои шиъӣ сомон ёфтааст.

3. Матолиби ин навиштор мубтанӣ бар беш аз сад унвон аз манобеи аҳли суннат аст, ки бидуни восита ва мустақим аз онҳо нақл шудааст, ҷуз дар мавориди ҳосе, ки имкони истифода аз асли китоб ба хотири хаттӣ ё ноёб будани он вучуд надоштааст, ки бо истифода аз соири манобеи муътабар ба сурати ғайри мустақим аз онҳо нақл шудааст. Аз ин

рӯ, матолибе, ки дар кутуби шиъа ба нақл аз аҳли суннат дар бораи ҳадиси силсилатуззаҳаб омада дар ин навиштор лиҳоз нашудааст.

Гарчӣ ин асарро метавон гоми ҷадиде баршумурд, вале муаллифи ин асар иддаои бенақс будани онро надорад ва аз интиқодҳо ва нуқоти дилсӯзонаи дӯстон бо камоли майл истиқбол мекунад.

Дар поён аз роҳнамоиҳои асотиди бузургвор ҳазароти оёт Ҳоҷӣ шайх Начмуддини Табасӣ ва Ҳоҷӣ шайх Муҳаммадҳодии Юсуфии Ғаравӣ ва хучҷатулислом валмуслимин Ҳоҷӣ шайх Муҳаммадбоқирӣ Пураминӣ, ки дар ғинои ин асар нақши муассире доштаанд, камоли ташаккур ва имтинонро дорам.

Муҳаммадмуҳсини Табасӣ,
Қуми муқаддас

Даромад

Даромад

Силсилатуззаҳаб, вожаест, ки ёдовари вуруди таърихии имом Ризо (а) ба Нишобур ва истиқболи беназири мардум, ба вижа, донишмандон ва муҳаддисини баноми аҳли суннат ва сабти он тавассути бист ҳазор котиб ва муҳаддис аст.

Ҳокими Нишобурии шофей мегӯяд:

Имом Ризо (а) дар соли 200 ҳичрии қамарӣ вориди Нишобур шуд.¹

Вай дар ин сол ин воқеъаи таърихиро дар таърихи Нишобур сабт кардааст.

1. «Фароидус самтин фи фазили Муртазо вал Батул вас сибтин вал аймату мин зурриятиҳим (а)», ҷ.2, саҳ.199, ҳ.478; ба нақл аз Ҳокими Нишобурии шофей.

Таъйини маҳалли низоъ

Бояд донист дар кутуби аҳли суннат ду ривояти мухталиф аз назари далолат, аммо муттаҳид аз лиҳози санад ба унвони ҳадиси силсилатуззаҳабе, ки аз имом Ризо (а) дар Нишобур содир шуда, мунаъқис шудааст: нахуст ҳадиси ҳисн, дуввум ҳадиси имон.

Нуктаи дигар ин ки афзун бар ҳадиси силсилатуззаҳаби ҳисн ва имон аҳодиси дигаре низ аз имом Ризо (а) нақл шудааст, ки имом Ризо (а) онҳоро аз падарони бузургвораш нақл карда, вале матни он аҳодис бо ҳадиси ҳисн ва имон тафовут дорад. Ин гуна аҳодиси силсилатуззаҳаб бисёр буда ва зоҳиран равиши имом Ризо (а) ривоятул абнои анил обои буда, ки ин маҷмуаи ривоётро ёрони имом Ризо (а) дар саҳифае чамъоварӣ карда буданд. Чунон ки Самъони шофай мегӯяд: «Ярвӣ саҳифатун ан обоиҳи..., саҳифае аз падаронаш нақл мекунад»., «...вал машхуру мин ривоётиҳис саҳифату¹, аз ривоёти

1. «Алансоб», ҷ.3, саҳ.74-75, р.к: «Ассилату байнат тасаввуфи ва ташайноъ», ҷ.1, саҳ.238.

машхураш саҳифа аст». Ин маҷмаъаро «Маснадур Ризо (а)» низ меномидаанд.¹

Ибни Ширвайҳи Дайламии шофей ин саҳифаро саҳеҳ ва муътабар доништа ва дар маснади худ бахше аз онро зикр кардааст.² Бо ин ҳол мутаассифона бархе ровиёни ин саҳифа ё маснадро бидуни далели қонеъкунандае таъриф карда ва аҳодиси онро беътибор доништаанд.³

Дар ин маҷмуа барои иттилоъ ва огоҳии бештар аз инъикоси ин гуна аҳодис дар кутуби аҳли суннат, ибтидо ҳадиси силсилатауззаҳаби маъруф ва дидгоҳи бузургони аҳли суннат дар бораи ду ҳадиси ҳисн ва имон нақл ва Он гоҳ ба соири аҳодисе, ки санаде ҳамонанди санади силсилатуззаҳаб доранд, ишора хоҳад шуд.

Котибони силсилатуззаҳаб

Теъдоди гузоришгарони ҷараёни бошукуҳи имом

1. «Аттавину фи ахбори Қазвин», ҷ.1, саҳ.470 ва, ҷ.2, саҳ.306 ва 407.

2. «Фирдавсул ахбор бимаъсурил хитоб», ҷ.1, саҳ.40.

3. «Китобул маҷруҳин», ҷ.2, саҳ.106 ва «Китобус сиқот», ҷ.8, саҳ.456.

Ризо (а) дар Нишобурро даҳ ҳазор¹, бист ҳазор² ва сӣ ҳазор³ тан низ гузориш кардаанд, ки ривояти бист ҳазор машҳур аст.

-
1. «Меҳмонномаи Бухоро», саҳ,345.
 2. «Алфусул муҳимма фи маърифати аҳволил аймма (а)», саҳ,243; «Ҷавоҳирул ақдин фи фазиш шарфин», саҳ,344; «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ,595; «Ахборуд дувал ва осоруд увал», саҳ,115; «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ,489; «Нурул абсор фи маноқиби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ,236 ва «Алфатҳур раббони валфайзур раҳмонӣ», саҳ,224; тамоми ин кутуб аз «Таърихи Нишобур» нақл кардаанд.
 3. «Василатул ходим илал маҳдум дар шарҳи салавати ҷаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ,229.

Фасли аввал

Ҳадиси «Ҳисн»

Матни ҳадис

Имом Ризо (а) фармуд: Падарам аз падараш имом Содиқ, аз падараш имом Боқир, аз падараш имом Саҷҷод, аз падараш имом Ҳусейн, аз падараш имом Алӣ нақл кардаанд, ки Алӣ (а) фармуд: Паёмбар фармуданд: Ҷабраил арз кард: «Аз Худои субҳон шунидам, ки фармуд, ки ҷумлаи ло илоҳа иллаллоҳ дижи ман аст, пас ҳар ки онро бигӯяд, дар диж ва ҳисори ман дохил шуда ва аз азоби рӯзи қиёмат дар амон хоҳад буд.»¹

1. «Алфусул муҳимма фи маърифати аҳволил аймма (а)», саҳ.242-243.

Ровиён

Ин ҷараёнро бузургони аҳли суннат гузориш кардаанд, ки ба тартиб аз муосирон бо имом Ризо (а) то даврони ҳозирро ёд хоҳем кард.

Дар як нигоҳи иҷмолӣ дармеёбем аз он даҳ ҳазор, бист ҳазор ва ё сӣ ҳазор ровӣ фақат ривояти панҷоҳ ровӣ аз қарни саввум то ҳоли ҳозир ба гунаҳое мухталиф боқӣ мондааст.

Қарни саввум:

Имом Ҷавод (а) (220 ҳ.қ.)¹

Муҳаммад ибни Умари Воқидӣ (207 ҳ.қ.)²

Яҳё ибни Яҳё (226 ҳ.қ.)³

Аҳмад ибни Ҳарби Нишобурӣ (234 ҳ.қ.)⁴

Абосалт Абдуссалом ибни Солеҳи Ҳаравӣ(236ҳ.қ.)⁵

-
1. «Фароидус самтин фӣ фазоилли Муртазо вал Батул вас сибтин вал айммату мин зурриятиҳим (а)», ҷ.2, саҳ.189, ҳ.466 ва «Алитҳоф биҳуббил ашроф», ҷ.3, саҳ.147.
 2. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.
 3. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125.
 4. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125 ва «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аймма (а)», саҳ.315.
 5. «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», ҷ.3, саҳ.122-123 ва 168, Абосалт аз дидгоҳи аксари аҳли суннат, сунний муарифӣ шуда аст, ки дар фасли саввум хоҳад омад.

Исҳоқ ибни Роҳвайҳи Марвазӣ (238 ҳ.қ) ¹
Муҳаммад ибни Аслами Киндии Тусӣ (242 ҳ.қ)²
Муҳаммад ибни Рофеи Қушайрӣ (245 ҳ.қ) ³
Абузуръаи Розӣ (261 ҳ.қ) ⁴
Аҳмад ибни Омири Той ⁵
Аҳмад ибни Исои Алавӣ ⁶
Аҳмад ибни Алии Сиддиқа ⁷

Қарни панҷум:

Ҳокими Нишобурии шофей (205 ҳ.қ) ⁸

-
1. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125 ва «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил аиммати (а)», саҳ.315.
 2. Ҳамон.
 3. Ҳамон.
 4. «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аимма (а)», саҳ.242-243; «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.594-595; «Ахборуд дувал», саҳ.115; «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.489-490 ва «Нурул абсор фӣ манокби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236.
 5. «Таъриху Димишқил кабир», ҷ.51, саҳ.253, ҳ.11473, р.к: «Канзул уммол фӣ сунанил ақвол вал афъол», ҷ.1, саҳ.52, ҳ.158 ва «Маснадул имоми Зайд», саҳ.439.
 6. «Аттадвину фӣ ахбори Қазвин», ҷ.2, саҳ.213.
 7. «Маснадуш шиҳоб», ҷ.72, саҳ.323, ҳ.1451.
 8. «Таърихи Нишобур»и Ҳоким бино бар нақли «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аимма (а)», саҳ.242-243; «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.594-595; «Ахборуд дувал», саҳ.115; «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.489-490 ва «Нурул абсор фӣ манокби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236.

Аҳмад ибни Абдураҳмони Шерозӣ(407-411 х.қ)¹

Абунуайми Исфохони шофей (430 х.қ)²

Қузоъии шофей (454 х.қ)³

Шаҷарии Чурҷони ҳанафӣ (499 х.қ)⁴

Қарни шашум:

Абуҳомид Муҳаммад Ғаззолии шофей (505 х.қ)⁵

Ибни Ширвайҳи Дайламии шофей (509 х.қ)⁶

Замахшарии ҳанафӣ (538 х.қ)⁷

Ибни Асокири Димишқии шофей (571 х.қ)⁸

-
1. «Алҷомеъус сағир мин ҳадисил баширин назир», саҳ.376, ҳ.6047 ва «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.480-490 ба нақл аз: Шерозӣ, «Алқоб» мутассифона ин китоб дар дастрас нест ва ба гуфтаи бархе, нусхаи хаттии ин китоб мавҷуд аст; Р.к: «Таърихул таросул арабӣ», ҷ.1, саҳ.376 ва «Сайру альмин нубало», ҷ.17, саҳ.242 ва мухтасар «Китобул алқоб» низ басурати хати вачуд дорад; р.к: «Алфехрастуш шомил литтуросил арабили исломии махтут», «Алҳадисин набавиош шариф (с) ва улумехи ва риҷолиҳ», ҷ.1, саҳ.63, шумораи 454 ва саҳ.233.
 2. «Ҳиятул авлиё ва табақотул асфиё», ҷ.3, саҳ.191-192.
 3. «Маснадуш шиҳоб», ҷ.2, саҳ.323, ҳ.1451.
 4. «Аламолийил хамисия», ҷ.1, саҳ.15, ҳ.16.
 5. «Шарҳи ҳадиси силсилатузаҳаб»; ин китоб хати буда ва нусхаи он дар китобхонаи муҳаммада Ҳинд аст, р.к: «Аҳлул байти (а) фил мактабатил арабия», саҳ.237, шумораи 391.
 6. «Фирдавсул ахбор бимаъсурил хитоб», ҷ.3, саҳ.211, ҳ.4458 ва ҷ.5, саҳ.351, ҳ.8138, р.к: «Файзулқадир би шарҳи ҷомеъуссағир», ҷ.4, саҳ.490.
 7. «Рабиъул аброр ва нусусул ахбор», ҷ.2, саҳ.385, ҳ.227.
 8. «Таъриху Димишқил кабир», ҷ.51, саҳ.252-253, ҳ.11472 ва 11473, шумораи 5742.

Ибни Чавзии Ҳанбалӣ (597 ҳ.қ) ¹

Қарни ҳафтум:

Ибни Қудомай Мақдисии ҳанбалӣ (620 ҳ.қ) ²

Рофеии Қазвинии шофеӣ (623 ҳ.қ) ³

Муҳаммад ибни Талҳаи шофеӣ (562 ҳ.қ) ⁴

Сабт ибни Чавзии Ҳанафӣ (654 ҳ.қ) ⁵

Қарни ҳаштум:

Ибни Манзури Африқӣ (711 ҳ.қ) ⁶

Чувайнийи шофеӣ (730 ҳ.қ) ⁷

Заҳабийи шофеӣ (748 ҳ.қ) ⁸

-
1. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ,6, саҳ,125.
 2. «Аттабийн фӣ ансобил қурайшиин», саҳ,133.
 3. «Аттавину фӣ аҳбори Қазвин», ҷ,2, саҳ,213.
 4. «Василатул ходим илал махдум дар шарҳи салавати чаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ,227; Гуфтанист Муҳаммад ибни Талҳаи шофеӣ ин ривоятро дар китоби «Мағолибуссул фӣ маноқиби олир расул (а)» зикр накарда ва мумкин аст онро дар китоби дигари худ ба номи «Зубдатул мақол фӣ фазили ол (с)» оварда бошад, ки ин китоб дар дастрас нест, лизо ин суҳан ба нақл аз Хунҷии ҳанафӣ оварда шуда аст, Р.к: «Аҳлул байти (а) фил мактабатил арабияти», саҳ,205, шумораи 346.
 5. «Газкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ,315.
 6. «Мухтасару таъриху Димишқ», ҷ,20, саҳ,293.
 7. «Фароидус самгин фӣ фазили Муртазо вал Батул вас сибгин вал айммату мин зурриятиҳим (а)», ҷ,2, саҳ,189, ҳ,466.
 8. «Сайру аъломин нубало», ҷ,9, саҳ,390.

Зарандии ҳанафӣ (757 ҳ.қ.) ¹

Халифаи Нишобурии шофей (қарни ҳаштум)²

Қарни нуҳум:

Муҳаммадхоҷа Порсои Бухории ҳанафӣ (822ҳ.қ)³

Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей (852 ҳ.қ.) ⁴

Ибни Саббоғи Моликӣ (855 ҳ.қ.) ⁵

Қарни даҳум:

Суютии шофей (911 ҳ.қ.) ⁶

Самҳудии шофей (911 ҳ. қ.) ⁷

Хунҷии Исфаҳонии ҳанафӣ (927 ҳ.қ.) ⁸

Ибни Ҳаҷари Ҳайсамии шофей (974 ҳ.қ.) ⁹

Муттақии Ҳиндӣ (975 ҳ.қ.) ¹

-
1. «Маориҷул вусул ило маърифати олиррасули валбатул (а)», саҳ.165-166.
 2. «Талҳиси ва тарҷума таърихи Нишобур», саҳ.131-132.
 3. «Фаслул хитоб ливаслил аҳбоб» бино бар анқли «Янобеъул маваддати лизил курбо (а)», ҷ.3, саҳ.166.
 4. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.7, саҳ.339.
 5. «Алфусул муҳимма фи маърифати аҳволил аймма (а)», саҳ.242-243.
 6. «Алҷомеъус сағир мин ҳадисил баширин назир», саҳ.376, ҳ.6074.
 7. «Ҷавоҳирул ақдин фи фазлиш шарфин», саҳ.342-343.
 8. «Василатул ходим илал маҳдум дар шарҳи салавати ҷаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ.227 ва «Меҳмонномаи Бухоро», саҳ.343-345.
 9. «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.594-595.

Қарни ёздаҳум:

Қармони Димишқӣ (1019 ҳ.қ.)²

Абдуррауфи Манновии шофеӣ (1031 ҳ.қ.)³

Қарни дувоздаҳум:

Ноблусии Димишқӣи ҳанафӣ (1143 ҳ.қ.)⁴

Мирзомуҳаммадхони Бадахшии Ҳиндӣи ҳанафӣ⁵

Қарни сенздаҳум:

Зубайдӣи ҳанафӣ (1205 ҳ. қ.)⁶

Қундузӣи ҳанафӣ (1294 ҳ. қ.)⁷

Шабланҷӣи шофеӣ (1297 ҳ.қ.)⁸

Қарни чаҳордаҳум ба баъд:

Қозӣ Беҳҷати Афандӣи шофеӣ (1350 ҳ.қ.)⁹

-
1. «Канзул уммол фӣ сунанил ақвол вал афъол», ҷ.1, саҳ.52, ҳ.158.
 2. «Ахборуд дувал ва осорул увал», саҳ.115.
 3. «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сагир», ҷ.4, саҳ.489-490.
 4. «Асроруш шарӣа билфатҳи раббонӣ вал файзир раҳмонӣ», саҳ.223-224.
 5. «Мифтоҳун наҷо фӣ маноқибӣ оли Або (а)», саҳ.179.
 6. «Алитҳоф биҳуббил ашроф», ҷ.3, саҳ.147.
 7. «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», ҷ.3, саҳ.122-123 ва 168.
 8. «Нурул абсор фӣ маноқибӣ оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236.
 9. «Ташреҳ ва муҳокима дар таърихи оли Муҳаммад (а)», саҳ.190-191.

Сайидмуҳаммад Тоҳири Ҳошимии шофей(1412ҳ.қ)¹

Шайх Аҳмад Тобеии Мисрии шофей ²

Абдулазиз ибни Исҳоқи Бағдодии ҳанафӣ ³

Туруқи ҳадис

Гарчи ҷараёни вуруди имом (а) ба Нишобур ва ҳадиси «ҳисн»-ро беш аз даҳ, бист ё сӣ ҳазор тан сабт ва забт кардаанд, вале мутаассифона ҳамонанди ҳадиси ғадир, ки ровиёни бисёре онро сабт карда буданд. Ин ҳадис низ маҳҷур монда ва асноди он ба ҳар далеле мафқуд шудааст.

Ба ҳар ҳол маъруф аст, ки ин ҳадисро Абосалт Абдуссалом ибни Солеҳи Ҳаравӣ аз имом Ризо (а) нақл карда, аз ин рӯ, бархе тасаввур мекунанд бо тазъифи вай ҳадис низ аз эътибор соқит мешавад.

Дар посух бояд гуфт: Аввалан чунончи хоҳад омад, бузургони риҷоли аҳли суннат ба Абосалт эътимод доранд, сониян, афзун бар Абосалт афроди

1. «Маноқиби аҳли байт (а) аз дидгоҳи аҳли суннат», саҳ.202.

2. «Алэътисом биҳаблил ислом», саҳ.205-206.

3. «Маснадул имоми Зайд», саҳ.439-440.

дигаре низ ин ҳадисро аз имом Ризо (а) нақл кардаанд, ки ба номи онҳо ва Абосалт ишора мешавад:

1. Имом Ҷавод (а). Ҷувайнии шофея¹, Зубайдии ҳанафӣ² ҳар кадом ба санади худ, онро аз имом Ҷавод (а) нақл мекунанд.

2. Абосалт Абдуссалом ибни Солеҳи Ҳиравӣ. Вай ходим ва мулозими имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) буда ва ин ҷараёни муҳим ва таърихро бо тамоми ҷузъиёти он нақл мекунад ва аксари қариб ба иттифоқи аҳли суннат низ ривояти Абосалтро бо тариқҳои мухталиф нақл мекунанд.³

3. Аҳмад ибни Омири Атой. Ибни Асокири Димишқии шофея ба санади худ ин ҳадисро аз Аҳмад ибни Омири Той нақл мекунад.⁴

4. Аҳмад ибни Исои Алавӣ. Рофеи Қазвинии

1. «Фароидус самтин фӣ фазили Муртазо вал Батул вас сибтин вал аймату мин зурриятиҳим (а)», ҷ.2, саҳ.189, ҳ.466.
2. «Алитҳоф бихуббил ашроф», ҷ.3, саҳ.147.
3. «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», ҷ.3, саҳ.122-123 ва 168.
4. «Таъриху Димишқил кабир», ҷ.51, саҳ.253, ҳ.11473, р.к: «Канзул уммол фӣ сунанил ақвол вал афъол», ҷ.1, саҳ.52, ҳ.158, «Маснадул имоми Зайд», саҳ.439.

шофей ривояти мазбурро ба санади худ аз Аҳмад ибни Исои Алавӣ нақл мекунад.¹

5. Аҳмад ибни Алӣ ибни Садақа. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибни Саломаи Қазобии шофей ҳадиси ёдшударо ба санади худ аз Аҳмад ибни Садақа ривоят мекунад.²

6. Муҳаммад ибни Умари Воқидӣ. Сибт ибни Ҷавзии ҳанафӣ, ин ривоятро аз тариқи Воқидӣ нақл мекунад.³

7. Абузуаи Розӣ.

8. Муҳаммад ибни Аслами Тусӣ

Ҳокими Нишобурии шофей ба ин муҳим тасреҳ мекунад.⁴

9. Исҳоқ ибни Роҳвайҳи Марвазӣ

10. Муҳаммад ибни Рофеи Қушайрӣ

11. Аҳмад ибни Ҳарби Нишобурӣ

1. «Аттавину фӣ ахбори Қазвин», ҷ.2, саҳ.213.

2. «Маснадуш шиҳоб», ҷ.72, саҳ.323, ҳ.1451.

3. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил аиммати (а)», саҳ.315.

4. «Таърихи Нишобур» бино бар нақли «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аимма (а)», саҳ.242-243; «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.594-595; «Ахборуд дувал ва осорул увал фит таърих», саҳ.115; «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.489-490 ва «Нурул абсор фӣ маноқиби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236.

Ин се мавридро Ибни Ҷавзии ҳанбали¹ ва Сибт ибни Ҷавзии ҳанафӣ, аз тариқи Воқидӣ² нақл мекунанд.

12. Яҳё ибни Яҳё

Ин мавридро низ ибни Ҷавзии ҳанбали³ нақл мекунад.

Идомаи ҳадис

Илло бишурутиҳо ва ано мин шурутиҳо

Огоҳ бошед ло илоҳа иллаллоҳ шуруте дорад, ман аз шурути он ҳастам.

Бо ин ки дар бештар кутуби аҳли суннат идомаи ҳадис ҳазв шуда, бархе аз мунсифини аҳли суннат монанди Хоҷа Порсои ҳанафӣ ва Қозӣ Беҳҷати Афандии шофей, идомаи ҳадисро, ки ишора ба мақоми волои «имомат» дорад, нақл кардаанд.

1. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ,6, саҳ.125.

2. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.

3. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ,6, саҳ.125.

Муҳаммадхоча Порсои Бухории ҳанафӣ (822ҳ.қ):

Аз Абосалт нақл аст, ки гуфт: Ба ҳангоме, ки Алӣ мулаққаб ба Ризо, Худо аз ӯ хушнуд бод, савор бар астаре хокистарӣ ва моил ба сиёҳ аз Нишобур хорич мешуд, ҳамроҳаш будам, ки дар ин ҳангом Аҳмад ибни Ҳарб ва Яҳё ибни Яҳё ва Исҳоқ ибни Роҳвайҳ ва теъдоде донишманд лагоми астарашро гирифтанд ва арза доштанд: Эй фарзанди расули Худо! Ба ҳаққи падарони покат, ҳадисе барои мо ривоят кун, ки онро аз падарат ва падаронаш шунидаӣ. Пас сари муборакашро аз хиргоҳ берун овард ва фармуд: Падарам Мӯсо аз падараш Чаъфар аз падараш Муҳаммад аз падараш Алӣ аз падараш Ҳусейн аз падараш Алӣ ибни Абитолиб аз расули Худо ривоят кард, ки фармуд: Аз Ҷабраил шунидам, ки мегуфт: Аз Худованд шунидам, ки мефармуд: «Ба ростӣ, ки ман Худовандам, Худое чуз ман нест, пас маро бипарастед. Ҳар ки бо шаҳодат ва гувоҳии мухлисона ба ло илоҳа иллаллоҳ биёяд дар дижи ман ворид мешавад ва ҳар ки дар диҷам дохил шавад аз азобам дар амон мемонад». Ва дар ривояте

чун корвон ҳаракат кард, ба мо фармуд: «Огоҳ бошед, шуруте дорад ва ман аз шурути он ҳастам». Гуфта шудааст: Аз шурути калимаи ихлос, иқрор ба вочиб будани итоат аз ўст.¹

Қозӣ Беҳҷати Афандии шофей (1350 ҳ.қ.):

Абосалт ибнус Солеҳ мегӯяд: Он гоҳ, ки имом аз Нишобур хориҷ гардид ман низ дар рикоби ў будам. Имом дар ҳоли азимат ба Хуросон бар астаре сафед савор буд, ҷамъе аз донишварони Хуросон аз ҷумла Исҳоқ ибни Роҳвайҳ, Аҳмад ибни Ҳарб, Яҳё ибни Яҳё, ҳузури имом шарафёб гаштанд ва арз карданд: Эй фарзанди расули Худо! Бо баёни ривояте, ки аз обо ва аҷдоди покат шунидаӣ, моро масрур ва мустафиз фармо. Ҳазрати Ризо (а) дар муқобили пурсиши онон, сари мубораки худро аз қаҷова хориҷ сохт ва фармуд:

Маънои ин ҳадис, ки бо силсилаи имомат ба ҳазрати рисолатпаноҳ мерасад, чунин аст: «Калимаи

1. «Фаслул хитоб ливаслил аҳбоб» бино бар анқли «Янобеъул маваддати лизил курбо (а)», ҷ.3, саҳ.168.

ло илоҳа иллаллоҳ ҳисни ва ҳисори ман аст, ҳар кас, ки дохили ҳисни ман гардад аз азоби ман дар амон аст, вале бояд ба шурути калимаи таййиба низ амал намояд ва ман аз ҷумлаи шурути он ҳастам».¹

Дидгоҳи аҳли суннат дар бораи ҳадиси «ҳисн»

Дар мавриди ҳадиси «ҳисн» ду дидгоҳ матраҳ аст:

Бархе бар ин тасаввур, ки Абосалти Ҳиравӣ танҳо ровии ин ҳадис аст, вайро тазъиф кардаанд ва дар натиҷа ҳадиси «ҳисн»-ро беъътибор ҷилва додаанд. Ин дар ҳоле аст, ки бузургон ва бисёре аз донишмандони аҳли суннат илова бар тавсиқи Абосалти Ҳиравӣ ҳадиси «ҳисн»-ро таъйид кардаанд ва суханони шигифтоваре дар бораи он ба забон ва қалам ҷорӣ кардаанд ва гурӯҳе дигар ин ҳадисро шифобахш дониста ва онро таҷриба кардаанд, ки ба ин суханон ишора мешавад.

1. «Ташреҳ ва муҳокима дар таърихи оли Муҳаммад (а)», саҳ.190-191.

Мувофиқин:

Абосалти Ҳирави (236 ҳ.қ.):

Вай дар азамати ин ҳадис меғӯяд:

Лав қуриға ҳозал асноду ало маҷнунин лаафоқа¹

Агар ин аснод бар девонае хонда шавад
ҳаройина оқил мешавад.

Аҳмад ибни Ҳанбал (241 ҳ.қ.):

Вай яке аз пешвоёни фикҳии аҳли суннат аст,
меғӯяд:

**Лав қараъту ҳозал аснода ало маҷнунин лабариа
мин ҷиннатиҳи²**

Агар ин аснодро бар девонае бихонам аз
девонагиаш шифо меёбад.

Дар нақли дигар чунин омада:

Лав қуриға ҳозал асноду ало маҷнунин лаафоқа³

Ва ё дар нақли дигар:

Лав қуриға ҳозал асноду ало маҷнунин лабариа

1. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.

2. «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.595.

3. «Нурул абсор фи манокби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236.

мин чунуниҳи¹

Лав қуриъа ҳозал асноду ало мачнунин лаафоқа
мин чунуниҳи²

Агар ин ривоятро бо ин санад бар мачнуне
бихонанд бемории ӯ бартараф хоҳад шуд.

Яҳё ибни Хусайни Ҳасани (298 ҳ. қ):

Вай дар бораи асноди Саҳифаи имом Ризо (а)
пайваста мегуфт:

Лав қуриъа ҳозал асноду фй узунин мачнунин
лаафоқа³

Агар ин аснод дар гӯши девонае хонда шавад,
ҳаройниа оқил мешавад.

Абунуъайми Исфаҳонии шофey (430 ҳ.қ):

Бо баёне чомеъ дар бораи ин ҳадис мегӯяд:

Ин ҳадиси собити машҳуре аст, ки ба ин аснод
аз инсонҳои пок аз падарони покашон ривоят
шудааст ва баъзе муҳаддисони гузаштаамон вақте ин

1. «Аламолийил хамсия», ҷ.1, саҳ.15, ҳ.16.

2. «Таълиқе бар маснадул имоми Зайд», саҳ.441 ва «Алэътисом биҳаблил ислом»,
саҳ.206.

3. «Рабиъул аброр ва нусусул ахбор», ҷ.4, саҳ.79, ҳ.346.

аснодро ривоят мекарданд, мегуфт: Агар ин аснод ба девонае хонда шавад ҳаройина оқил мешавад.¹

Абулқосим Абдулкарим ибни Ҳавзани Қушайрии шофеи (465 ҳ.қ):

Вай дар мавриди ин ҳадис сухани шигифтангезе нақл мекунад, ки ба он ишора мешавад:

«Ин ҳадис бо ин силсила санад ба баъзе аз подшоҳони сомонӣ расид (Нуҳ ибни Мансур) вай дастур дод ин ҳадис бо тилло навишта шуда ва васият кард ҳангоми марг бо вай дар қабраш дафн гардад. Баъд аз маргаш вайро дар хоб диданд ва аз ӯ пурсиданд: Худованд бо ту чӣ кард? Дар посух гуфт: Худованд маро ба шаҳодати ло илоҳа иллаллоҳ ва тасдиқи Муҳаммадур расуллulloҳ бахшид.»²

1. «Ҳилятул авлиё ва табақотул асфиё», ҷ.3, саҳ.192.

2. «Алфусул муҳимма фи маърифати аҳволил аимма (а)», саҳ.243; «Чавоҳирул ақдин фи фазлиш шарфин», саҳ.334; «Меҳмонномаи Бухоро», саҳ.342; «Василатул ходим илал махдум дар шарҳи салавати чаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ.229; «Ахборуд дувал», саҳ.115; «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.489; «Нурул абсор фи манотиби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236 ва «Алэътисом биҳаблил ислом», саҳ.206.

Абуҳомид Муҳаммад Ғазолии шофей (505 ҳ.қ)

Вай низ бо таъйиди ҳадиси силсилатуззаҳаб ба шарҳ ва тафсири он пардохта аст.¹

Дайламии шофей (509 ҳ.қ):

Вай ҳадиси ҳисро саҳеҳ доништа меғӯяд:
«Ҳадиси собит».²

Замахшарии ҳанафӣ (538 ҳ.қ):

Вай дар азамати ҳадиси «силсилатуззаҳаб» сухани Яҳё ибни Хусайни Ҳасанӣ дар бораи асноди саҳифаи имом Ризо (а)-ро ёдовар шуда, ки пайваста меғуфт:

Лав қуриъа ҳозал асноду фӣ узунӣ маҷнунин лаафоқа³

Агар ин аснод дар гӯши девонае хонда шавад, ҳаройниа оқил мешавад.

1. «Шарҳи ҳадиси силсилатуззаҳаб»; ин китоб хати буда ва нусхаи он дар китобхонаи муҳаммадия Ҳинд аст, р.к: «Аҳлул байти (а) фил мактабатил арабияти», саҳ.237, шумораи 391.

2. «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.489-490.

3. «Рабиъул аброр ва нусусул ахбор», ҷ.4, саҳ.79, ҳ.346.

Ибни Қудомаи Мақдасии ҳанбали (620 ҳ.қ)

Қола баъзу аҳлил илми: Лав қуриъа ҳозал асноду ало маҷнунин лабариа¹

Яке аз донишварон гуфтааст: Агар ин аснод бар девонае хонда шавад шифо меёбад.

Сибт ибни Чавзии ҳанафӣ (654 ҳ.қ):

Вай дар азамати ин ҳадис сухани ибни Қудомаи ҳанбалиро мутазаққир шуда ва мегӯяд: Лав қуриъа ҳозал асноду ало маҷнунин лабариа²

Агар ин аснод бар девонае хонда шавад ҳаройина оқил мешавад.

Зарандии ҳанафӣ (757 ҳ.қ):

Вай низ дар азамати ҳадиси ҳисн мегӯяд:

Аллоҳумма иҷълно минал оминина мин азобика явмал фазаъил акбари иннака аъло ва аҷаллу ва аҷваду ва акбару³

Парвардигоро! Моро дар рӯзи қиёмат аз азобат

1. «Аттабийн фи ансобил қурайшиин», саҳ.133.

2. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.

3. «Маоричул вусул ило маърифати олиррасули валбатул (а)», саҳ.166.

эмин бидор. Ҳамоно фақат ту баландмартаба, ҷалил,
бахшанда ва бузург ҳастӣ.

Суютии шофey (911 ҳ.қ):

Вай ҳадиси ҳисро саҳеҳ доништа ва мегӯяд:

Ҳадиси саҳеҳ.¹

Хунҷии Исфаҳонии ҳанафӣ (527 ҳ.қ):

Муҳаққиқон гуфтаанд: Ривоят ёдшуда ин санад
агар бар девона хонда шавад шифо хоҳад ёфт...²

Ҷои дигар мегӯяд:

Он ҳадис ҳадисе фавқулодда азимушшаън аст
ва асноде бисёр саҳеҳ ва олий дорад, то онҷо, ки
уламо ривоят кардаанд: Яке аз муҳаддисини он
ҳадисро дар маҷлиси яке аз салотини подшоҳони
Бухоро қироат кард, он подшоҳ аз муҳаддис
дархост кард, ки ҳадисро бо он аснод барои ӯ
бинависад ва васият кард баъд аз вафот варақаеро,
ки он ҳадис бар он навишта шуда дар кафани ӯ

1. «Алҷомеъус сағир мин ҳадисил баширин назир», саҳ.376, ҳ.6074.

2. «Василатул ходим илал махдум дар шарҳи салавати ҳаҷордаҳ маъсум (а)»,
саҳ.166.

қарор диҳанд ва бо ӯ дар қабр ниҳанд.¹

Абдулвосеъ ибни Яҳёи Восеи Ямони ҳанафӣ:

Вай низ мегӯяд:

Месазад ин ривоятро ба таври комил ба ҳамроҳи санади пайвастаи он, ки ба дудмони пок ва баландмартабаи набии ақрам (с) мерасад, бо тилло навишта шавад.²

Шифо ба баракати ҳадиси силсилатузаҳаб

То кунун иддао ва дидгоҳҳои бузургони аҳли суннат дар мавриди ин ҳадиси шариф баён шуд, аммо дар идома баён хоҳад шуд, ки баъзе аз аҳли суннат ба ин иддао (шифои маҷнун ва бемор) ҷомаи амал пӯшонида ва гуфтаанд: Шифои бемор ба баракати ҳадиси силсилатузаҳаб аз муҷарработ аст.

Гузориши ибни Халлақони шофей (681 ҳ.ш.):

Он гоҳ, ки бемории Абодалаф, ки дар он аз дунё

1. «Меҳмонномаи Бухоро», саҳ.342 ва «Василатул ходим илал маҳдум дар шарҳи салавати чаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ.229.

2. «Маснадул имоми Зайд», саҳ.441.

рафт, сабаби ҷилавгирӣ аз вуруди мардум назди ӯ шуд. Чанд рӯзе, ки ба гунае иттифоқӣ беҳбуд ёфт аз хидматкораш пурсид: Чӣ касоне ба дидани ман омаданд? Вай ҷавоб дод: Даҳ нафар аз содоти Хуросон ба дидани Шумо омаданд ва чанд рӯзе аст мунтазири мулоқоти шумо ҳастанд. Абодалаф онҳоро фаро хонд ва ба онҳо хушомад гуфт ва сабаби омадани онҳоро ҷӯё гашт. Гуфтанд: Зиндагӣ бар мо сахт шуда буд, аз ҷуд ва бахшиши шумо бохабар шудем аз ин рӯ, пеши шумо омадаем.

Аבודалаф бист кисаи ҳазординорӣ берун оварда ва ба ҳар як аз онон ду киса дод ва миқдоре пул ба унвони ҳазинаи роҳро низ ба ҳар кадом дод ва аз онҳо хост то замоне ба хонаи худ нарасидаанд, кисаҳоро нагушоянд ва аз онон хост ҳар як бо хатти хеш номи худ ва падарашро бинависад то ба Алӣ ибни Абитолиб бирасад ва аз ҷаддаи худ Фотима духти набии акрам (с) ёд кунад ва он гоҳ бинависад:

Эй расули Худо! Зиндагӣ бар мо сахт шуда буд ва ба назди Абодалаф рафтем ва аз ӯ кумак хостем.

Вай низ ду ҳазор динор ба мо кумак кард ба умеди ин ки шумо аз ӯ розӣ бошед ва вайро мавриди шафоати худ қарор диҳед. Онҳо низ ин чумалотро навиштанд ва Абодалаф навиштаҳоро гирифт ва ба мугаваллии кафну дафни худ суфориш кард то он варақаҳоро дар кафани ӯ қарор дода то ба ҳамроҳи ин варақаҳо паёмбарро мулоқот кунад ва ба ӯ нишон диҳад.

Самҳудии шофey ин ҷараёнро шоҳиде бар баракати маънавии ҳадиси силсилатуззаҳаб доништа аст ва тафсили онро зайли ривояти «ҳисн» нақл мекунад.¹

Гузориши Хунҷии ҳанафӣ (627 ҳ.қ)

... Аз чумлаи хавоси ин ҳадис он аст, ки агар ба сидқ онро бо аснод ба болини хастае хонанд, ки мушриф ба ҳалокат бошад, агар дар аҷали ӯ таъхир бошад бедаранг асари сиҳҳат бар ӯ зоҳир хоҳад гашт ва ин фақир ҳадиси мазбууро бар бисёре аз

1. «Вафиётул аён ва анбои абноиз замон», ҷ.4, саҳ.77.

хастагон хондаам ва асари онро тарҷриба кардаам...¹ .

Чое дигар мегӯяд:

... ва ин фақир тачриба кардаам, ки ба аёдати ҳар беморе, ки рафтаам ва аҷали ӯ нарасида буд, ман ба сидқ ин аснодро бар ӯ хондам. Ҳақ бар ӯ дар рӯз шифо каромат фармуд ва асари сиҳҳат бедаранг дар ӯ зоҳир гашт ва ин аз муҷарработи фақир аст.²

Мухолифин

Бархе ба гумони ин ки Абосалти Ҳиравӣ танҳо ровии ҳадиси силсилатуззаҳаб ва ҳисн аст, вайро таъриф кардаанд ва аҳодиси нақлшуда тавассути вайро беъътибор ҷилва додаанд. Дар ҳоле, ки ин матлаб иддаое бедалел аст ва гумонае беш нест ва нақди ин иддао дар фасли саввум хоҳад омад.

1. «Меҳмонномаи Бухоро», саҳ.342.

2. «Василатул ходим илал махдум дар шарҳи салаоти чаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ.229.

Фасли дуввум

Ҳадиси «ИМОН»

Матни ҳадис

Ҳадиси силсилатуззаҳаб дар нақли дигаре ғайр аз ҳадиси «ҳисн» ин гуна омада аст:

«Ҳангоме, ки Алӣ ибни Мӯсарризо (а) савор ба астаре хокистарранг вориди Нишобур шуд, уламои шаҳр аз ҷумла Яҳё ибни Яҳё, Исҳоқ ибни Роҳвайҳ, Аҳмад ибни Ҳарб, Муҳаммад ибни Рофеъ ба истиқболи имом омада ва ба маҳори маркаби имом ҷанг заданд. Сипас Исҳоқ ибни Роҳвайҳ хитоб ба имом арз кард ва гуфт: Ба ҳаққи падар ва аҷлоди худ барои мо ҳадисе ривоят кун. Имом фармуд: Имон шинохте қалбӣ ва иқрори забонӣ ва амал ба дастурот аст.»¹

1. «Сунани ибни Моча», ҷ.1, саҳ.25, ҳ.65; «Кашфул хафо ва музилул илбоси аммо иштаҳара минал аҳодиси ало алсинатин носи», ҷ.1, саҳ.22 ва «Танзеҳуш шариятил марфуати анил ахбориш шаниғатил мавзӯа», ҷ.1, саҳ.152.

Ровиён

Ҳадиси мазбур аз ҷумлаи аҳодисе аст, ки ҳамонанди ҳадиси «ҳисн» бештари аҳли суннат ба нақл он пардохтаанд ва суҳанони шигифтангезе дар таъйиди он бар забон ва қалам ҷорӣ сохтаанд, ки асомии онон ба тартиби муъосирини имом Ризо (а) то кунун сомон ёфтааст.

Дар як нигоҳи иҷмолий меёбем аз он даҳ ҳазор, бист ҳазор ё сӣ ҳазор ровӣ фақат 48 ровӣ аз қарни саввум то ҳоли ҳозир ба гунаҳои мухталиф боқӣ мондааст.

Қарни саввум:

Яҳё ибни Яҳё (226 ҳ.қ.)¹

Аҳмад ибни Ҳарби Нишобурӣ (234 ҳ.қ.)²

Абдуссалом ибни Солеҳ Абосалти Ҳиравӣ (236 ҳ.қ.)³

Исҳоқ ибни Роҳвайҳи Марвазӣ (238 ҳ.қ.)⁴

-
1. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125.
 2. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125 ва «Тазкиратул хавос минал уммати биззикрил хасосисул аймма (а)», саҳ.315.
 3. «Туҳфатул ашроф бимаърифатил атроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.
 4. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125 ва «Тазкиратул хавос минал уммати биззикрил хасосисул аймма (а)», саҳ.315.

Муҳаммад ибни Аслами Киндии Тусӣ (242 ҳ.қ) ¹
Муҳаммад ибни Рофеи Қушайрӣ (245 ҳ.қ) ²
Ибни Зуръаи Розӣ (261 ҳ.қ) ³
Ибни Мочаи Қазвинӣ (275 ҳ.қ) ⁴
Муҳаммад ибни Саҳл ибни Омири Баҷали ⁵
Муҳаммади ибни Зиёди Суламӣ ⁶
Довуд ибни Сулаймони Қазвинӣ
Алӣ ибни Азҳари Сарахсӣ
Ҳайсам ибни Абдуллоҳ ⁷
Аҳмад ибни Аббоси Санъонӣ ⁸
Аҳмад ибни Омири Той ⁹

Қарни чаҳорум:

Дулобии ҳанафӣ (310 ҳ.қ) ¹⁰

-
1. «Шуабул имон», ҷ.1, саҳ.48, ҳ.17 ва «Алътӣқод вал ҳидоя ило сабилир рашод», саҳ.180.
 2. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125 ва «Тазкиратул хавос минал уммати биззикрил хасосисул аймма (а)», саҳ.315.
 3. «Меъроҷул вусул ило маърифати фазли оли расули вал Батул (а)», саҳ.164.
 4. «Сунани ибни Моча», ҷ.1, бобул имон, саҳ.25, ҳ.65.
 5. «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.
 6. Ҳамон.
 7. Ҳар се маврид дар: «Алкомил фӣ зӯёфур риҷол», ҷ.2, саҳ.342.
 8. «Алкомил фӣ зӯёфур риҷол», ҷ.1, саҳ.198.
 9. «Алқашфул ҳасис», саҳ.49-220.
 10. «Алкуно вал асмо», ҷ.1, саҳ.478-479, ҳ.1698.

Абубакр Очурии шофей (360 ҳ.қ) ¹

Табаронии ҳанбалӣ (360 ҳ.қ) ²

Доруқутнии шофей (385 ҳ.қ) ³

Қарни панҷум:

Ибни Мардвайҳи Исфаҳонӣ (410 ҳ.қ) ⁴

Мансур ибни Ҳусайни Обӣ (421 ҳ.қ) ⁵

Абунуайми Исфаҳонии шофей (430 ҳ.қ) ⁶

Байҳақии шофей (458 ҳ.қ) ⁷

Хатиби Бағдодии шофей (463 ҳ.қ) ⁸

Шаҷарии Қурҷонии ҳанафӣ (499 ҳ.қ) ⁹

Қарни шашум:

Абуҳомид Муҳаммад Ғаззолии шофей (505 ҳ.қ) ¹⁰

-
1. «Аларбаъину ҳадисан», саҳ,47, ҳ,12.
 2. «Алмуъҷамул авсат», ҷ,4, саҳ,363, ҳ,6254, ҷ,6, саҳ,222, ҳ,8580.
 3. «Алмуъталифу вал мухталиф», ҷ,2, саҳ,1115.
 4. «Аддурул мансур фит тафсири билмаъсур», ҷ,6, саҳ,100.
 5. «Насруд дурар», ҷ,1, саҳ,362.
 6. «Таърихи Исфаҳон», (Зикру ахбори Исбаҳон), ҷ,1, саҳ,174, шумораи 173.
 7. «Шуабул имон», ҷ,1, саҳ,47-48, ҳ,16-17.
 8. «Таърихи Бағдод», ҷ,1, саҳ,255-256, ҷ,9, саҳ,385-386, ҷ,11, саҳ,47.
 9. «Аламолийил хамисия», ҷ,1, саҳ,13, ҳ,6 ва саҳ,14-15, ҳ,15.
 10. «Шарҳи ҳадиси силсилатузаҳаб»; ин китоб хати буда ва нусхаи он дар китобхонаи муҳаммада Ҳинд аст, р.к: «Аҳлул байти (а) фил мактабатил арабиятя», саҳ,237, шумораи 391.

Ибни Ширвайҳи Дайламии шофey (509 ҳ.қ) ¹

Ибни Асокири Димишқии шофey (571 ҳ.қ) ²

Ибни Чавзии ҳанбалӣ (597 ҳ.қ) ³

Қарни ҳафтум:

Ибни Қудомаи Мақдисиӣ ҳанбалӣ (620 ҳ.қ) ⁴

Рофеии Қазвинии шофey (623 ҳ.қ) ⁵

Сибт ибни Чавзии ҳанафӣ (654 ҳ.қ) ⁶

Ибни Абилҳадиди Муътазилии шофey (656 ҳ.қ) ⁷

Мавсилии шофey (660 ҳ.қ) ⁸

Қарни ҳаштум:

Ибни Манзури Африқӣ (711 ҳ.қ) ⁹

Мазиӣ шофey (742 ҳ.қ) ¹⁰

-
1. «Фирдавсул ахбор бимаъсурил хитоб», ҷ.1, саҳ.148, ҳ.371.
 2. «Таъриху Димишқил кабир», ҷ.46, саҳ.126-127, ҳ.10066, шумораи 5136.
 3. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125.
 4. «Аттабийн фӣ ансобил қурайшиин», саҳ.133.
 5. «Аттавину фӣ ахбори Қазвин», ҷ.1, саҳ.167-168, ҳ.462.
 6. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил анммати (а)», саҳ.315.
 7. «Шарҳи «Наҳҷул балоға», ҷ.19, саҳ.51, ҳикмати 223.
 8. «Аннаъимул муқим лиитратин набаил азим (а)», саҳ.394.
 9. «Мухтасару таъриху Димишқ», ҷ.18, саҳ.159, рақами 78.
 10. «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076 ва р.к: «Мисбоҳуз зучоҷа фӣ заводи Ибни Моча», ҷ.1, саҳ.121-122, ҳ.23.

Заҳабии шофey (748 ҳ.қ) ¹

Зарандии ҳанафӣ (757 ҳ.қ) ²

Сафадии шофey (764 ҳ.қ) ³

Қарни нуҳум:

Муҳаммад ибни Муҳаммадии Қазарии шофey
(833 ҳ.қ) ⁴

Ибни Ҳачари Асқалонии шофey (852 ҳ.қ) ⁵

Абдурахмон Сафурии шофey (894 ҳ.қ) ⁶

Қарни даҳум:

Самҳудии шофey (911 ҳ.қ) ⁷

Суютии шофey (911 ҳ.қ) ⁸

-
1. «Таҳзибул камол фӣ асмоир ричол», ҷ.6, саҳ.92, ҳ.4097 ва «Сайру аъломин нубало», ҷ.15, саҳ.400.
 2. «Маоричул вусул ило маърифати олиррасули валбатул (а)», саҳ.163.
 3. «Алвофӣ билвафиёт», ҷ.22, саҳ.250.
 4. «Асноал матолиб фӣ маноқиби сайидино Али ибни Абитолиб каррамаллоху ваҷҳа», саҳ.122-126.
 5. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.6, саҳ.286, шумораи 619 ва «Нукатиз зироф алал атроф»и ибни Ҳачари Асқалонии шофey дар зимни «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.
 6. «Нуҳдатул маҷолиси ва мунтахабун нафоиси», ҷ.1, саҳ.23.
 7. «Ҷавоҳирул ақдин фӣ фазлиш шарфин», саҳ.345-346.
 8. «Алҷомеъус сағир мин ҳадисил баширин назир», саҳ.185, ҳ.3094-3095 ва «Аддурул мансур фит тафсири билмаъсур», ҷ.6, саҳ.100.

Ибни Ҳаҷари Ҳайсамии шофей (974 х.қ) ¹

Муттақии Ҳиндӣ (978 х.қ) ²

Қарни ёздаҳум:

Абдуррауф Манновии шофей (1031 х.қ) ³

Қарни дувоздаҳум:

Мирзомухаммадхони Бадахшии ҳиндии ҳанафӣ ⁴

Қарни сенздаҳум ба баъд:

Қундузии ҳанафӣ (1294 х.қ) ⁵

Ҳафсии Адвӣ (1332 х.қ) ⁶

Сайидмуҳаммадтоҳири Ҳошимии шофей(1412х.қ)⁷

Абдулазиз ибни Исҳоқи Бағдодии ҳанафӣ ⁸

-
1. «Ассавоёиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.595.
 2. «Канзул уммол фӣ сунанил ақвол вал афъол», ҷ.1, саҳ.273-274, х.1361-1362.
 3. «Файзул қадири бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.3, саҳ.185.
 4. «Мифтоҳун наҷо фӣ маноқиби оли Або (а)», саҳ.180.
 5. «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», ҷ.3, саҳ.123-124.
 6. «Ҷомеъуш шумал фӣ ҳадиси хотамир расул», ҷ.1, саҳ.30.
 7. «Маноқиби аҳли байт (а) аз дидгоҳи аҳли суннат», саҳ.202.
 8. «Маснадул имоми Зайд», саҳ.443.

Туруқи ҳадис

Ҳамон гуна, ки баён шуд, бархе бар ин тасаввур, ки ҳадиси имонро ба танҳой Абосалти Ҳиравӣ нақл карда, вайро мавриди таън ва заъф қарор додаанд, то бад-ин васила ривоятро аз дараҷаи эътибор соқит кунанд. Аммо шахсияти Абосалт назди уқало ва мунсифини аҳли суннат волотар аз ин тухматҳо аст, чунончи хоҳад омад.

Ҳамчунин бар хилофи Табаронии ҳанбалӣ, ки муддаъӣ шуда ҳадиси имонро танҳо Абосалт аз Алӣ ибни Мӯсарризо (а) нақл кардааст¹, баёни ин нукта зарурӣ аст, ки ҳадиси имон мунҳасир ба Абосалт нест, балки ба шаҳодати Доруқутнии шофей, Ибни Адии Чурҷонии шофей², Рофеии Қазвинии шофей³ ва Мазии шофей⁴ ин ҳадиси шариф асноди мутааддиде дорад.

Доруқутнии шофей дар бораи аснод ва туруқи ҳадиси имон аз имом Ризо (а) бо камоли инсоф

1. «Алмуъҷамул авсат», ҷ.4, саҳ.367, ҳ.6254; Ҳамон, ҷ.6, саҳ.222, ҳ.8580.

2. «Алкомилу фӣ зуафоир риҷол», ҷ.2, саҳ.342.

3. «Аттадвину фӣ ахбори Қазвин», ҷ.1, саҳ.167-168 ва 462.

4. «Тухфатул ашроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.

мегӯяд:

Дар нусхаҳои фарвоне, ки аз он назди мо ҳафт ба ҳамин аснод аст.¹

Дар ин ҷо ба бархе аз ин рувот ва туруқ ишора хоҳад шуд:

1. Абдуссалом ибни Солеҳи Абосалти Ҳирави
2. Муҳаммад ибни Саҳл ибни Омири Бақали
3. Муҳаммад ибни Зиёди Суламӣ

Мази шофеи баъд аз нақли ривояти Абосалт тавассути Ибни Моҷа мегӯяд:

Муҳаммад ибни Саҳл ибни Омири Бақали ва Муҳаммад ибни Зиёди Суламӣ ба дунболи ӯ аз Али ибни Мӯсарризо нақл кардаанд.²

Ибни Ҳачари Асқалонии шофеи низ дар таъйиди ҳадиси имон, тариқи дигарро ғайр аз имом Ризо (а), балки аз имом Ризо (а) низ ироа додааст³.

Мази шофеи ҷои дигар дар дифоъ аз Абосалт мегӯяд:

Ибни Моҷа ин ҳадисро нақл карда ва санади он

1. «Алмуъталифу вал мухталиф», ҷ.2, саҳ.1115.

2. «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.

3. Ҳамон.

бисёр олий аст. Онро аз Муҳаммад ибни Исмоили Аҳмасӣ ва Саҳл ибни Занҷалаи Розӣ аз Абосалт нақл карда, ки бо ду дараҷа барои мо собит шудааст.

Дар идома, ду тариқи дигарро низ, ки аз имом Козим (а) ва имом Содик (а) дар бораи имон нақл шуда, дар таъйиди сухани Абосалт зикр мекунад:

Ҳасан ибни Алии Тамимии Табаристонӣ дар ин маврид аз Муҳаммад ибни Садақа аз Мӯсо ибни Ҷаъфар пайравӣ кардааст ва Аҳмад ибни Исо ибни Алӣ ибни Ҳусайн ибни Алӣ ибни Абитолиби Алавӣ дар ин маврид аз Уббод ибни Сухайб аз Ҷаъфар ибни Муҳаммад пайравӣ кардааст.¹

1. Муҳаммад ибни Аслами Киндии Тусӣ

Байҳақии шофеӣ низ ин ривоятро ба санади худ аз Муҳаммад ибни Аслами Киндӣ нақл мекунад².

2. Довуд ибни Сулаймони Қазвинӣ

3. Алӣ ибни Азҳари Сарахсӣ

1. «Таҳзибул камол фӣ асмоир ричол», ҷ.11, саҳ.465, шумораи 4003.

2. «Шуабул имон», ҷ.1, саҳ.48, ҳ.17 ва «Алэйтиқоду вал ҳидоя ило сабилир рашод», саҳ.180.

4. Ҳайсам ибни Абдуллоҳ

Ибни Адии Ҷурҷонии шофей дар шарҳи ҳоли «Ҳасан ибни Алӣ ибни Солеҳи Адавии Басрӣ» замоне, ки ба ҳадиси «имон» мерасад, мегӯяд:

Ин ҳадисро Абосалт ва Довуд ибни Сулаймони Ғозии Қазвинӣ ва Алӣ ибни Азҳари Сарахсӣ ва дигарон аз имом Ризо (а) нақл кардаанд ва инон аз Ҳайсам ибни Абдуллоҳ, ки Адвӣ аз ӯ ривоят карда машҳуртаранд.¹

1. Аҳмад ибни Аббоси Санъонӣ

Ибни Адии Ҷурҷонии шофей ба тариқи вай ишора мекунад².

2. Аҳмад ибни Омири Тоӣ

Абулвафои Ҳалабӣ дар китоби худ ба ин тариқ ишора мекунад³.

3. Исҳоқ ибни Роҳвайҳ

4. Муҳаммад ибни Рофеъ

5. Аҳмад ибни Ҳарб⁴

1. «Алкомилу фи зуафоир риҷол», ҷ.2, саҳ.342.

2. «Алкомилу фи зуафоир риҷол», ҷ.1, саҳ.198.

3. «Алкашфул ҳасис», саҳ.49-220.

4. Ҳар се маврид дар: «Алмунтазам фи таворихил мулуки вал умам», ҷ.1, саҳ.125 ва

6. Яҳё ибни Яҳё ¹

7. Абузуръаи Розӣ ²

Ин чаҳордаҳ нафар ровиёне ҳастанд, ки мустақиман ҳадиси «имон»-ро аз имом Ризо (а) нақл кардаанд.

Ногуфта намонад ҳадиси «имон» аз имом Козим (а), имом Содик (а) ва соири саҳоба ва тобеин низ бо ҳамин мазмун нақл шудааст, ки натавонанд нишонгари ҷаъли набудани ҳадиси «имон» ва таассубварзии иддае дар тазъифи бедалели ривоят ва ровиёни ҳадиси «имон» мебошад, балки нишони сихҳат ва суқми ин ҳадиси шариф аст.

1. Муҳаммад ибни Садақаи Анбарӣ:

Мази шофай мегӯяд: Вай ҳадиси имонро аз имом Козим (а) нақл кардааст³.

2. Уббод ибни Суҳайб:

Мази шофай мегӯяд: Уббод ҳадиси имонро

«Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.

1. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.1, саҳ.125.

2. «Маориҷул вусул ило маърифати олиррасули валбатул (а)», саҳ.164.

3. «Таҳзибул камол фӣ асмоир ричол», ҷ.11, саҳ.465, шумораи .4003.

аз имом Содиқ (а) нақл кардааст¹.

3. Молик ибни Анас

4. Ҳаммод ибни Зайд

5. Аҳмад ибни Хисама

6. Абдуллоҳ ибни Аҳмад ибни Ҳанбал

Муҳаммад ибни Муҳаммади Ҷазарии шофей дар таъйиди ривояти «имон» ва ҷаълӣ набудани он чаҳор тариқ ба ғайр аз имом Ризо (а) –ро нақл мекунад ва албатта ба ин чаҳор нафар низ басанда накарда ва гӯйӣ ҳадисро мутавотир дониста бошад, мегӯяд: «**Ва раво ҷамоатун**»².

7. Алӣ ибни Ғуроб

Суютии шофей низ дар дифоъ аз ин ҳадис тариқи Алӣ ибни Ғуробро нақл мекунад.³

8. Абуқатода Ҳорис ибни Рибъии Ансории
Саҳобӣ

9. Оиша

1. Ҳамон ва р.к: «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.

2. «Асноал матолиб фи маноқиби сайидино Алӣ ибни Абитолиб каррамаллоҳу вачҳа», саҳ.122-126.

3. «Аллаолиюл маснуату фи аҳодисил мавзӯа», ҷ.1, саҳ.38.

Ин ду тариқро Кинонии шофey нақл карда ва сикҳати ҳадиси имонро собит менамояд.¹

Дидгоҳи аҳли суннат дар бораи ҳадиси «ИМОН»

Дар мавриди ҳадиси имон ду дидгоҳ матраҳ аст:

Бархе бар ин тасаввур, ки ҳадиси мазбурро фақат Абосалти Ҳиравӣ нақл карда, ба тазъифи шахсияти вай пардохта ва дар беътибор кардани ровӣ ва ривояти имон кӯшидаанд, аммо чунончи хоҳад омад, аввалан тазъифи Абосалт иддаое бедалел ва талоше бенатича аст, зеро ба эътирофи бузургони аҳли суннат вай шахсе мавриди эътимод ва ростгӯст.

Сониян, ривояти имонро фақат Абосалт нақл накарда, балки афроди дигаре низ ин ҳадисро аз имом Ризо (а) нақл кардаанд.

Дар муқобил бисёре аз уламои аҳли суннат бо дифоъ аз шахсияти Абосалти Ҳиравӣ ин ҳадисро

1. «Танзехуш шариятил марфуати анил ахбориш шаниъатил мавзӯба», ҷ.1, саҳ.152.

ҳамонанди ҳадиси «ҳисн» тақвият карда ва ба ровӣ ва ривоят, эътибор ва арзиши тозае бахшидаанд ва ҷамъе дигар силсилаи санади ин ҳадисро шифобахш дониста ва бархе дигар шифобахшии онро таҷриба кардаанд.

Мувофиқин

Дар ин дидгоҳ ду гуна таъйид аз бузургони аҳли суннат гузориш шудааст. Аввал: Таъйидот ва изҳори назарҳо дар бораи ҳадиси имон, дуввум: Таъйидоти амалӣ, касоне, ки илова бар изҳори назар дар бораи азамати ҳадиси «имон» ва шифобахш донишмандони он шифобахшии онро таъйид кардаанд, монанди Абуҳотами Розии шофей, ки муддаъӣ аст Аҳмад ибни Ҳанбал чунин карда ва мариз бо ҳадиси силсилатуззаҳаб шифо ёфтааст.

Муҳаммад ибни Идриси шофей

Шофей яке аз пешвоёни фикҳии аҳли суннат ин ҳадисро пазируфта ва онро шарҳ додааст¹.

1. «Маоричул вусул ило маърифати олиррасули валбатул (а)», саҳ.164.

Абдуллоҳ ибни Тоҳир (230 ҳ.қ):

Вай фармонравиои Хуросон, Чурчон (Гургон), Рай ва Табаристон (Мозандарон) буд¹.

Писари адиб ва шоири ӯ Муҳаммад ибни Абдуллоҳ мегӯяд: Рӯзе канори падарам истода будам Аҳмад ибни Ҳанбал, Исҳоқ ибни Роҳвайҳ ва Абосалти Ҳиравӣ низ дар ҷамъи мо ҳузур доштанд, падарам гуфт: ҳар як аз шумо ҳадисеро бароям нақл кунед. Абосалт низ нақли ҳадиси имонро бо санади силсилатуззаҳаб оғоз ва онро қироат кард.

Муҳаммад ибни Абдуллоҳ мегӯяд: Бархе ҳозирон бо изҳори шигифтӣ аз ин силсилаи санад, гуфтанд:

Ин чӣ асноде аст?

Падарам дар посух гуфт:

Ин (аснод) доруи девонагон аст, ки ҳар гоҳ девона ин доруру ба кор бибарад, шифо ёбад ва оқил шавад².

1. «Таърихи Бағдод», ҷ.9, саҳ.483-488, ҳ.5114.

2. Ҳамон, ҷ.5, саҳ.418-419, шумораи 2932.

Зоҳиран фарди шигифтзада Аҳмад ибни Ҳанбал аст, зеро дар қараёни вуруди имом Ризо (а) ба Нишобур чунин силсилаи санадеро Исҳоқ ибни Роҳвайҳ шунида буд. Аз ин рӯ, шигифтии вай маъно надошт.

Абосалти Ҳирави (236 ҳ.қ):

Абосалт мегӯяд:

Агар ин аснод ба девонае хонда шавад, шифо ёбад.¹

Аҳмад ибни Ҳанбал (241 ҳ.қ):

Вай, ки яке аз пешвоёни фикҳии аҳли суннат аст, мегӯяд:

Агар ин аснодро бар маҷнун бихонам аз чунанаш шифо меёбад. Гуфта шуда: \bar{U} бар масрӯъ ва фуруғаш хонд ва шифо ёфт².

Агар ин ривоятро бо ин санад бар бемории

1. «Сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.25.

2. «Нуздағул маҷолиси ва мунтахабун нафоиси», ҷ.1, саҳ.23.

дурои чунун бихонам, беҳбуд хоҳад ёфт.¹

Ибни Моҷаи Қазвинӣ (275 ҳ.қ):

Дар мавриди ин ҳадис низ Ибни Моҷа ба нақл аз Абосалт мегӯяд:

Агар ин аснод ба девона хонда шавад, шифо ёбад².

Абуҳотами Розии шофай (277 ҳ.қ):

Абдуррахмон ибни Абиҳотам ба нақл аз падараш Абуҳотам мегӯяд:

Ҷамона Аҳмад ибни Ҷанбал ин аснодро ба девонае хонд ва шифо гирифт.³

Яҳё ибни Хусайни Ҳасанӣ (298 ҳ.қ):

Вай дар бораи асноди саҳифаи имом Ризо (а) пайваста мегуфт:

Агар ин аснод ба гуши девона хонда шавад,

1. «Асавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.595; «Ҷавоҳирул ақдин фӣ фазили шарфин», саҳ.346 ва «Насруд дурар», ҷ.1, саҳ.362.

2. «Сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.25.

3. «Насруд дурар», ҷ.1, саҳ.363 ва «Ҷомеъуш шумал фӣ ҳадиси хотамир расул», ҷ.1, саҳ.30.

шифо ёбад.¹

Абубакр Муҳаммад ибни Хусайни Оҷурии шофеи(360 х.қ):

Қотеъона мегӯяд:

Ин ҳадис аз дидгоҳи фуқаҳои пешин ва ҷадиди мусалмонон яке аз усули муҳим ва бузург дар имон ба шумор меравад ва ба Қуръон мутобиқати комил дорад ва ғайр аз инсонҳои хабис, тардшуда ва бедин, касе бо ин ривоят муҳолифат намевазад ва ман ин матолибро равшан месозам то ҳамаи касоне, ки дар он менигаранд аз он огоҳ шаванд ва панде барои мӯъминон бошад.²

Вай бо баёни мувофиқати он бо китоб ва суннат сиҳҳати ин ҳадисро таъйид мекунад.

Доруқутнии шофеи (385 х.қ):

Гарчӣ ба вай нисбат додаанд, ки муҳолифи Абосалт аст, асли ривоятро пазируфта ва пас аз нақли ҳадиси имон, мегӯяд:

Ин ривоят дар кутуби бисёре аз уламои мо аз

1. «Рабиъул аброр ва нусусул ахбор», ҷ.4, саҳ.79, х.346.

2. «Аларбаъину ҳадисан», саҳ.47, х.12.

тариқи Абосалт нақл шудааст.¹

Мансур ибни Ҳусайни Оби (421 ҳ.қ):

Вай дар азамати ин ҳадис сухани Аҳмад ибни Ҳанбал ва Абуҳотами Розии шофей мутазаккир мешавад.²

Абунуайми Исфаҳонии шофей (430 ҳ.қ):

Абунуайми Исфаҳонии шофей низ сухани шигифтеро аз Аҳмад ибни Ҳанбал дар бораи ин ҳадис нақл карда ва мегӯяд: Абуалӣ Аҳмад ибни Алии Ансорӣ ба ман гуфт:

Аҳмад ибни Ҳанбал ба ман гуфт: Агар ин аснодро бар девонае бихонӣ аз девонагиаш раҳой меёбад ва танҳо айби ин ҳадис некӯии аснодаш аст!³

Байҳақии шофей (458 ҳ.қ):

Вай ҳадиси имонро нақл ва онро қабул карда ва барои исботи сиҳҳати ин ҳадис аз соири аҳодиси

1. «Алмуъталифу вал мухталиф», ҷ.2, саҳ.1115.

2. «Насруд дурад», ҷ.1, саҳ.362.

3. «Таърихи Исфаҳон», (Зикру ахбори Исбаҳон)

набавӣ (а) низ баҳра ҷустааст.¹

Шаҷарии Ҷурҷонии ҳанафӣ (499 ҳ.қ):

Шаҷарии Ҷурҷонӣ низ ба санади худ аз Абуҳотам, аз Абдуссалом (Абосалт) нақл мекунад, ки мегуфт:

Ҳозо аснодун лав қуриба фӣ узуни маҷнунин лабариа.²

Абуҳомид Муҳаммад Ғазолии шофей (505 ҳ.қ):

Вай низ бо таъйиди ҳадиси силсилатузаҳаб ба шарҳ ва тафсири он пардохтааст.³

Замахшарии ҳанафӣ (534 ҳ.қ):

Вай дар азамати ҳадиси силсилатузаҳаб сухани Яҳё ибни Ҳусайни Ҳасанӣ дар бораи асноди саҳифаи имом Ризо (а) – ро ёдовар шуда, ки пайваста мегуфт:

1. «Шуабул имон», ҷ.1, саҳ.47-48, ҳ.16-17.

2. «Аламолийил хамисия», ҷ.1, саҳ.13, ҳ.7.

3. «Шарҳи ҳадиси силсилатузаҳаб»; ин китоб хати буда ва нусхаи он дар китобхонаи муҳаммада Ҳинд аст, р.к: «Аҳлул байти (а) фил мактабатил арабиятӣ», саҳ.237, шумораи 391.

Агар ин аснод дар гуши девонае хонда шавад,
шифо меёбад.¹

Ибни Қудомаи Мақдасии ҳанбалӣ (620 ҳ.қ):

Баъзе аз донишварон чунин гуфтаанд: Агар ин
аснод бар девонае хонда шавад, шифо меёбад.²

Сибт ибни Чавзии ҳанафӣ (654 ҳ.қ):

Вай дар азамати ин ҳадис сухани Ибни Қудомаи
Ҳанбалиро мутазаққир шуда ва мегӯяд:

Лав қуриба ҳозал асноду ало маҷнунин лабариа.³

Ҷамолуддин Маззии шофей (742 ҳ.қ):

Ибни Моҷа ин ҳадисро нақл карда ва санади он
бисёр оӣ ва барои мо собит аст.⁴

Ва он гоҳ ба нақли соири аснод ва туруқи ин
ривоят мепардозад.

1. «Рабибул аброр ва нусусул ахбор», ҷ.4, саҳ.79, ҳ.346.

2. «Аттабийн фи ансобил қурайшиин», саҳ.133.

3. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.

4. «Таҳзибул камол фи асмоир ричол», ҷ.11, саҳ.465, шумораи 4003.

Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей (852 ҳ.қ):

Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей низ дар таъйиди ҳадиси имон, тариқи дигареро ғайр аз имом Ризо (а), балки аз имом Козим (а) низ ироа додааст.¹

Муҳаммад ибни Муҳаммади Ҷазарии шофей (833 ҳ.қ):

Ин ҳадис аз назари лафз ва маънӣ бидуни мушкил аст ва риҷоли санад низ ҳамагӣ мавриди эътимоданд чуз Абосалт ходими имом Ризо (а), ки баъзе бо вучуди шоистагиаш ўро тазъиф кардаанд... Ба ҳар ҳол ин ҳадис бо тавачҷуҳ ба ин ки санадаш бо расидани он ба яке аз фарзандони пок (хонадони паёмбар) ривояте саҳеҳ ё ҳасан, ё солеҳ ва қобили эҳтиҷоҷ аст.²

Абдуллаҳмон Сафурии шофей (894 ҳ.қ):

Вай дар азамати ин ҳадис сухани Аҳмад ибни Ҳанбал ва Абуҳотами Розии шофеиро мутазаққир

1. «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф маъан нуқатиз зироф алал атрофи ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей», ҷ.7, саҳ.366, ҳ.10076.

2. «Асноал матолиб фи маноқиби сайидино Али ибни Абитолиб каррамаллоху вачҳа», саҳ.12-126.

мешавад.¹

Суютии шофей (911 ҳ.қ):

Вай дар тақвияти ҳадиси мавриди баҳс, мегӯяд:

Ҳақ ин аст, ки ин ҳадис ҷаълӣ ва сохтагӣ нест.²

Вай дар таъйиди ин ҳадис туруқи дигаре низ барои ин ҳадис зикр мекунад.³

Абулҳасан Али ибни Муҳаммад Кинонии шофей(963 ҳ.қ):

Вай дар ду марҳила сиҳҳати ин ривоятро исбот мекунад: Нахуст шахсияти Абосалтро тақвият ва аз ин тариқи санад, ҳадисро маҳкам мекунад.

Дар марҳилаи дуввум барои муҳтавои ҳадиси ҳисн ва имон ду шоҳид иқома мекунад, то ҷое барои ишколоти дигар боқӣ намонад. Вай мегӯяд:

Ин ривоят ду шоҳид дорад:

Абуқатода мегӯяд: Ҳар кӣ ба яғонагии Худо ва рисолати паёмбар шаҳодат диҳад ва аз самими дил яғонагии Худо ва рисолати паёмбарро пазируфта

1. «Нузҳатул маҷолиси ва мунтахабун нафоиси», ҷ.1, саҳ.23.

2. «Шарҳи сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.53.

3. «Аллаолиюл маснуату фӣ аҳодисил мавзӯа», ҷ.1, саҳ.37-38.

бошад оташи Ҷаҳҳанам ўро намесўзонад. Байҳақӣ онро дар «Шўъабул имон» ривоят кардааст.¹

Оиша мегўяд: Имон, яъне иқрор ба забон ва тасдиқи қалбӣ ва амал қардан бо аъзо ва ҷаворех. Онро Дайламӣ ва Шерозӣ дар «Алқоб» нақл кардаанд.

Абулҳасани Синдӣ ҳанафӣ (1138 ҳ.қ):

Вай, ки худ аз шореҳони Саҳеҳи Бухорӣ ва «Сунан»-и Ибни Моҷа аст дар таъйиди ин ривоят суҳанони бузургони аҳли суннатро ёдовар мешавад ва аз шахсияти ривоии Абосалт дифоъ мекунад ва ба нақл аз Суютии шофей дар тақвияти ҳадиси мавриди баҳс мегўяд:

Ҳақ он аст, ки ин ҳадис ҷаълӣ ва сохтагӣ нест.²

Иҷлунии шофей (1162 ҳ.қ):

Ў дар радди суҳани Ибни Ҷавзии ҳанбалӣ мабнӣ бар ҷаълӣ будани ин ҳадис ва дар дифоъ аз шахсияти Абосалт суҳаноне мегўяд ва дар таъйиди

1. «Танзеҳуш шариятил марфуати анил ахбориш шаниъатил мавзўа», ҷ.1, саҳ.152.

2. «Шарҳи сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.52.

ин ривоят баён медорад:

Аз нуқоти ҷолиб ва зариф ва латифи ин аснод ривояти фарзандон аз падарон дар тамоми силсилаи санад аст.¹

Бо таваҷҷуҳ ба суҳанон ва таъйидоти бузургони аҳли суннат, суҳани Суютии шофай он ҷо, ки гуфта: «Вал ҳаққу аннаҳу лайса бимавзӯбин»² комилан маъно шуда ва натавонад бепоя ва асос будани суҳани Ибни Ҷавзии ҳанбалӣ ва бархе дигар мабнӣ бар ҷаълӣ будани ҳадиси имон возеҳ мегардад, балки метавон гуфт: Ин ҳадиси қатъан аз имом Ризо (а) содир шудааст.

Қундузии ҳанафӣ (1294 ҳ.к):

Вай низ бо нақли ривояти Ибни Моҷа ва каломи Абосалт дар бораи он ҳадиси имонро таъйид мекунад.³

1. «Кашфул хафо ва музилул илбоси аммо иштаҳара минал аҳодиси ало алсинатин носӣ», ҷ.1, саҳ.22.

2. «Шарҳи сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.52.

3. «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», ҷ.3, саҳ.123-124.

Муҳаммад Фуоди Абдулбоқии ҳанафӣ:

Вай низ дар таълиқаи худ бар «Сунан»-и Ибни Моҷа зайли ҳадиси мазкур бо такрори ҷумлаи Абосалт онро таъйид карда мегӯяд:

Ҳаройина аз ҷунунаш шифо меёбад ба хотири бандағони неке, ки дар ин аснод қарор доранд ва онон усораи аҳли байти паёмбаранд. Худованд аз онон хушнуд бод.¹

Доктор Форуқи Ҳаммода:

Вай низ баъд аз ҳадиси имон ва дар таъйиди каломи Абосалт мегӯяд:

*Лианнаҳу силсилату олил байти разияллоҳу анҳум.*²

Муҳолифин:

Ҷунон, ки гуфта шуд, бархе бар ин тасаввур, ки ҳадиси имонро фақат Абосалти Ҳиравӣ нақл карда ба тазъифи вай пардохта ва дар пайи беътибор

1. «Таълиқи сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.26, ҳ.65.

2. Поварақи китоби Абунуайми Исфаҳонии «Зуафо», саҳ.108, шумораи 140.

кардани ровӣ ва ривояти имон кӯшидаанд.

Дар фасли саввум барои табиини ҳақиқии ҷойгоҳи Абосалт назди аҳли суннат ба дидгоҳҳо ва мавозеи онон дар бораи ҷойгоҳи ривой ва мазҳаби Абосалти Ҳиравӣ хоҳад омад.

Ягонагии ривоят «ҳисн» ва «имон»

Пурсиш ин аст, ки оё ҳадиси ҳисн ва имон яке аст ва ё дар ду марҳила ин иттифоқ рух додааст? Ибни Ҳаҷари Ҳайсамии шофай бо таъйиди ин нукта, ки ҳадиси ҳисн ва имон дар ду марҳила содир шудааст, мегӯяд:

Шояд он ду, ду воқеаи ҷудогона будаанд.¹

Он чӣ ба назар мерасад ин аст, ки аввалан дар ин ки ин ду ривоят аз имом Ризо (а) содир шудааст, ҳеҷ шакку шубҳае нест. Сониян, дар яке будани ҳадиси «ҳисн» ва «имон» ва судури он дар як воқеа аз имом далеле вучуд надорад. Солисан, қароин ва шавоҳид судури ин ду ҳадисро дар Нишобур рад намекунад.

1. «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.595.

Бо таваччуҳ ба қароин ва шавоҳиди аҳли суннат шояд битавон гуфт: Ҳадиси имон ҳангоми вуруд имом Ризо (а) ба Нишобур ва ҳадиси ҳисн ҳангоми хуруҷ аз Нишобур содир шудааст.¹

Вуруди Имом (а) ба Нишобур ва мавозеи мардум ва уламои аҳли суннат

Агар ба ривоёти марбут ба вуруди имом Ризо (а) ба Нишобур ва мавозеи мухталиф ва ибрози эҳсосоти мардум ва уламои аҳли суннат як бори дигар назаре гузаро бияфканем, нукоти муҳиммеро дархоҳем ёфт, ки посухи бархе аз пурсишҳои бечавоб хоҳад буд. Аз ин рӯ бар гузоришҳои марбут ба ин қараён муруре ва он гоҳ ба нукоти он ишора хоҳем кард.

Гузориши Воқидӣ:

Чун соли дувист расид Маъмун афродеро ба

1. «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», ҷ.3, саҳ.123-124, Тибқи назари бархе аз муҳаққиқини таърих, авалан ҳадиси силсилтузаҳаб ҳангоми хуруҷи имом (а) аз Нишобур содир шуда аст, сониян, муҳтавои он ҳадиси «ҳисн» буда аст на ҳадиси «имон». Р.к: Юсуфии Ғарави, Муҳаммадҳодӣ: «Мавзуатут таърихил исломӣ», ҷ.7, саҳ.470.

сӯяш фиристод ва ўро аз Мадина ба Хуросон ҳаракат доданд... чун ба Нишобур расид уламои онҳо монанди Яҳё ибни Яҳё ва Исҳоқ ибни Роҳвайҳ ва Муҳаммад ибни Рофеъ ва Аҳмад ибни Ҳарб ва дигарон барои талаби ҳадис ва табаррук ба вучудаш назди он ҳазрат шарафёб шуданд.¹

Гузориши ибни Ҷавзии ҳанбалӣ:

Абулфараҷ ибни Ҷавзии ҳанбалӣ чунин гузориш мекунад:

Чун ба Нишобур ташриф овард ӯ дар қачовае бар астаре хокистарии моил ба сиёҳ берун омад ва уламои шаҳр монанди Яҳё ибни Яҳё, Исҳоқ ибни Роҳвайҳ, Муҳаммад ибни Рофеъ, Аҳмад ибни Ҳарб ва дигарон ба наздаш омаданд пас он ҳазрат муддате дар он ҷо иқомат кард.²

Гузориши Ҳокими Нишобурии шофей:

Мутаассифона имрӯза китоби «Таърихи

1. «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил айммати (а)», саҳ.315.

2. «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», ҷ.6, саҳ.125.

Нишобур» - и Ҳоким дар дастрас нест ва ин асари таърихӣ ва гаронсанг мафқуд шудааст. Аз ин рӯ гузориши Ҳокими Нишобуриро ба ривояти соири муҳаддисин ва муаррихине, ки китоб дар дастраси онҳо буда нақл мекунем:

Гузориши Ҳокимро Аҳмад ибни Муҳаммад ибнал Ҳусейни Нишобурии шофей (қарни ҳаштум)¹, ибни Саббоғи молиқӣ² (855 ҳ.қ), ибни Ҳачари Ҳайсамии шофей³ (974 ҳ.ш), Қармони Димишқӣ⁴ (1019 ҳ.қ), Абдуррауфи Манновии шофей⁵ (1031 ҳ.қ) ва Шабланҷии шофей⁶ (1198 ҳ.қ) ба гунае муафассал ва Заҳабии шофей⁷ (748 ҳ.қ) ва Ибни Ҳачари Асқалонии шофей⁸ (852 ҳ.қ) ба сурати муҷмал ва гузаро нақл кардаанд.

Гуфтанист Самҳудии шофей⁹ (911 ҳ.қ) ва

-
1. «Талхиси ва тарҷума таърихи Нишобур», саҳ.131-132.
 2. «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аймма (а)», саҳ.242-243.
 3. «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.594.
 4. «Аҳборуд дувал ва осоруд увал фит таърих», саҳ.115.
 5. «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», ҷ.4, саҳ.489-490.
 6. «Нурул абсор фӣ маноқибӣ оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.236.
 7. «Сайру аъломин нубало», ҷ.9, саҳ.390.
 8. «Тақрибут таҳзиб», ҷ.7, саҳ.339.
 9. «Ҷавоҳирул ақдин фӣ фазлиш шарфин», саҳ.342-343.

Хунҷии Исфаҳонии ҳанафӣ¹ (927 ҳ.қ) мустақиман онро аз китоби «Таърихи Нишобур» нақл накардаанд, балки аз тариқи китоби Ибни Саббоғи моликӣ ба нақли гузориши Ҳоким пардохтаанд.

Ибни Ҳаҷари Ҳайсамии шофей ба нақл аз Ҳокими Нишобурии шофей дар мавриди лаҳзаи вуруди имом (а) ба Нишобур мегӯяд:

Ду ҳофизии ҳадис, Абузуръаи Розӣ ва Муҳаммад ибни Аслами Тусӣ ба ҳамроҳии ҷамъе аз ҷўяндағони ҳадис ва дониш ба наздаш омаданд ва аз ӯ таманно карданд, ки рӯяшро ба онон бинамоёнад ва ҳадисеро аз падаронаш ривоят кунад...²

Дар нақли дигар омада:

Чун Алӣ ибни Мӯсарризо (а) ба Нишобур дохил шуд савор бар астаре хокистарии моил ба сиёҳ буд. Уламои шаҳр чун Яҳё ибни Яҳё, Исҳоқ ибни Роҳвайҳ, Аҳмад ибни Ҳарб, Муҳаммад ибни Рофеъ дар талабаш равон шуданд ва ба афсори чаҳорпояш чанг заданд ва Исҳоқ ба ӯ арза дошт: Ба ҳаққи

1. «Василатул ходим илал маҳдум дар шарҳи салавати чаҳордаҳ маъсум (а)», саҳ.227 ва «Меҳмонномаи Бухоро», саҳ.342-345.

2. «Ассавоъиқул муҳриқа», ҷ.2, саҳ.594.

падаронат! Барои мо ҳадисе нақл кун пас фармуд:...¹

Ибни Саббоғи Моликӣ низ ба нақли Ҳоким меғӯяд:

Замоне имом Ризо (а) ворида Нишобур шуд, дар сафаре, ки дар ҳамон сафар ба шаҳодат расид, ҳазрат дар хиргоҳе пӯшида бо порчае пашмӣ бар астаре шаҳбо (ба ранги хокистарии моил ба сиёҳ) савор буд ва барои ӯ роҳи бозори Нишобур боз мешуд, пас ду тан аз уламои бузурги аҳли суннат ба номҳои Абузуръа ва Муҳаммад ибни Аслам хидмати он ҳазрат расиданд. Ин ду танро теъдоди зиёди талаба ва аҳли илм ва ҳадис, ки хидмати имом Ризо (а) расида буданд, ҳамроҳӣ мекарданд. Он ду гуфтанд: Эй сарвари бузургвор, фарзанди имомони бузург! Ба ҳаққи падарони покат ва гузаштагони гиромият, рӯи муборакатро ба мо бинамоён ва барои мо аз падаронат, аз ҷаддат Муҳаммад, ҳадисе ривоят кун, ки туро ба-дон сабаб ёд кунем. Пас

1. «Кашфул хафо ва музилул илбоси аммо иштаҳара минал аҳодиси ало алсинатин носи», ҷ.1, саҳ.22.

имом (а) дастур дод маркабро нигоҳ доранд ва ба ғуломонаш фармон дод пардаи қаҷоваро канор бизананд. Чашмони ҷамъияти анбӯҳе, ки ҳамагӣ истода буданд ба ҷамоли нуронии он ҳазрат мунаввар гашт ва ашк аз чашмони иддае ҷорӣ шуд ва ҷамъе фарёдзанон ва гурӯҳе ба хок афтада ва иддае ба дасту пой маркаб бўса мезаданд ва фарёди гиряву нола ба фазо ҳоким шуда буд. Абузуръа ва Муҳаммад ибни Аслам аз ҷамъият хостанд аз ҳаёҳу худдорӣ кунанд то садои имом шунида шавад.¹

Имом Ризо (а) фармуд: Падарам аз падараш имом Содиқ, аз падараш имом Боқир, аз падараш имом Сачҷод, аз падараш Хусейн аз падараш имом Алӣ нақл кардаанд, ки имом Алӣ (а) фармуд: Паёмбар фармуданд: Ҷабраил арз кард: «Аз Худои субҳон шунидам, ки фармуд: Ҷумлаи ло илоҳа иллаллоҳ дижи ман аст, пас ҳар ки онро бигӯяд дар диж ва ҳисори ман дохил шуда ва азоби рӯзи қиёмат дар амон хоҳад буд». Сипас пардаи қаҷоваро фуру афканд ва ҳаракат намуд. Гуфт: Шумурданд

1. «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аймма (а)», саҳ.242-243.

теъдоди касоне, ки қалам ва давот ба ҳамроҳ дошта ва ҳадисро навиштанд, болиғ бар бист ҳарзор буд.

Нукоти гузоришҳои таърихӣ:

Маҷмуан нукоти ин ҳадиси муҳим ба ду бахш тақсим мешавад:

а) Воқуниши мардум дар баробари имом Ризо(а)

1. Истиқболи бошукӯҳ ва беназири мардум ҳангоми вуруди имом (а)

2 . Нола ва фарёду беқарории мардум

3. Бӯсидани ҷои пои маркаби имом Ризо (а)

б) Воқуниши уламои аҳли суннат дар баробари имом Ризо (а):

1. Табаррук ҷустани уламо ба имом (а)

2. Истиқболи уламои номдори аҳли суннат ба ҳамроҳи шогирдон ва соири донишварон аз имом

3. Илтимос ва гиряву зории уламои аҳли суннат ба пешгоҳи имом (а) барои намоёндани чеҳраи мубораки вай аз қачова

4. Илтимос ва гиряву зории уламои аҳли суннат ба имом (а) барои нақли ҳадисе аз аҷдоди тоҳиринаш

5. Ҳузури даҳ ё бист ва ё сӣ ҳазор тан аз хабарнигорон ва гузоришгарон

6. Сабқат гирифтани ва чанг задани уламои номии аҳли суннат ба марқаби имом

Шояд нуқоти ин ҷараёни таърихӣ сабаби ҳазф ва сонсури ин ривоят аз сиҳоҳ ва ҷавомеи ҳадиси муътабари аҳли суннат шудааст!

Шинохти ҷойгоҳи уламои Нишобур

Шинохт ва огоҳӣ аз ҷойгоҳи шахсиятҳое, ки дар гузоришҳои таърихӣ зикр шуда ба вузӯҳ нишон медиҳад, ки уламои аҳли суннати он даврон бо он азамат чигуна дар остони Алӣ ибни Мӯсарризо (а) хостаанд, ки нахуст, чеҳраи худро аз қачова бинамоёнанд ва Он гоҳ ҳадисе аз падарони пок ва мутаҳҳараш нақл намояд. Акнун он уламо ро муаррифӣ мекунем:

1. Аҳмад ибни Абийёси Асқалонӣ (220 ҳ.қ)

Вай пешвои аҳли ҳадис, фарде сиққа ва мавриди итминон, бузурги аҳли Шом ва яке аз шаш нафаре аст, ки ҳадиси ёдшударо ба дурустӣ сабт мекунад.

Заҳабии шофей дар бораи ӯ мегӯяд:

Имоми ҳофизи пешво, шайхи шомииён
Абулҳасани Хуросонӣ.¹

Абуҳотами Розии шофей менависад:

Сикқай амин, обид ва аз беҳтарин бандагони
Худо.²

Аҳмад ибни Ҳанбал мегӯяд:

Ҷузъи шаш нафаре аст, ки ҳадисро назди ӯ сабт
ва тасҳеҳ мешавад.³

2. Абузакариё Яҳё ибни Яҳё Тамимии Минқарии
Нишобурӣ (226 ҳ.қ)

Ӯ шайхулисом ва олими Хуросон ва ба таъбири
бархе имоми аҳли дунё Абубакар ибни Абдурраҳмон
мегӯяд:

Шайхул исломи ва олиму Хуросонил ҳофиз.

Абулаббоси Сироч мегӯяд:

Имому лиаҳлиддунё.

1. «Сайру аъломин нубало», ҷ.10, саҳ.335.

2. «Алҷарху ват таъдил», ҷ.2, саҳ.268.

3. «Таърихи Бағдод», ҷ.7, саҳ.28.

Абуаҳмади Алфиро мегӯяд:

Ў пешво ва улгу ва нур барои ислом буд.¹

Нисоии шофey менависад:

Ў сиққа, амин ва мутамаин ва ҳуҷчат аст.²

Аҳмад ибни Сайёри Марвазии шофey мегӯяд:

Мавриди эътимод... бисёр нек ва донишманд буд.³

3. Абуабдуллоҳ Аҳмад ибни Ҳарб ибни Фирӯзи Нишобурӣ (234 ҳ.қ)

Вай пешво ва усваи аҳли ҳадис, роҳбари динии Нишобур ва фуқаҳо ва бузурги обидон ва фарде камназир будааст. Заҳабии шофey дар бораи вай мегӯяд:

Имоми улгу, шайхи зоҳиди Нишобур аз фақеҳон ва обидони бузург буд.

Яҳё ибни Яҳёи Тамимӣ дар бораи вай мегӯяд:

Агар Аҳмад ибни Ҳарб аз абдол набошад,

1. «Сайру аъломин нубало», ҷ.10, саҳ.512.

2. «Таҳзибул камол фй асмоир ричол», шумораи 1524.

3. «Сайру аъломин нубало», ҷ.10, саҳ.512.

намедонам чӣ касе аз эшон аст?!¹

4. Абуяъқуб Исҳоқ ибни Роҳвайҳи Марвазӣ (238 ҳ.қ)

ӯ аз пешвоёни аҳли суннат ва уламои динӣ аст, ки ҳадис ва фикҳ ва ҳифз ва ростгӯӣ ва парҳезгорӣ дар вай ҷамъ шудааст. Дар шофеӣ ё ҳанбалӣ будани ӯ ихтилоф аст. Суютии шофеӣ дар бораи вай мегӯяд:

Ибни Роҳвайҳ яке аз пешвоёни мусалмон ва уламои дин аст, ки дар ӯ ҳадис, фикҳ, ростӣ ва вараъ ва зуҳд гирд омада буд...²

5. Абулҳасан Муҳаммад ибни Аслами Киндии Тусӣ (242 ҳ.қ).

Вай аз шахсиятҳои мавриди эътимод ва аз ҳуффоҷ буда ва дар илм ва дониш ҳамонанди Аҳмад ибни Ҳанбал аст. Суютии шофеӣ дар бораи вай мегӯяд:

Аз афроди сиққа ва ҳофиз ва аз авлиёи абдол

1. Ҳамон, ҷ.11, саҳ.32-34.

2. «Табақотул ҳуффоҷ», саҳ.191-192.

аст.

Ва ба нақл аз ибни Хузаймаи шофей дар бораи вай мегӯяд:

Ў аз уламои раббонии ин уммат аст. Ду чашми ман чун ӯ надид, ба Аҳмад ибни Ҳанбал шабеҳ буд.¹

6. Абуабдуллоҳ Муҳаммад ибни Рофеи Қушайрии ҳанбалӣ (245 ҳ. қ)

Ў дар даврони хеш, бузурги Хуросон ва мавриди эътимод ва ростгӯ буд.

Ҳокими Нишобурии шофей дар мавриди вай мегӯяд:

Шайх ва бузурги асри хеш ба Хуросон дар ростгӯӣ ва сафар (барои талаби дониш) буд.²

Муслим ва Нисоии шофей низ мегӯянд:

Ибни Рофеъ сиққа ва амин аст.³

Заҳабии шофей мегӯяд:

Имоми ҳофиз ва ҳуҷҷати улгу ва бозмондаи бузургон аст.

1. Ҳамон, саҳ.238.

2. «Сайру аъломин нубало», ҷ.12, саҳ.214.

3. «Алвофи билвафиёт», ҷ.37, саҳ.68.

7. Наср ибни Алии Чаҳзамӣ ё Чуҳнӣ (250 ҳ.қ)

Вай яке аз мутмаинтарин ва барҷастатарини ҳуффоъ ва огоҳтарини муҳаддисон ва аз бузургони онон ба шумор меравад. Ибни Абиҳотами Розии шофей мегӯяд:

Наср назди ман дӯстдоштанитар ва мувассақтар ва ҳофизтар аст. Наср сиққа аст.¹

Нисоии шофей ва ибни Харош мегӯянд:

Сиққа.²

Абдуллоҳ ибни Муҳаммади Фарҳаёнӣ менависад:

Наср аз дидгоҳи ман дар зумраи шахсиятҳои барҷаста аст.³

Заҳабии шофей низ мегӯяд:

Ҳофизи бисёр доно ва мавриди эътимод... аз бузургон буд... Наср ибни Алӣ аз пешвоёне аст, ки марвиёт ва асмои шуюхи худро сабт мекунад.⁴

8. Абузуръа Убайдуллоҳ ибни Абдулкарими Розии

1. «Алҷарҳу ват таъдил», ҷ.8, саҳ.466.

2. «Сайру аъломин нубало», ҷ.12, саҳ.135.

3. «Таърихи Бағдод», ҷ.13, саҳ.288.

4. «Сайру аъломин нубало», ҷ.12, саҳ.135.

Қурашии Махзумии ҳанбалӣ (261 ҳ.қ)

Ў имоми аҳли ҳадиси Хуросон ва фарде мавриди эътимод ва бузург ва аз ҳуффоз аст. Суютии шофей дар мавриди вай мегӯяд:

Яке аз бузургон ва ҳофизони ҳадис дар ислом аст.¹

Ибни Абиҳотамаи Розии шофей мегӯяд:

Касеро мутавозеътар аз Абузуръа надидам. Ў ва Абуҳотам пешвоёни Хуросон ба шумор меоянд.²

Нисоии шофей дар бораи вай мегӯяд: «сиққа» ва Заҳабии шофей низ аз вай ба «ал – имому саййидул ҳуффоз» ёд мекунад.³

Муҳаммад ибни Исҳоқ ибни Хузаймаи шофей (311 ҳ.қ)

Вай шахсияте аст, ки имомат ва ҳифзи ҳадис дар Хуросон ба вай мунтаҳӣ гашта ва фарде камназир ва аз ҳуффоз аст. Заҳабии шофей дар бораи вай мегӯяд:

1. «Табақотул ҳуффоз», саҳ.254.

2. «Алҷарху ват таъдил», ҷ.5, саҳ.325.

3. «Сайру аъломин нубало», ҷ.13, саҳ.75.

Имомат ва ҳифзи ҳадис дар Хуросон ба ӯ поён меёбад.

Ибни Ҳиббони шофай мегӯяд:

Рӯи замин касеро монанди Ибни Хузаймаи шофай надидам, ки ба фанни суннатҳои набавӣ ба хубӣ огоҳ бошад. Ӯ алфози саҳеҳи ривоёт ва изофоти онҳоро бештар аз ҳама мешинохт, гӯйӣ суннати паёмбар ва аҳодиси набавӣ пеши чашми ӯ қарор дошт.

Доруқутнии шофай низ мегӯяд:

Имоми ҳуҷҷат ва беназир буд.¹

10. Муҳаммад ибни Абдулваҳҳоб Абуалии Сақафии шофай (327 ҳ.қ)

Ӯ пешвои аҳли ҳадис ва бузурги Хуросон ва ба таъбири аҳли суннат дар даврони хеш ҳуҷҷати Худо бар рӯи замин будааст. Заҳабии шофай дар бораи вай мегӯяд:

Ҷойгоҳи риҷоли ёдшуда назди бузургони аҳли суннат ва тазарруъ ва илтимос ва зону задани онҳо

1. Ҳамон, ҷ.14, саҳ.372.

дар баробари шахсияти имом Ризо (а) намоёнгарии
азамат ва марҷаъияти илмӣ ва маънавии имом Алӣ
ибни Мӯсарризо (а) аст.¹

1. Ҳамон, ҷ.15, саҳ.281-282.

Фасли саввум
Абосалти Ҳиравӣ дар
нигоҳи аҳли суннат

Гуфта шуда, бархе бидуни таваччуҳ ба суханон ва амалкарди уламои аҳли суннат дар таъйиди ҳадис «ҳисн» ва «имон», ин ду ҳадисро ҷаълӣ ва сохтагӣ доништа ва ба гумони ин ки тариқи ин ду ҳадис, мунҳасир дар Абосалт аст, онро сохта ва пардохтаи Абосалт қаламдод кардаанд, то ба гумони хеш ин ду ҳадисро аз эътибор соқит карда бошанд, аммо ҳамон тавр ки гузашт, ҳадиси ҳисн ва имон мунҳасир дар Абосалт набуда ва ҳар кадом аз он ду ҳадис беш аз даҳ тариқ дорад.

Бо ин васф лозим аст барои зудудани тухматҳо ва иддаоҳои беасос дар бораи Абосалт шахсият ва ҷойгоҳи ривоии Абосалт ва ривоёташ ва мазҳаби вай аз нигоҳи аҳли суннат баррасӣ шавад.

Ҷойгоҳи ривоии Абосалт

Абосалт аз дидгоҳи имомия фарди сиққа, ростгӯ ва ривоёташ саҳеҳ аст¹, аммо дар кутуби риҷоли аҳли суннат, маҷмуан се дидгоҳ дар бораи шахсият ривоии Абосалт ва ривоёти вай матраҳ аст:

Дидгоҳи аввал:

Мувофиқини шахсияти ривоии Абосалт ва ривоёти вай ба дур аз таассуботи мазҳабӣ шахсияти ривоии Абосалт ва ривоёташро қабул кардаанд.

Дидгоҳи дуввум:

Касоне, ки шахсияти ривоии Абосалтро қабул дошта ва фақат ба ривоёти нақлшудаи вай интиқод мекунанд, бидуни он ки тухмати ҷаъл ё дуруғ ба Абосалт диҳанд.

Дидгоҳи саввум:

Муҳолифини шахсияти ривоии Абосалт ва радди ривоёти Абосалт. Ин гурӯҳ таассуботи мазҳабии худро ба мабоҳиси илмӣ даҳолат дода ва Абосалтро бедалел ва фақат ба ҷурми муҳаббати аҳли байт (а)

1. «Риҷолун Наҷошӣ», саҳ.245, шумораи 643; «Ихтиёру маърифатур риҷоли», саҳ.615-616, ҳ.1148-1149.

ва нақли ривоёти фазоили онҳо ба шиддат тазъиф карда ва Абосалтро дурунгу ва ҷобили ҳадис муаррифӣ кардаанд!

Дидгоҳи нахуст:

Абосалти Ҳиравӣ бо ин ки аз дидгоҳи аҳли суннат суннимазҳаб бо гиришиҳои шиъӣ муаррифӣ шудааст, назди бузургони аҳли суннат аз муосирини хеш ва баъд аз он ҷойгоҳи хос ва вижае дошта ва дорад.

Аз гузоришҳои таърихӣ чунин истифода мешавад, ки Абосалт назди бузургони аҳли суннат, ҷойгоҳи бас рафъ ва шахсияте воло дорад. \bar{U} аз дӯстони наздики Исҳоқ ибни Роҳвайҳ, Аҳмад ибни Ҳанбал¹, Абдурразоқи Санъонӣ, Яҳё ибни Маъин, Аҳмад ибни Сайёри Марвазии шофей², Муҳаммад ибни Абдуллоҳи ибни Нумайр³ ва Муҳаммад ибни Яъқуби Қасавӣ буда⁴ ва ҷаласоти илмӣ - ҳадисӣ миёни онҳо баргузор мешуд.

1. «Таърихи Бағдод», ҷ.5, саҳ.418-419.

2. «Таърихи Бағдод», ҷ.11, саҳ.47.

3. «Маърифатур риҷол», ҷ.1, саҳ.79, шумораи 231.

4. «Алмаърифту вағтаърих», ҷ.3, саҳ.77.

Бузургон ва мунсифини аҳли суннат ба дур аз таассуботи мазҳабӣ ва бо илм ба гироишҳои шиъии Абосалт, ҷойгоҳи ривой ва ҳадиси Абосалтро тақвият ва тавсиқ кардаанд ва илова ба қабули ривоёти Абосалт, бузургони аҳли суннат низ аз вай ҳадис нақл ва аз Абосалт бо авсофе ҳам чун «ҳофиз», «сиққа», «маъмун», «садуқ», «зобит», «адиб», «фақеҳ», «олим», «раҳҳол» ёд намудаанд. Он бузургон иборатанд аз:

Яҳё ибни Маъин дар мақотеи гуногун Иҷлӣ, Абудовуди Сачистонӣ (соҳиби «Сунан»), Ибни Шоҳин, Ҳокими Нишобурии шофей, Ҳокими Ҳасаконии ҳанафӣ, Абуяълии Қазвинӣ, Мазии шофей, Муҳаммад ибни Муҳаммади Ҷаразии шофей, ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей, ибни Тағрии Бардии ҳанафӣ, Абулҳасан Кинонии шофей, Абулҳасани Синдии ҳанафӣ ва Иҷлунии шофей.

Яҳё ибни Маъин (233 ҳ.қ):

Ҳокими Нишобурии шофей мегӯяд:

Пешвои аҳли ҳадис Яҳё ибни Маъин,

Абосалтро тавсиқ ва тақвият кардааст.¹

Яҳё ибни Маъин дар мақотеи гуногун аз шахсият ва ҷойгоҳи ривоии Абосалт дифоъ карда ва бо илм ба шиъа будани вай суҳаноне дар бораи ӯ бар забон ҷорӣ сохта, ки илова бар висоқат, нишони ҷалолат ва бузургии Абосалт назди Яҳё ибни Маъин аст.

Аббос ибни Муҳаммади Даврӣ мегӯяд:

Аз Яҳё ибни Маъин дар бораи Абосалти Ҳиравӣ пурсидам, ӯ дар посух гуфт: Мавриди итминон ва сиққа аст.²

Солеҳ ибни Муҳаммад мегӯяд: Аз Яҳё ибни Маъин дар бораи Абосалт пурсидам, ӯ дар посух гуфт:

Садуқун: Ӯ ростгӯст.³

Ибни Муҳриз мегӯяд: Дар бораи Абосалт аз Яҳё ибни Маъин пурсидам, ӯ дар посух чунин гуфт:

Абосалт аз ровиёне, нест, ки дурӯғ бигӯяд.⁴

1. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.6, саҳ.286-287, шумораи 619.

2. «Алмустадраку алас саҳеҳайн», ҷ.3, саҳ.137, ҳ.235/4637.

3. Ҳамон.

4. «Маърифатури ричол», ҷ.1, саҳ.79, шумораи 231.

Иброҳим ибни Абдуллоҳ ибни Ҷунайд мегӯяд:
Аз Яҳё ибни Маъин дар бораи Абосалт пурсидам, ӯ
дар посух гуфт:

ӯ ривоят шунида ва ӯро ба дурӯғгӯй
намешиносам.¹

Ҳам ӯ дар ҷои дигар аз Яҳё ибни Маъин чунин
нақл мекунад:

Абосалт назди мо аз дурӯғгӯён шумурда
намешавад.²

Ҷои дигар Яҳё ибни Маъин бо қотеият мегӯяд:

Абосалт фарде мавриди итминон ва ростгӯст,
магар ин ки вай гароишҳои шиъӣ дорад.³

Яҳё ибни Маъин дар мавозеи мутааддид аз
Абосалт дифоъ карда ва иттиҳоми ҷаъли ҳадисро аз
вай зудуда аст.

Яке аз иттиҳомот ба Абосалт нақли ҳадиси
«Ано мадинатул илми ва Алиюн бобуҳо» аст. Дар

1. «Таърихи Бағдод», ҷ.11, саҳ.47, шумораи 5728; «Таҳзибул камол фӣ асмоир
риҷол», ҷ.11, саҳ.463, шумораи 4003 ва «Таҳзибул таҳзиб», ҷ.6, саҳ.286-287,
шумораи 619.

2. Ҳамон.

3. Ҳамон.

ин ҳадис бархе Абосалтро ҷоъили он пиндошта буданд, ки бо суханони Яҳё ибни Маъин дар бораи тариқҳои ин ҳадис ва таъкиди Яҳё ибни Маъин бар ростгӯӣ ва сиққа будани Абосалт аз вай рафъи иттиҳом шуд.¹

Солеҳ ибни Муҳаммад мегӯяд:

Ибни Маъинро дидам назди Абосалт омад ва бар вай салом мекард.²

Ин гузориш нишонаи ин аст, ки Абосалт чунон ҷойгоҳи воло ва вижае дошта аст, ки имоми аҳли ҳадис Яҳё ибни Маъин назди вай рафта ва ӯ ибтидо ба салом кардааст.

Иҷли (261 ҳ.қ):

ӯ дар бораи Абосалт мегӯяд:

Абдуссалом ибни Солеҳ аҳли Басра ва сиққа аст.³

1. Ҳамон ва «Алмустадраку алас саҳеҳайн», ҷ.3, саҳ.137, ҳ.235/4637.

2. «Алмустадраку алас саҳеҳайн», ҷ.3, саҳ.137, ҳ.235/4637 ва «Сайру аъломин нубало», ҷ.8, саҳ.448.

3. «Таърихус сиқот», саҳ.303, шумораи 1002.

Абудовуди Саҷистонӣ (275 ҳ.қ):

Дар бораи Абосалт мегӯяд:

Абосалт (дар нақли ҳадис) диққати назар дошт.¹

Муҳаммад ибни Исмоили Бухорӣ (256 ҳ.қ):

Вай муосир ва ҳамдаврони Абосалт буда ва дар минтақаи ӯ мезиста ва бо тавачҷуҳ ба иртиботҳои хос ва зиёди Абосалт бо муҳаддисини ба номи аҳли суннат аз ҷумла Яҳё ибни Маъин ва раҳҳол будани Абосалт ва нақли ривоёти фазоил аз сӯи вай овозаи Абосалт қатъан ба Бухорӣ расида буд. Бо ин авсоф, Бухорӣ исми Абосалтро дар «Китобуз зуафо» намеоварад, ки ин нишони ин нукта аст, ки Абосалт аз назари ривой мушкиле надоштааст.

Ибни Шоҳин (385 ҳ.қ):

Вай гарчӣ ба гароишҳои шиъии Абосалт изъон мекунад, вале ба дур аз таассуб Абосалтро ба

1. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.6, саҳ.287, шумораи 619.

ростгӯй ва васоқат васф мекунад:

Абусалтил Ҳиравӣ сиққатун садукун илло
аннаҳу яташайъа!¹

Ҳокими Нишобурии шофей (405 ҳ.қ):

Вай дар бораи Абосалт мегӯяд:

Пешвои муҳаддисин, Яҳё ибни Маъин ўро
тавсиқ кардааст.²

Ҳам ў дар ҷои дигар бо қотеият мегӯяд:

Абосалт сиққа ва амин аст.³

1. «Таъриху Асмоис сиқот», саҳ,227, шумораи 836.

2. Р.к: «Алмустадраку алас саҳеҳайн», ҷ.3, саҳ,137, ҳ,235/4637 ва «Таҳзибу
таҳзиб», ҷ.6, саҳ,286-287, шумораи 619.

3. «Алмустадраку алас саҳеҳайн», ҷ.3, саҳ,137, ҳ,235/4637, гуфтани аст, ибни
Ҳаҷари Асқалонии шофей, ба Ҳокими Нишобурии шофей, нисбат медиҳад ки
дар бораи Абосалт чунин гуфта аст: «мункар ривоят мекунад» р.к: «Таҳзибу
таҳзиб», ҷ.6, саҳ,287. Бар фарзи сиҳати интисоби ин суҳан ба Ҳоким бояд гуфт,
ин суҳан ҳеҷ муҳолифат бо каломи Ҳоким, ки Абосалтро сиққа ва амин
муаррифи карда надорад, чаро ки тибқи мабонии аҳли суннат, нақдӣ ривоёти
мункар, ба танҳой латмае ба ровӣ ворид намесозад (р.к: Лакнави ҳанафи,
«Аррафъ ват такмил фи ҷарҳи ват таъдил», саҳ,98) ба виҷа ин ки қудамои риҷоли
аҳли суннат низ Абосалтро тавсиқ кардаанд.

Абуяълии Қазвинӣ (456 ҳ.қ):

Вай ба ҷойгоҳи вижаи Абосалт назди бузургони аҳли суннат ишора мекунад ва мегӯяд:

Абосалт машҳур аст ва бузургон аз ӯ ривоят нақл кардаанд.¹

Ҳокими Ҳасаконии ҳанафӣ (ҳудудан 490 ҳ.қ):

Абосалт Абдуссалом ибни Солеҳи Ҳиравӣ фарде сиққа аст. Яҳё ибни Маъин аз ӯ таъриф ва тамҷид карда ва дар бораи ӯ чунин гуфтааст: (Абосалт) ростгӯст.²

Мазии шофей (742 ҳ.қ):

Вай аз Абосалт бо эҳтироми вижае ёд карда ва мегӯяд:

Абосалти Ҳиравӣ дар Нишобур сукно гузид ва дар талаби ҳадис ба Басра, Куфа, Ҳичоз ва Яман мусофират кард. Ӯ ходими Алӣ ибни Мӯсарризо ва фарде адиб ва марде фақеҳ ва донишвар буд... Ибни Моҷа ин ҳадис (ҳадиси имон) –ро аз ӯ ривоят

1. «Алиршоду фӣ маърифати уламоил ҳадиси», саҳ.335.

2. «Шавоҳидул танзил ли қавоидул тафзил», ҷ.1, саҳ.105, ҳ.118.

кардааст ва ин ҳадис барои мо бо санаде олий собит шудааст.¹

Муҳаммад ибни Муҳаммади Қазарии шофей (733 ҳ.қ):

Вай дар бораи ҳадиси имон ва азамати он суҳанони гаронсанге гуфта ва дар бораи Абосалти Ҳиравӣ мегӯяд:

Абосалт, ходими имом Ризо (а), ки баъзе бо вучуди шоистагии вай ўро тазъиф кардаанд.²

Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей (852 ҳ.қ):

Абосалт дар Нишобур сукунат гузид ва чиҳати ёдгирии ҳадис ба шаҳрҳои мухталиф мусофират кард ва хидматгузори имом Ризо (а) буд.³

Ҳам ў дар ҷои дигар бо таъкид бар гароишҳои шиъии Абосалт ва дар айнаи инсоф Абосалтро ростгӯ дониста ва касонеро, ки Абосалтро дуруғӯ

1. «Таҳзибул камол фи асмоир ричол», ҷ.11, саҳ.460-465, шумораи 4003.

2. «Асноал матолиб фи манӯқиби сайидино Али ибни Абитолиб каррамаллоху вачҳа», саҳ.122-126.

3. «Таҳзибут таҳзиб», саҳ.285, шумораи 619.

ангоштаанд ифротӣ ва мутаассиб мехонад:

Абосалт инсоне ростгӯст, аҳодисе аҷиб нақл
карда ва вай шиъй аст, аммо Уқайли бо газофагӯй
ӯро дуруғгӯ шумурдааст.¹

Гуфтанист, сирфи нақли аҳодиси мункар, боиси
заъфи ровӣ намешавад.²

Ибни Тағрии Бардии ҳанафӣ (847 ҳ.қ):

Вай бо калимоти волое аз Абосалт ёд мекунад
ва мегӯяд:

Абосалти Ҳиравӣ ҳофизи бисёр сафаркунанда, дар
чустҷӯи дониш ба манотиқи мухталиф мусофират кард
ва аз ҷамоате ҳадис шунид ва бисёре аз ӯ ривоят
карданд. Гуфта шуда: Ӯ миқдоре гироиши шиъй дошта
аст.³

Гуфтанист вожаи «**ҳофиз**», аз вожаҳо ва алфози
мадҳи ровӣ буда ва назди аҳли суннат нишони
мақом ва азамати ровӣ аст. Дар маънои ҳофиз
ихтилоф аст: Бархе ҳофизро касе медонанд, ки сад

1. «Тақрибут таҳзиб», ҷ.1, саҳ.506, шумораи 1190.

2. Р.к: «Аррафъ ват такмил фй ҷарҳи ваттаъдил», саҳ.98.

3. «Аннучумуз зоҳира фй мулуки Миср вал Қоҳира», ҷ.2, саҳ.344.

ҳазор ҳадис бо санад ва матни он аз ҳифз ва бар онҳо иҳота дошта бошад. Бархе дигар ҳифзи сесад ва ҳафтсад ҳазор ҳадисро ба унвони маъноӣ ҳофиз зикр кардаанд.¹ Ба ҳар ҳол иттисофи Абосалти Ҳиравӣ ба «ҳофиз» нишондиҳандаи иҳота ва итқони вай дар ҳифз ва забти ҳадис аз лиҳози санад ва матн аст.

Абулҳасани Кинонии шофеӣ (963 ҳ.қ):

Вай барои исботи ҳадиси имон ва ҷаъли набудани он зимни ду марҳила вориди баҳс шуда ва аввал аз мақом ва ҷойгоҳи ривоии Абосалт бо таъя бар тавсиқоти Яҳё ибни Маъин дифоъ мекунад ва иттиҳомӣ ҷаъли ҳадисро аз вай мезудояд ва дар марҳилаи баъд ду шоҳид аз Оиша ва Абуқатодаи Ансории саҳобӣ дар таъйиди далолати ҳадиси имон меоварад ва баъд-ин сон ҷумлаи «равоал манокӣри»-и барҳоро дар бораи Абосалт маҳдуш месозад.²

1. «Тадрибур ровӣ фи шарҳи тақрибуннавоӣ», саҳ.49-52.

2. «Танзеҳуш шарӣятил марфуати анил ахбориш шаниъатил мавзӯа», ҷ.1, саҳ.152.

Абулҳасани Синдии ҳанафӣ (1138 ҳ.қ):

Вай дар таъйиди ҳадиси имон тавсиқоти бузургони аҳли суннатро ёдовар мешавад ва аз шахсияти ривоии Абосалт дифоъ мекунад ва ба нақл аз Суютии шофей мегӯяд:

Ҳақ ин аст, ки ҳадиси имон ҷаъли ва сохтагӣ нест.¹

Иҷлунии шофей (1162 ҳ.қ):

Ӯ низ бо радди қасоне, ки ҳадиси имонро сохта ва пардохтаи Абосалт доништаанд ва дар таъйиди ӯ мегӯяд:

Аз нуқоти ҷолиб ва зариф ва латифи ин аснод ривояти фарзандон аз падарон дар тамоми силсилаи санад аст.²

Дидгоҳи дуввум:

Дар ин дидгоҳ шахсият ва ҷойгоҳи ривоии

1. «Шарҳи сунани ибни Моҷа», ҷ.1, саҳ.52.

2. «Кашфул хафо ва музилул илбоси аммо иштаҳара минал аҳодиси ало алсинатин носи», ҷ.1, саҳ.22.

Абосалт мақбул буда ва фақат аз ривоёте, ки
Абосалт нақл карда интиқод шудааст:

**Закариё ибни Яҳёи Соҷии Басарии шофей (307
ҳ.қ):**

Вай дар бораи сидқ ва ростгӯии Абосалт дар
нақли ҳадис сухан намегӯяд ва фақат ба нақли
ривоёти аҷиб ва ғариби Абосалт эрод гирифта ва
ӯро аз ин ҷиҳат мавриди интиқод қарор додааст:

Вай (Абосалт) аҳодисе аҷиб ва ғариб ривоят
мекунад. \bar{U} назди онҳо (аҳли суннат ба хотири
нақли чунин аҳодисе) заъиф аст.¹

Наққошии ҳанбалӣ (414 ҳ.қ):

Вай низ дар бораи ростгӯии Абосалт ва
шахсияти ривоии вай сухан нагуфта ва танҳо дар
мавриди ривоёти вай изҳори назар карда ва чунин
гуфтааст:

1. «Таърихи Бағдод», ҷ.11, саҳ.51; «Таҳзибул камол фи асмоир риҷол», ҷ.11,
саҳ.446; «Сайру альмин нубало», ҷ.11, саҳ.446; «Мизонул эътидол фи нақдир
риҷол», ҷ.2, саҳ.616; «Тазҳибу таҳзибул камол», ҷ.6, саҳ.91 ва «Тазҳибу
таҳзибул», ҷ.6, саҳ.286.

Вай аҳодиси аҷиб ва ғариб нақл кардааст.¹

Абунуайми Исфаҳонии шофey (430 ҳ.қ):

Ў низ бидуни изҳори назар дар бораи васоқат ва ростгӯии Абосалт, фақат дар бораи ривоёти вай сухан гуфтааст:

Вай аҳодиси аҷиб ва ғариб нақл мекунад.²

Нақд ва баррасӣ:

Дидгоҳи дуввум, ҳеҷ латмае ба васоқат, амонат ва ростгӯии Абосалт ворид намесозад, чаро ки тибқи мабной риҷолии аҳли суннат, нақли ривоёти фазоил, ки аз он ба ривоёти манокир ва аҷибу ғариб ёд мешавад ба танҳой заъф маҳсуб намешавад ва барои тазъиф бояд далоили дигаре ғайр аз нақли ривоёти манокир иқома шавад.³

1. «Тазҳибу таҳзибул», ҷ.6, саҳ.286.

2. «Китобуз зуафо», саҳ.108, шумораи 140.

3. «Аррафъ ват такмил фи қарҳи ваттаъдил», саҳ.98.

Дидгоҳи саввум:

Дар ин дидгоҳ шахсияти ривоии Абосалт ва ривоёти вай мавриди интиқоди шадиди бархе аз мутаассибони аҳли суннат қарор гирифта ва фақат ба далели муҳаббати аҳли байт ва нақли ривоёти фазоил аз туруқи бузургони аҳли суннат мавриди бемехрӣ ва тавҳин ва бадтарини тухматҳо воқеъ шудааст.

Иброҳим ибни Яъқуби Ҷузҷонӣ (259 ҳ.қ):

Вай бо таассубварзӣ ва номидагирии тавсиқоти имоми аҳли ҳадис Яҳё ибни Маъин ва соири бузургони ричол, бо беадабӣ ва тавҳин ба Абосалте, ки мавриди итминони бузургони аҳли суннат аст, дар бораи вай чунин мегӯяд:

Абосалти Ҳиравӣ берун аз роҳи ҳақ ва мунҳариф аз ҷодаи миёна будааст. Аз касе, ки яке аз пешвоёни ҳадис барои ман ривоят нақл карда шундаам, ки ӯ дар мавриди Абосалт гуфтааст: ӯ аини дуруғ ва аз саргини хари Дачҷол аст ва аз қадим ба касофат олуда будааст!¹

1. «Аҳволур ричол», саҳ.205-206, шумораи 379.

Абуҳотами Розии шофей (277 ҳ.қ):

Вай назди ман ростгӯ нест ва заъиф аст.¹

Абузуръаи Димишқии ҳанбалӣ (281 ҳ.қ):

Абуҳотами Розии шофей мегӯяд:

Абузуръа дастур дод, ки аҳодиси Абосалтро нақл накунад ва гуфт: Ман аз ӯ ҳадис нақл намекунам ва аҳодисаш мавриди писандам нест.²

Нисоии шофей (303 ҳ.қ):

Ба вай нисбат додаанд, ки Абосалтро тазъиф карда ва дар бораи ӯ чунин гуфтааст:

ӯ (Абосалт) мавриди итминон нест.³

Уқайлии Маккӣ (322 ҳ.қ):

Вай бо тундӣ ва таассубварзӣ дар бораи Абосалт мегӯяд:

Абосалт рофизӣ ва паст аст ва ақидааш дуруст

1. «Алҷарху ват таъдил», ҷ.6, саҳ.48, шумораи 257.

2. Ҳамон.

3. Дар китоби «Зуафо вал матрукин» вай чунин матлаби наёмада аст ва дигарон ба вай чунин нисбати додаанд; р.к: «Таърихи Бағдод», ҷ.11, саҳ.51; «Таҳзибул камол фӣ асмоир ричол», ҷ.11, саҳ.466; «Сайру аълмин нубало», ҷ.11, саҳ.444 ва «Мизонул эътидол фӣ нақдир ричол», ҷ.2, саҳ.416.

нест ва саломати ақида надорад!¹

Дар ҷои дигар низ чунин гуфтааст: Абосалт дурӯғгӯст.²

Ибни Ҳиббони Бустии шофey (354 ҳ.қ):

Вай дар мавзеъ ба тазъифи аҳодис ва ҷойгоҳи Абосалт мепардозад ва мегӯяд:

Воҷиб аст аҳодиси имом Ризо (а) муътабар шуморида шавад, ба шарти ин ки ривояти эшонро касоне ғайр аз фарзандон ва шиъаёни вай ба вижа, Абосалт нақл карда бошанд, зеро ривоёте, ки аз имом Ризо (а) нақл шуда ва ботил будани он равшан аст, маншаи он Абосалт, фарзандон ва шиъаёни имом Ризо (а) ҳастанд.³

Абосалт аз Ҳаммод ибни Зайд ва аҳли Ироқ аҳодиси аҷибро дар фазои имом Алӣ (а) ва аҳли байти эшон нақл мекунад, агар ба танҳой ин аҳодисро нақл кунад ба ривоёташ истинод

1. «Азъафо алкабир», ҷ.3, саҳ.70-71, шумораи 1036.

2. «Таҳзибун таҳзиб», ҷ.6, саҳ.286 ва «Тақрибун таҳзиб», ҷ.1, саҳ.506.

3. «Китобун сиқот», ҷ.8, саҳ.456.

намешавад.¹

Ибни Адии Ҷурҷонии шофей (365 ҳ.қ):

Вай низ бо тазъифи Абосалт ва ривоёташ ба вижа, ривояти имон тухмати ҷаъли ҳадис ба эшон мезанад ва мегӯяд:

Абдуссалом аҳодиси аҷиб ва ғариб аз Абдурразоқ дар бораи фазоили Алӣ, Фотима, Ҳасан ва Ҳусейн ривоят мекунад, ки вай дар тамоми ин аҳодис муттаҳам мебошад ки онҳоро ҷаъл кардааст.²

Доруқутнии Бағдодии шофей (385 ҳ.қ):

Ба вай нисбат додаанд, ки Абосалтро ба шиддат тазъиф карда ва ибороте тавҳиномез дар бораи ӯ гуфта аст:

Вай рофизӣ ва паст ва фурумоя аст.

Дар ҷои дигар низ ба Абосалт нисбати ҷаъли ҳадис медиҳад ва чунин мегӯяд:

Абосалт аз Ҷаъфар ибни Муҳаммад аз

1. «Китобул маҷруҳин», ҷ.2, саҳ.151.

2. «Алқомилу фи зуафоир риҷол», ҷ.5, саҳ.331-332, шумораи 1486/518.

падаронаш аз паёмбар ҳадиси имонро ривоят карда,
ки ӯ дар ҷаъли он ҳадис муттаҳам аст...¹

**Муҳаммад ибни Тоҳири Мақдиси Зоҳирӣ (507
ҳ.қ):**

Вай Абосалтро дурӯғӯ дониста мегӯяд:

Каззоб.²

Абусаъд Абдулкарими Самъонии шофей (562 ҳ.қ):

Вай бо такрори суханони Ибни Ҳиббони Бустии
шофей ба ривоёти Абосалт ишкол мекунад.³

Абулфараҷ ибни Ҷавзии ҳанбалӣ (597 ҳ.қ):

Вай номи Абосалтро дар зумраи зуафо ва
матрукин шумурда аст.⁴

1. «Таърихи Бағод», ҷ.11, саҳ.51; «Тазҳибу таҳзибул камол фӣ асмоир ричол»,
ҷ.11, саҳ.464; «Мизонул эътидол фӣ нақдир ричол», ҷ.2, саҳ.616 ва «Таҳзибу
таҳзиб», ҷ.6, саҳ.286.

2. «Икмолу таҳзибул камол», ҷ.8, саҳ.274, шумораи 3296.

3. «Алансоб», ҷ.5, саҳ.637.

4. «Китобуз зуафо вал матрукин», ҷ.2, саҳ.106, шумораи 1926.

Заҳабии шофey (478 ҳ.қ):

Вай дар ҷойҳои гуногун аз китобҳои худ бо иборатҳои ҷарҳу заъф ба ҷойгоҳи ривоии Абосалт ва ривоёташ хадша ворид месозад:

Абосалт бузурге донишвар ва обид ва бузурги шиъа, фазл ва ҷалолат дошт, вале эй кош сиққа мебуд!¹

Вай фарде шоиста аст, ғайр аз ин ки шиъае мутаассиб аст.²

Беш аз як нафар ўро ба дурўғ муттаҳам кардаанд. Абузуръа ўро сиққа намедонад. Ибни Адӣ вайро муттаҳам (дар ҷаъли ҳадис) дониста ва бархе дигар ўро рофизӣ донистаанд.³

Абосалт Абдуссалом ибни Солеҳи Ҳиравӣ сусти ва беарзиш аст.⁴

Абосалт Ҳиравӣ шиъӣ, фарде обид аст, аммо ҳадисаш матрук аст ва ба он амал намешавад.⁵

1. «Сайру аъломин нубало», ҷ.11, саҳ.446-448.

2. «Мизонул эътидол фй нақдир риҷол», ҷ.2, саҳ.616, шумораи 5051.

3. «Девонуз зуафо вал матрукин», ҷ.2, саҳ.112, шумораи 2528.

4. «Алмуқтано фй сардил куно», ҷ.1, саҳ.382, шумораи 3219 ва «Алмуҷарраду фй асмоир риҷоли Сунани ибни Моҷа», саҳ.213, шумораи 1739.

5. «Алмуғния физ зуафо», ҷ.1, саҳ.624, шумораи 3694.

Абосалт ходими Алй ибни Мӯсарризо аст, беарзиш ва шиъа буда ва бо вучуди шоистагӣ муттаҳам (дар ҷаъли ҳадис) будааст.¹

Дар ҷои дигар ва дар нақди сухани Ҳокими Нишобурии шофей, ки Абосалтро «сиққа ва маъмун» муаррифӣ карда буд, мегӯяд:

На, ба Худо савганд! Абосалт на сиққа ва на амин аст.²

Ибни Касири Димишқии шофей (774 ҳ.қ):

Абосалтро дар зумраи зуафо мешумурад ва мегӯяд:

Абусалтул Ҳиравӣ аҳадуз зуафой.³

Тибқи ин тазъифот бархе аз шориҳини мутаассиби «Сунан»-и Ибни Моҷа зайли ҳадиси имон, ки Абосалт нақл карда, ба шиддат ҳадисро рад карда ва онро ҷаълӣ ва сохтагӣ ва сохта ва пардохтаи Абосалт ангоштаанд:

1. «Алкошиф фй маърифати ман лаху ривоятун фил кутубис ситта», ҷ.1, саҳ.652-653, шумораи 3368.

2. «Алмустадраку алас саҳеҳайн», ҷ.3, саҳ.137, ҳ.235/4637.

3. «Албидояту ван ниҳоя», ҷ.10, саҳ.329.

Бусирии шофей (840 ҳ.қ):

Асноди ин ҳадис заъиф аст чун ҳамаи уламо бар заъиф будани Абосалт иттифоқи назар доранд.¹

Возеҳ аст бо тавачҷуҳ ба суханони бузургони аҳли суннат бар тавсиқ ва ҷалолати Абосалт иддаои чунин иттифоқе ба заъфи Абосалт иддаое сустбунён аст.

Башшор Авводи Маъруф², Сафои Сафавӣ, Аҳмади Адавӣ³ ва Носириддин Албонии ҳанбалӣ⁴, ҳар кадом бо сароҳат ҳадиси имонро «мавзӯъ ва сохтагӣ» дониста ва ба Абосалт тухмати ҷаъли ин ҳадисро нисбат додаанд.

Нақд ва баррасӣ:

Аввал: Дидгоҳи аввал ва дуввум ва тавсиқоти қудамои аҳли ҳадис мисли Яҳё ибни Маъин ва соири бузургон ва мунсифини аҳли суннат дар

-
1. «Мисбоҳуз зуҷоҷа фй заводи Сунан Ибни Моча», ҷ.1, саҳ.121-122, ҳ.23.
 2. «Сунани ибни Моча таҳқиқ ва таълиқи Башшор Аввод», ҷ.1, саҳ.89-90, ҳ.65.
 3. «Иҳадад дебочати бишарҳи Сунани ибни Моча», ҷ.1, саҳ.68-69, ҳ.65.
 4. «Заъифу Сунани ибни Моча», саҳ.6-7, ҳ.11 ва «Заъифул ҷомеъис сағири ва зиёдатихи», саҳ.339, шумораи 2309.

бораи Абосалт, беҳтарин далел бар беътибории дидгоҳи саввум аст.

Дуввум: Тазъифи Абосалт тавассути Нисоии шофей ва Доруқутнии шофей маълум нест, чаро ки дар китоби зуафои ин ду номи Абдуссалом ибни Солеҳ Абосалти Ҳиравӣ наёмадааст.

Саввум: Бар фарзи сиҳҳати интисоби тазъифи Абосалт ба Нисоии шофей, бояд гуфт:

Тазъифоти Нисоии шофей, Абуҳотами Розии шофей, Ибни Ҳиббони шофей ва Яҳё ибни Маъин арзиши риҷоли надорад, чаро ки ба тасреҳи уламои аҳли суннат ин гурӯҳ мутаъаннитин дар ҷарҳи ровиён буда ва ба хотири андак далеле ровиро аз эътибор соқит мекунанд:

Ин гурӯҳ маъруф ба исроф дар ҷарҳи ровӣ ҳастанд ва бо андак заъфе ровиро аз эътибор соқит мекунанд. Оқил касе аст, ки дар бораи ровиёне, ки ин гурӯҳ онҳоро тазъиф кардаанд, таҳқиқ ва тафаккур кунад (ва бидуни баррасӣ, каломашонро қабул накунанд)¹.

1. «Аррафъ ват такмил фи ҷарҳи ваттаъдил», саҳ.117-122.

Ин дар ҳоле аст, ки Яҳё ибни Маъин низ чузъи ин гурӯҳ буда, вале Абосалтро тавсиқ кардааст. Ин тавсиқ назди уламои риҷол арзиши илмӣ дорад, чун тавсиқ аз сӯи касе, ки бо андак далеле ровиро тазъиф мекунад, нишонаи ин аст, ки ҳеҷ заъфе дар ровӣ ва ба хусус Абосалт вучуд надоштааст, лизо тавсиқи Яҳё ибни Маъин арзиши зиёде дорад.

Чаҳорум: Ишколи умдаи ин дидгоҳ ва далели тазъифҳои Абосалт мазҳаби Абосалт ва ривоёти нақлшудаи ӯст.

Ҷӯро фақат ба далели муҳаббат ва дӯстии аҳли байти паёмбар (а) ва нақли ривоёти фазоил он ҳам аз тариқи уламои бузурги аҳли суннат, монанди Абдурразоқи Санъонӣ тазъиф карда ва бо ибороте зишт аст, ки шоистаи қоилини он аст, дашном додаанд.

Аз назари таърихӣ, решаи ин тавҳинҳо ва тазъифҳои беасос, Ҷузҷонӣ аст. Вай бо таассуби куркуронаи худ, нафақат Абосалт ва балки ҳар ровӣ ҳатто аз аҳли суннатро, ки ноқили ривоёти фазоил аст бо ибороте зишт ва тавҳиномез тазъиф

менамояд ва мутаассифона бархе низ бидуни фикр ва баррасӣ сухани Ҷузҷониро бо ибороте дигар такрор кардаанд.

Дар бораи Ҷузҷонӣ, ки решаи ин тазъифот мебошад, бояд гуфт: Ҷузҷонӣ назди уламои бузурги аҳли суннат, ҳеҷ ҷойгоҳе надорад ва ўро «носибӣ» медонанд ва барои дидгоҳҳои вай ва пайравонаш ҳеҷ арзише қоил нестанд.

Ҷузҷонӣ, решаи туҳматҳо ба Абосалт:

Решаи тазъифи шахсияти волои Абосалт фарде носибӣ ба номи Иброҳим ибни Яъқуби Ҷузҷонӣ (2159 ҳ.қ) аст. Вай Абосалтро бедалел тазъиф карда ва танҳо ба ҷурми нақли аҳодисе дар фазои имом Алӣ (а) ва аҳли байт (а), ки ин аҳодисро низ бузургоне монанди Яҳё ибни Маъин таъйид кардаанд, ўро заъиф шумурда ва бо тамоми вучуд ва дар камоли беадабӣ, ба шахсияте, ки мавриди итминони бузургони аҳли суннат аст, тавҳин мекунад ва мегӯяд:

Абосалти Ҳиравӣ берун аз роҳи ҳақ ва

мунҳариф аз ҷодаи миёна будааст. Аз касе, ки яке аз пешвоёни ҳадис барои ман ривоят нақл карда шундам, ки ӯ дар мавриди вай гуфтааст: \bar{U} (айни) дурӯғ ва аз саргини хари Дачҷол аст ва аз қадим ба касофот олуда будааст!¹

Бархе низ ноогоҳона ва бо така бар сухани Ҷузҷонии носибӣ Абосалтро тазъиф кардаанд, чунончи гузашт.

Эътирофи бузургони аҳли суннат ба душмани Ҷузҷонӣ бо аҳли байт (а)

Тазъифи Ҷузҷонии носибӣ эътиборе надорад ва латмае бар шахсияти Абосалт ва ривоёташ намезанад, зеро аввалан Ҷузҷонӣ ба тасреҳи бузургони аҳли суннат аз ҷумла ибни Адии шофей, Доруқутнии шофей, Заҳабии шофей ва ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей ва аз муосирин Ғимории шофей ва Ҳасан ибни Али Саффофи шофей, кинаи Амири мӯъминон Алӣ (а) –ро дар дил дошта ва табиӣ аст, чунин шахси носибие фазоиلى он

1. «Аҳволур ричол», сах.205, шумораи 379.

ҳазратро рад кунад ва ровиёни фазоиلى он ҳазрат ва аҳли байт (а)-ро низ заъиф ангорад.

Ибни Адии Ҷурҷонии шофей менависад:

Вай дар Димишқ сокин буд ва бар фарози минбар сухан мегуфт ва бисёр ба мазҳаб ва шеваи димишқӣён дар душманӣ бо Алӣ тамоюл дошт.¹

Доруқутнии шофей мегӯяд:

Дар ӯ инҳирофе аз Алӣ (а) буд.²

Ибни Ҳиббони Бустии шофей гуфтааст:

Иброҳим ибни Яъқуби Ҷузҷонӣ мазҳаби ҳаризӣ дошт.³

Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей дар тавзеҳи сухани Ибни Ҳиббони шофей мегӯяд:

Ҳурайзӣ... мансуб ба Ҳурайз ибни Усмон фарде машҳур ба душманӣ бо аҳли байт ва Ибни Адӣ ин матлабро таъйид мекунад...⁴

Заҳабии шофей баъд аз нақли сухани Ибни

1. «Алкомилу фӣ зуафоир риҷол», ҷ.1, саҳ.310, шумораи 132/132.

2. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.1, саҳ.159, шумораи 332 ва «Муъҷамалу булдон», ҷ.2, саҳ.183.

3. «Китобус сиқот», ҷ.8, саҳ.81.

4. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.1, саҳ.159, шумораи 332.

Адии шофей дар бораи Ҷузҷонӣ ва дар таъйиди сухани вай мегӯяд:

Муддатзамоне равиши димишқӣён душманӣ бо аҳли байт (а) будааст.¹

Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей низ баъд аз нақли суханони ибни Ҳиббони шофей, Ибни Адии шофей ва Доруқутнии шофей дар бораи носибӣ будани Ҷузҷонӣ, китоби Ҷузҷониро шоҳиде бар ин муддао доништааст ва мегӯяд:

Китоби ӯ дар мавриди зуафо ақидаашро равшан мекунад.²

Дар ин китоб афродеро, ки аз ёрони имом Алӣ (а) ва дӯстдори он ҳазрат ба шумор оянд ва ё ровии фазоиلى он ҳазрат бошанд, ба шиддат тазъиф карда ва баъзан калимоти тавҳиномезе низ дар бораи онон ба кор бурдааст. Аз ин рӯ Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей тазъифоти ӯро намепазирад ва барои онҳо арзише қоил нест.³

Ибни Ҳаҷар ҷои дигар ба шиддат аз Ҷузҷонӣ

1. «Мизонул эътидол фӣ нақдир риҷол», ҷ.1, саҳ.76, шумораи 257.

2. «Таҳзибут таҳзиб», ҷ.1, саҳ.159, шумораи 332.

3. Ҳамон, ҷ.1, саҳ.81.

интиқод мекунад ва мегӯяд:

Ҷузҷонӣ носибӣ ва мунҳариф аз роҳи Алӣ (а) буда ӯ бо шиъаёне, ки усмонӣ набудаанд душман будааст. Ақидаи дуруст дӯстии ҳамаи онҳо аст ва шоиста нест, ки қавле яке бидъатгузор дар мавриди бидъате шунида шавад.¹

Абдулазизи Ғимории шофай бо сароҳат Ҷузҷониро ингуна тавсиф мекунад:

Абуисҳоқи Ҷузҷонӣ носибӣ ва машҳур аст. Вай ҳамалот ва интиқодҳои ноҷавонмардона ва бисёр зишт ва тавҳиномез, дар тазъиф ва қадҳи пешвоён (ҳадисӣ, ки) ба ташайюъ мутгасиф шудаанд, дорад. Ба гунае, ки дар бораи тамомии аҳли Куфа чунин равишро пеш гирифта ва суханони зишт ва тавҳиномез ба забони онон ба кор бурдааст ва ривоёти ононро мардуд шуморида аст, ин равиши ифротӣ ва тунди Ҷузҷонӣ, ки мухтасси вай аст, ба гунае аст, ки назди уламо (аҳли суннат) ҳеҷ эътиборе надоштааст ва онон тасреҳ мекунанд, ки ба тазъифоти Ҷузҷонӣ дар бораи аҳли Куфа ва бо

1. «Муқаддимаи Фатҳул борӣ», саҳ.410.

касоне, ки гароишҳои шиъи доранд, ҳеҷ тавачҷуҳе намешавад.¹

Ҳасан ибни Али Шайфои шофеи низ мегӯяд: Ҷузҷонӣ аз гузаштагонии паст ва фурумои аст. Ҷ аз мунҳарифин аз роҳи ҳақ ва дуруст аст. Мардумро бечихат ба инҳироф ва қачӣ муттаҳам мекунад, Худованд сураташро сиёҳ кунад. Ҷ касе аст, ки ба саҳобаи баргузида фаҳш ва носазо мегӯяд ва ба мучримин ва мунҳарифин тамоюл дорад!²

Ҷамъбандӣ

Бо тавачҷуҳ ба суҳанони бузургони аҳли суннат, ҷарҳ ва таъдил ва таърифоти Ҷузҷонӣ ба вижа, дар бораи дӯстдорони ҳазрати амири мӯъминон (а) ва аҳли байт (а) ва ровиёни фазоилии он ҳазрат эътибор ва арзише надорад.

Сониян ривоёте, ки Абосалт дар фазоилии ҳазрати амирулмӯъминин (а) ва аҳли байт (а) нақл кардааст, бузургони аҳли суннат ва дар раъси онҳо Яҳё ибни Маъин таъйид ва дар мақотеи гуногун

1. Ғимории шофеи, Абдулазиз: «Баёну наксун ноқис», саҳ.54.

2. Муҳаммад ибни Ақил шофеи, «Алатбул ҷамил ало аҳлил ҷарҳи ват таъдил», таҳқиқи Ҳасан ибни Алия Саққофи шофеи, саҳ.122.

ривоёти Абосалтро аз тариқи дигар низ нақл кардаанд, то сиҳҳати ривоёти Абосалт барои дигарон ошкор гардад.

Солисан, агар бино бошад сирфан ба чиҳати нақли ривоёти фазоил ҳазрати амири мӯминон (а) ва аҳли байт (а) бо равиши Ҷузҷонӣ ровиро тазъиф кунем ва ривоятро канор ниҳем бояд иддаи фаровоне аз ровиён ва ривоятҳои бисёре аз саҳоба ва тобеинро канор бигузorem, ки ба таъбири Заҳабии шофey:

Агар аҳодиси шиъаён ва дӯстдорони ҳазрати амири мӯминон (а) –ро канор бигузorem баҳши азиме аз осор ва аҳодиси паёмбар аз байн меравад ва ин табоҳии ошкоре аст.¹

Робеъан, ривояти мавриди баҳси мо (ҳадиси имон), ки Абосалт аз имом Ризо (а) ва он ҳазрат аз падаронаш то ҳазрати амири мӯминон (а) ва паёмбари акрам (а) нақл кардааст, чунон ки гузашт, тариқҳои дигаре низ дорад, ки ҳокӣ аз сиҳҳат ва қуввати ровӣ ва ривоят мебошад.

Хомисан, таъйидоти бузургони аҳли суннат дар

1. «Мизонул эътидол фй нақдир риҷол», ҷ.1, саҳ.5.

мавриди Абосалти Ҳирави ва асли ривоёт ва фаротар аз он шифобахш донистани асноди силсилатуззаҳаб ва аз он болотар таҷриба кардан ва шифо ёфтани ба баракати ин аснод ҷоеро барои сухани муҳолиф ва таваҳҳуми заъфи ривоят ё ровӣ боқӣ намегузорад.

Мазҳаби Абосалт

Дар бораи мазҳаби Абосалт бояд гуфт: Вай аз дидгоҳи аксари уламои имомия шиъаи имомӣ аст¹ ба ҷуз шайхи Тусӣ² ва ба пайравӣ аз шайх Ибни Довуди Ҳиллӣ³ ва аллома Ҳиллӣ⁴, ки вайро омиюлмазҳаб медонанд, аммо аз дидгоҳи аксари уламои аҳли суннат Абосалти Ҳирави суннимазҳаб бо гароишҳои шиъӣ аст. Пурсише, ки мумкин аст матраҳ шавад, ин аст, ки оё таобире ҳамчун «шиъӣ», «шиъии ҷалад» ва «рофизии хабиб» дар

1. «Риҷолун Наҷошӣ», саҳ.245, шумораи 643; «Танқеҳул мақол фи илмириҷол», ҷ.2, саҳ.153 ва «Муъҷамурриҷолил ҳадис ва тафсилу табақотур рувот», ҷ.10, саҳ.16-18, шумораи 654.

2. «Риҷолун Тусӣ», саҳ.380, шумораи 14 ва саҳ.396, шумораи 5.

3. «Китобур риҷол», саҳ.474, шумораи 295.

4. «Хулосатул ақвол фи маърифатир риҷол», саҳ.209, шумораи 672.

бораи Абосалти Ҳиравӣ аз ҷониби аҳли суннат далолат бар шиъа будани Абосалти Ҳиравӣ дорад? Дар посух бояд гуфт: Хайр. Аҳли суннат мақсуди хосе аз таобири ёдшуда доранд, ки ба онҳо ишора мешавад.

Маонии вожагони «шиъа», «шиъаи ҷалад», ва «рофизии хабиб» назди аҳли суннат:

Вожаи шиъа ва корбурди он назди аҳли суннат бо истилоҳи шиъа ва корбурди он дар назди уламои имомия тафовут дорад. Истилоҳи шиъаи имомия назди уламои имомия ба маънои эътиқод доштан ба вилояти билоафзали ҳазрати амир (а) ва ёздаҳ имоми баъд аз эшон аст ва мақсуд аз шиъа будани асҳоби аймма (а) эътиқоди вай ба вилояти билофасли ҳазрати амир (а) то ҳамон имоми ҳозир аст. Дар ҳоле, ки вожаи шиъа ва муштақоти он назди аҳли суннат маъное ғайр аз маънои ёдшуда дошта ва ҳеҷ иртиботе бо маънои шиъа аз дидгоҳи уламои имомия надорад. Аз ин рӯ, наметавон аз корбурди вожагони «шиъа», «шиъаи ҷалад» ва

«рофизии хабис» дар бораи Абосалт ба шиъаи имомӣ будани он пай бурд.

«Шиъа». Дар бораи маънои шиъа ду дидгоҳ вучуд дорад: Бархе муътақиданд шиъа ба касе гуфта мешавад, ки дӯстдори имом Алӣ (а) аст ва эшонро бар Усмон бартарӣ медиҳад ва муътақид аст, ки имом Алӣ (а) бар тамомии ҷангҳояш бар ҳақ буда ва муҳорибани эшон хатокор будаанд, аммо шайхайро ба имом Алӣ (а) муқаддам медорад.¹

Бархе дигар муътақиданд, шиъа касе аст, ки имом Алӣ (а) –ро бар тамомии саҳоба ҳатто бар шайхайн муқаддам медорад ва қоил ба афзалияти эшон аст на аҳаққият дар хилофат.²

«Шиъаи ғолӣ, ҷалад». Дар бораи маонии ин ду вожа низ ду дидгоҳ вучуд дорад. Бархе бар ин боваранд, ки шиъаи ғолӣ ё ҷалад касе аст, ки имом Алӣ (а) дар тамомии фазоил саромади саҳоба ҳатто шайхайн бидонад.³

Аммо бархе дигар мегӯянд: Шиъаи ғолӣ ё ҷалад

1. «Тақрибул таҳзиб», ҷ.1, саҳ.81 ва «Муқаддимаи Фатҳул борӣ», саҳ.483.

2. «Тақрибул таҳзиб», ҷ.1, саҳ.81.

3. «Мизонул эътидол фӣ нақдир риҷол», ҷ.1, саҳ.5-6 ва «Муқаддимаи Фатҳул борӣ», саҳ.483.

касе аст, ки имом Алӣ (а) –ро дӯст медорад ва бо ин ки эшонро бар шайхайн муқаддам намедорад, вале имом Алӣ (а)-ро ба Усмон муқаддам дошта ва Усмон, Муовия, Талҳа, Зубайр ва касоне, ки бо имом ҷангидаандро лаън мекунад.¹

«Рофизии хабис», ба иттифоқи аҳли суннат ба касе гуфта мешавад, ки илова бар муҳаббат ва дӯстии имом Алӣ (а) ва саромад донишани он ҳазрат бар тамоми саҳоба ҳатто бар шайхайн дар доштани фазоил, имом Алиро (а) мустаҳқиқи хилофати билофасл баъд аз паёмбар дониста ва аз шайхайн ва ғосибини хилофат бароат ҷуста ва онҳоро лаън ва нафрин кунад.²

Бинобар ин, вожаи шиъа, шиъаи ғоӣ ва ҷалад дар бораи касоне ба кор меравад, ки суннимазҳаб ҳастанд, вале гароишҳои хос доранд. Аммо вожаи рофизӣ дар бораи касе аст, ки қоил ба хилофати билофасли амири мӯъминон (а) аст, ки аз ин вожа наметавон ба шиъаи имомӣ будани шахсе пай

1. «Мизонул эътидол фӣ нақдир риҷол», ҷ.1, саҳ.6.

2. «Мизонул эътидол фӣ нақдир риҷол», ҷ.1, саҳ.6 ва «Таҳзибута таҳзиб», ҷ.1, саҳ.81.

бурд, зеро рофизӣ шомили зайдия, кисоия ва воқифия ва амсоли он низ мешавад.

Нақд ва баррасӣ:

Бо таваҷҷуҳ ба маонии ёдшуда ва мустанадоти таърихии аҳли суннат ва суханоне, ки аз Абосалт дар манобеи онҳо мунъакис шуда, ба сурати қатъ метавон гуфт: Абосалт суннимазҳаб буда, вале рофизӣ нест ва ниҳоят матлабе, ки аз гузоришҳои таърихии аҳли суннат дар бораи Абосалт метавон бардошт кард, ин аст, ки Абосалт суннимазҳаб бо гиришҳои шиъии ғоли ва ҷалад будааст. Гузоришҳои таърихӣ дар ин бора, ки суннимазҳаб будани ӯ ва гиришҳои шиъии ӯро собит мекунад, иборатанд аз:

1. Абосалти Ҳиравӣ аҳодиси фазоиلى аҳли байт ва ба вижа, аҳодиси фазоиلى ҳазрати амири мӯъминон Алӣ (а) –ро бисёр нақл мекард, монанди ҳадиси «Ано мадинатул илми ва Алиюн бобуҳо»¹ ва ҳадиси силсилатуззаҳаб.

1. «Таърихи Бағдод», ҷ.11, саҳ.51-48.

2. Хатиби Бағдодии шофey ба нақл аз «Таърихи Марв»-и Марвазӣ ва дар бораи Абосалт мегӯяд:

Абосалт мутакаллими шиъии маъруфе буд.¹

3. Ҳам ӯ ба нақл аз Марвазии шофey дар бораи ақидаи Абосалт дар бораи хулафо мегӯяд:

Абосалтро дидам, ки Абубакр ва Умарро муқаддам медошт ва бар Алӣ ва Усмон тараҳҳум мекард ва ҷуз ба некӣ аз асҳоби паёмбар ёд намекард ва аз ӯ шунидам, ки мегуфт: Ин ақида, мазҳаб ва мароми ман аст.²

4. Марвазии шофey танҳо нуқтаи заъфи Абосалтро дар нақли ривоёти масолиб дар бораи бархе аз саҳоба аз ҷумла Абумӯсои Ашъарӣ ва Муъовия доништа ва мегӯяд:

Илло ан самма аҳодиса ярвиҳо фил масолиби.³

5. Аммо дар нақли дигаре Доруқутнии шофey муддаъӣ аст, ки Абосалт дар бораи Бани Умайя чунин гуфтааст:

Саге аз они алавияе беҳтар аз тамоми бани

1. Ҳамон, саҳ.47-48.

2. Ҳамон.

3. Ҳамон.

Умайя аст. Пас гуфта шуд: Усмон дар миёни онон аст!? Пас гуфт: (Оре), дар миёнашон Усмон низ ҳаст.¹

Ин нақл бо гузориши Марвазии шофей, ки гузашт, дар таоруз аст, аз ин рӯ Заҳабии шофей сухани Доруқутнии шофеиро намепазирад ва дар санади он хадша ворид мекунад² ва гузориши Марвазиро мепазирад.

Чамъбандӣ:

Бинобар ин, Абосалт аз аҳли суннат буда ва шайхайнро халифа медониста, аммо гароиши зиёде ба имом Алӣ (а) ва нақли фазоили он ҳазрат доштааст ва дар бораи Абумӯсои Ашъарӣ, Муъовия ва бани Умайя низ мавзеи манфӣ доштааст, ки ҳамин гароишҳо сабаб шуда номи ӯро дар шиъаёни ғоли ва ҷалад сабт намоянд.

Аз ин рӯ, суханони Уқайлии Маккӣ ва Доруқутнии шофей, ки Абосалтро рофизӣ

1. Ҳамон, саҳ.51.

2. «Тазҳибу таҳзибул камол фӣ асмоир риҷол», ҷ.6, саҳ.92, шумораи 4097.

муаррифй кардаанд, иддаое бемустанад ва мадрак
аст ва тибқи мабонӣ ва таърифи хоси аҳли суннат
аз вожаи «шиъа» ва муштақоти он нест.

Фасли чаҳорум

Соири аҳодис

Соири аҳодиси силсилатуззаҳаб

То кунун ду ҳадиси «ҳисн» ва «имон» маъруф ба силсилатуззаҳабро нақл карда ва баррасидем. Дар ин бахш баъзе аз аҳодисеро, ки санади онҳо силсилатуззаҳаб буда ва имом Ризо (а) онҳоро аз падарони покаш нақл карда ва дар кутуби ҳадисии аҳли суннат омада ёдовар мешавем:

1. Ибни Наҷҷори шофей (643 ҳ.қ) ба санади худ аз Абдуллоҳ ибни Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Ҳанбал аз падараш Али ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати Амирулмӯъминин (а) аз паёмбари аъзам (а) фармуд:

Ҳар гурӯҳе ба машварат бипардозад ва дар ҷамъи онҳо Аҳмад ё Муҳаммад номе ҳузур дошта бошад, Худованд ончи хайр ва салоҳ аст барои онон муқаддар хоҳад кард.¹

1. «Зайлу таъриху Бағдод», ҷ.6, саҳ.135.

2. Ибни Начқори шофey ба санади худ аз Юсуф ибни Абдуллоҳи Ғозӣ аз Юсуф ибни Абдуллоҳи Ғозӣ аз Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати Амирулмӯъминин (а) аз паёмбари аъзам нақл кардааст:

Худованд хитоб ба фарзондони Одам мефармояд: Эй фарзанди Одам! Бо инсоф бо ман бархӯрд накардӣ, бо ирсоли неъматҳоям ба ту муҳаббат мекунам ва ту бо гуноҳонат худро мавриди нақмат (ранҷ) ва азобам қарор медиҳӣ. Хайр ва иноёти ман бар ту сарозер аст, вале табаҳқорӣ ва гуноҳони ту ба осмонҳо забона мекашад ва ҳамвора фариштае гуноҳонеро, ки анҷом додаӣ ба ман мерасонад. Эй фарзанди Одам! Агар шарҳи зиштиҳоятро аз дигаре бишнави ва надонӣ, ки дар бораи ту аст, зуд бар ӯ хашмгин мешавӣ.¹

3. Муҳаммад ибни Саломаи Қузоъии шофey (454 ҳ.қ) ба санади худ аз Имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати амири мӯъминон (а) нақл мекунад, ки паёмбари гиромии

1. Ҳамон, саҳ.136 ва «Аттадвину фй ахбори Қазвин», ҷ.3, саҳ.4.

ислом фармуд:

Касе, ки бо мардум муомила кунад ва ба онҳо зулм раво надорад, бо онон сухан бигӯяд ва дурӯғ нагӯяд, ваъда диҳад, вале хилофи ваъда амал накунад, аз касоне аст, ки ҷавонмардиро комил ва адолаташро зоҳир карда ва бародариаш вочиб ва ғайбаташ ҳаром мешавад.¹

4. Байҳақии шофей (458 ҳ.қ) ба санади худ аз имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати амири мӯъминон (а) нақл карда, ки паёмбари аъзам (а) фармуд:

Асл ва асоси хирад пас аз диндорӣ изҳори муҳаббат ва дӯстӣ ба мардум ва некӣ хоستان барои инсонҳои хуб ва бад аст.²

5. Абунаъйми Исфаҳонии шофей (430 ҳ.қ) ба санади худ аз имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати амири мӯъминон (а) ривоят карда, ки фармуд:

Сахттарини аъмол се чиз аст: Ҳақро дар мавриди

1. «Маснадуш шиҳоб», ҷ.1, саҳ.322 ва р.к: «Алкифояту фӣ илмир ривоя», ҷ.1, саҳ.78, ҳ.543.

2. «Шуабул имон», ҷ.6, саҳ.256, ҳ.8062.

худат бипазирӣ, дар ҳамаи ҳол бо ёди Худо бошӣ ва ба бародари мӯъминат кумаки молӣ кунӣ.¹

6. Абунуайми шофей ба санади худ аз имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати амири мӯъминон (а) ривоят карда, ки фармуд:

Дониш ганҷинаҳое аст ва калиди онҳо пурсиш аст. Бинобар ин, бипурсед Худо шуморо мавриди раҳмати хеш қарор диҳад, зеро дар пурсиш чаҳор гурӯҳ подош мегиранд: пурсанда, устод ва муаллим, шунаванда, гиранади посух ва дӯстдори пурсиш.²

7. Довуд ибни Сулаймон аз имом Ризо (а) аз падаронаш (а), ки аз ҳазрати амири мӯъминон нақл мекунад, ки расули Худо (с) фармуд:

Шайтон ҳамвора аз мӯъмине, ки пойбанд ба он намози панҷгона бошад бимнок аст, вале замоне, ки намозҳоро зоеъ гардонад шайтон бар ӯ ҷуръат меёбад ва вайро дар доми гуноҳони бузург

1. «Ҳилятул авлиё ва табақотул асфиё», ҷ.1, саҳ.85.

2. Абунуайми Исфаҳонӣ шофей дар бораи ин ҳадис мегӯяд: «Ин ҳадис шигфтангез аст, зеро онро ҷуз бо ин санад наменависем», «Ҳилятул авлиё ва табақотул асфиё», ҷ.3, саҳ.428.

меандозад.¹

8. Довуд ибни Сулаймон аз имом Ризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати амири мӯъминон нақл мекунад, ки расули акрам (с) фармуд:

Беҳтарин аъмол назди Худованд имоне аст, ки шакке дар он роҳ наёфта бошад ва ҷиҳоде аст, ки дар он дудӣ ва хиёнат набошад ва ...²

9. Довуд ибни Сулаймон аз имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз амири мӯъминон (а) нақл карда, ки паёмбари аъзам фармуд:

Фарде, ки бар қабристон гузар кунад ва ёздаҳ мартаба сураи тавҳид бихонад ва савобашро ба мурдагон ҳада кунад ба теъдоди мурдагони хуфта дар онҷо ба ӯ подош дода мешавад³.

10. Алӣ ибни Ҳамзаи Алавӣ ба нақл аз имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз амири мӯъминон (а) ривоят карда, ки расули Худо (с) фармуд:

1. «Аттавину фи ахбори Қазвин», ҷ.2, саҳ.125.

2. Ҳамон, саҳ.216, ин ривоят аз тариқи дигаре низ аз паёмбари аъзам (с) ривоят шуда аст. Р.к: Аҳмад ибни Ҳанбал, «Алмаснад», ҷ.3, саҳ.258.

3. Ҳамон, саҳ.297.

Асл ва насаб ва фомили худро ба андозае, ки силаи раҳм бар он мутаваффиқ аст бишносед, зеро силаи раҳм аҷалро ба таъхир меандозад, муҷиби фузунии мол ва хушнудии Худо мешавад.¹

11. Аҳмад ибни Омири Той аз имом Алӣ ибни Мӯсарризо (а) аз падаронаш (а) аз ҳазрати амири мӯъминон (а) нақл карда, ки паёмбари аъзам (а) фармуд:

Шахсе, ки чиҳил ҳадис барои уммати ман ҳифз кунад то аз он баҳраманд гарданд, Худованд ӯро рӯзи қиёмат фақеҳ ва донишманд маҳшур мекунад.²

12. Шабланҷии шофей ба сурати мурсал аз имом Ризо (а) аз падаронаш (а) аз амири мӯъминон (а) аз паёмбари акрам (с) нақл мекунад, ки фармуд:

Ҳар кас ба ҳавзи ман муътақид набошад рӯзи қиёмат бар ҳавзи ман ворид нахоҳад шуд ва касе, ки ба шафоатам эътиқод надошта бошад Худованд ӯро аз шафоати ман баҳраманд нахоҳад сохт. Он гоҳ фармуд: «Шафоати ман танҳо ба афроде аз

1. «Мавзаҳу авҳомили чамъи ват тафриқ», ҷ.2, саҳ.454.

2. «Маснадул имоми Зайд», саҳ.443 ва «Алилалул мутаноҳия», ҷ.1, саҳ.119.

уммати ман мерасад, ки гуноҳи кабира анҷом додаанд, аммо муҳсинон ва некӯкорон муоҳизае надоранд».¹

13. Шабланҷии шофей ба сурати мурсал аз имом Ризо (а) аз падаронаш (а) аз амири мӯъминон (а) аз паёмбари гиромии ислом (а) ривоят карда, ки фармуд:

То рӯзи қиёмат ҳеҷ мӯъмине нест магар он ки ҳамсоёе дорад, ки ўро озод медиҳад.²

14. Шабланҷии шофей ба сурати мурсал аз имом Ризо (а) аз падаронаш (а) аз амири мӯъминон (а) аз расули акрам (с) нақл мекунад, ки фармуд:

Сапедии мӯ дар ҷилави сар баракат ва майманат аст ва дар ду шақиқа бахшандагӣ ва дар кокул шуҷоат ва дар паси сар шумӣ.³

15. Шабланҷии шофей ба сурати мурсал аз имом Ризо (а) аз падаронаш (а) аз амири мӯъминон (а) аз паёмбари аъзам (с) ривоят карда, ки фармуд:

Чун маро ба осмон бурданд раҳмҳое овехта дар

1. «Нурул абсор фи маноқиби оли байтин набиил мухтор (а)», саҳ.237.

2. Ҳамон.

3. Ҳамон.

арш дидам, ки аз раҳме (хешованде) назди парвардигор шикоят мекард, ки \bar{u} қатъи раҳм карда, гуфтам: Чӣ қадр байни ту ва \bar{u} аз ҷиҳати насаби падарӣ фосила аст? Гуфт: Дар падари чиҳилум ба ҳам мерасанд.¹

1. Ҳамон.

Сухани поёни

Сухани поёнӣ

Аз ончи гузашт, чунин натиҷа мегирем:

1. Ҷараёни вуруди имом Ризо (а) ба Нишобур ва судури ҳадиси силсилатуззаҳаб аз он ҳазрат ва истиқболи беназири уламо ва мардуми сунии Нишобур аз эшон, як воқеаи мусаллам ва ғайри қобили инкори таърихӣ аст.

2. Ҳадиси силсилатуззаҳаб бо далолати ҳисн ё имон дар кутуби аҳли суннат мустафиз, балки мутавотир аст. Ҳатто бо таваҷҷуҳ ба инъикоси ин ҳадис дар китобҳои онон ва низ дар манобеи шиъаи имомия ва бо мулоҳизаи тариқҳои мухталифе, ки дар ҳамон даврон имом Ризо (а) ин ҷараёнро нақл кардаанд, метавон ҳадиси силсилатуззаҳаб бо ҳар ду далолатро мутавотир донист.

3. Бо таваҷҷуҳ ба туруқи гуногуни ин ҳадиси

шариф дар манобеи аҳли суннат ва таъйиди он тавассути бузургони онон, адами зикри ин ҳадис дар сиҳоҳи шашгона далел бар заъф ва сустии ин ҳадис нест, зеро ба гуфтаи муҳаққиқони аҳли суннат бисёре аз аҳодиси саҳеҳ вучуд дорад, ки дар сиҳоҳ наёмадааст. Аз ин рӯ наметавон аҳодиси саҳеҳро дар ин шаш китоб ҷустуҷӯ кард. Илова бар ин ки ҳадиси силсилатуззаҳаб бо далолати имон дар «Сунан»-и Ибни Моҷа омадааст.

Бо таваҷҷуҳ ба матолиби ёдшуда ду пурсиши муҳим ва асосӣ зеҳни ҳар инсонии боинсоф ва ҳақиқатҷӯро ба худ машғул месозад:

Пурсиши аввал:

Ҷараёни вуруди имом Ризо (а) ба Нишобур ва судури ҳадиси силсилатуззаҳаб ва сабти он тавассути даҳ ё бист ва ё сӣ ҳазор тан ва нақли ҳадиси «ҳисн» ва «имон» аз сӯи беш аз навад ровии аҳли суннат ва инъикоси он дар даҳҳо китоби мӯътабар ва суханон ва мавозеи шигифтангези бузургони онон дар таъйиди санад ва матни ин ду

ҳадиси шариф, нависандагони сиҳоҳро¹ бо ин ду пурсиши ҷиддӣ мувоҷеҳ месозад, ки чаро ва ба чӣ далел ин аҳодиси саҳеҳро аз маҷомеи ҳадиси худ ҳазф карда ва ҳатто ишорае ҳам ба онҳо накардаанд?!

Ба ростӣ ин дугонагӣ, байни мавозеи уламои Нишобур ва соири уламои аҳли суннат ва нависандагони сиҳоҳ дар бораи имом Ризо (а) ва аҳодиси он ҳазрат ба вижа ҳадиси силсилатуззаҳаб, барои чист?

Пурсиши дуввум:

Уламои аҳли суннат суҳанони бисёр шигифтоваре дар бораи шахсияти илмии имом Ризо (а) иброз доштаанд ва ҷойгоҳи воло ва вижае барои он ҳазрат тарсим кардаанд ва таобире ҳамчун «Алӣ ибни Мӯсарризо шахсияти мавриди итминон буд ва бо ин ки 24 баҳори синн дошт дар масҷиди расули

1. Аллбата ибни Моҷа дар Сунани худ, фақт ҳадиси имонро нақл карда аст, чунон чи ки гузашт.

Худо фатво медод»¹, «Ҷарчӣ аз Алӣ ибни Мӯсарризо пурсида мешуд, ҷавоб медод»², «Имом Ризо (а) дар дар ҷавонӣ ва дар даврони Молик ибни Анас (яке аз пешвоёни мазоҳиби фикҳии аҳли суннат) фатво медод»³, «Алӣ ибни Мӯсо аз имомони бузург в машғалҳои фурӯзони уммат аз аҳли байти нубувват ва маъдани илм ва ирфон аст»⁴ ва даҳҳо иборат дигар дар таъйин ва тавсифи ҷойгоҳи волои илмӣ ва маънавии имом Ризо (а) ба кор бурдаанд. Аммо бояд мулоҳиза кард чигуна метавон аз уқёнуси бекарони илмии имом Ризо (а) баҳраманд гашт? Қатъан танҳо роҳи баҳрамандӣ аз маорифи ин имоми ҳумом ривоятҳои ровиёнеанд, ки маорифро аз он ҳазрат шунида ва онро ба наслҳои баъдӣ мунтақил карда бошанд. Маҷмуаи

-
1. Алӣ ибни Мӯсарризо шахсияти мавриди итминон буд ва бо ин ки 24 баҳор синн дошт, дар масҷиди расули Худо фатво медод, «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил анммати (а)», саҳ.315.
 2. Ҷар чи аз Алӣ ибни Мӯсарризо пурсида мешуд, ҷавоб медод, «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил анмма (а)», саҳ.241.
 3. Имом Ризо(а) дар ҷавонӣ ва дар даврони Молик ибни Анас (яке аз пешвоёни мазоҳиби фикҳии аҳли суннат) фатво медод, «Сайру аъломин нубало», ҷ.9, саҳ.388.
 4. Алӣ ибни Мӯсо аз имомони бузург ва машғалҳои фурӯзони уммат, аз аҳли байти нубувват ва маъдани илм ва ирфон аст, «Ҷомеъу каромотил авлиё», ҷ.2, саҳ.311.

суханон ва маорифи имом Ризо (а) –ро атрофиён ва ровиёни даврони имом Ризо (а) дар китобе бо номи «Саҳифатур Ризо» ва ё «Маснадур Ризо» гирд овардаанд то аз ин тариқ дигарон битавонанд аз маориф ва улуми он бузургвор баҳра чӯянд.

Касоне, ки ин саҳифа ва маснад ва ё соири ривоётро ба сурати ҷудоғона аз имом Ризо (а) нақл кардаанд, афроде назири Абосалти Ҳиравӣ, Алӣ ибни Садақай Раққӣ, Довуд ибни Сулаймони Ҷурҷонӣ, Аҳмад ибни Омири Той, Ҳасан ибни Фазл ибни Аббос, Муҳаммад ибни Умари Воқидӣ ва даҳҳо тани дигаранд, ки асомии онон ба гунае пароканда ва бо бемехрӣ аз кутуби аҳли суннат мунъакис шудааст, зеро гурӯҳе аз аҳли ҷарҳ ва таъдил бо таассубварзӣ ва нигоҳи ифротӣ ин ровиёнро бидуни далел тазъиф карда ва ривоятҳои ононро безътибор доништаанд.¹

Ин пурсиш дар ин ҷо матраҳ аст, ки аз тарафе бо таваҷҷуҳ ба ситоиши аҳли суннат аз шахсияти волои имом Ризо (а) аз тарафе дигар бастанӣ танҳо

1. «Китобул маҷруҳин», ҷ.2, саҳ.106 ва «Китобус сиқот», ҷ.8, саҳ.457.

роҳи иртиботӣ ва истифода аз улум ва маорифи он
ҳазрат бо тазъифҳои бидуни далел ва таассубомез
ин дугонагӣ чӣ маъно ва мафҳуме метавонад дошта
бошад?!

Китобнома

а) Аҳли суннат

Ҳанбалӣ

1. Ибни Қудомаи Мақдиси Ҳанбалӣ, Муваффақуддин Абумуҳаммад Абдуллоҳ ибни Аҳмад ибни Муҳаммад (620 ҳ.қ): «Аттабӣин фӣ ансобил қурайшиин», ҷилди 2, Оламул кутуб, Мактабатун наҳзатил арабияти, Бейрут 1408 ҳ.қ.

2. Айюби Заръии Ҳанбалӣ, Абуабдуллоҳ Муҳаммад ибни Абибакр (851 ҳ.қ): «Ҳошиятун Ибнул Қайими», ҷопи 2, Дорул кутубул илмия, Бейрут 1415 ҳ.қ.

3. Ибни Раҷаби Ҳанбалӣ, Зайнуддин Абулфараҷ Абдурраҳмон ибни Шаҳобуддин Аҳмад ибни Раҷаб (495 ҳ.қ): «Аззайлу алат табақотил Ҳанобила», ҷопи аввал, Дорул кутубул илмия, Бейрут 1417 ҳ.қ.

4. Халдун Аҳмади Ҳанбалӣ: Завоиду таърихи Бағдоди алал кутубис ситтати, ҷопи аввал, Дорул қалам, Димишқ, 1417 ҳ.қ.

5. Ибни Имоди Ҳанбалӣ, Шаҳобуддин (1089 ҳ.қ): «Шазаротуз заҳаби фӣ ахбори ман заҳаб», ҷопи аввал, Дорул Ибни Касир, Димишқ 1406 ҳ.қ.

6. Албонии Ҳанбалӣ, Муҳаммад Носируддин: «Заъифул ҷомеис сағири ва зиёдатиҳи (Алфатхул кабир), ҷопи саввум, Алмактабул исломӣ, Бейрут 1410 ҳ.қ.

7. Албонии ҳанбалӣ, Муҳаммад Носируддин: «Заъифу «Сунан»-и Ибни Моҷа, чопи аввал, Алмақтабул исломӣ, Бейрут 1408 ҳ.қ.

8. Ибни Абӣ Яълии ҳанбалӣ, Абулҳасан Муҳаммад ибни Муҳаммади ибнул Ҳусейн (526 ҳ.қ): Табақотул ҳанобила, чопи аввал, Дорул кутубул илмия, Бейрут 1417 ҳ.қ.

9. Ибни Ҷавзии Ҳанбалӣ, Абулфараҷ Абдурраҳмон (597 ҳ.қ): «Алилалул мутаноҳия фил аҳодисил воҳия», чопи аввал, Дорул китобил илмия, Бейрут 1403 ҳ.қ.

10. Ибни Ҷавзии Ҳанбалӣ, Абулфараҷ Абдурраҳмон (597 ҳ.қ): Китобуз зуафо вал матрукин, чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бағдод 1406 ҳ.қ.

11. Аҳмад ибни Ҳанбал (241 ҳ.қ): «Алмаснад», Дору содир, Бейрут, Бито.

12. Табаронии Шомии ҳанбалӣ, Сулаймон ибни Аҳмад (360 ҳ.қ): «Алмуъҷамул авсат», чопи аввал, Дорул фикр, Уммон 1420 ҳ.қ.

13. Ибни Ҷавзии ҳанбалӣ, Абулфараҷ Абдурраҳмон (597 ҳ.қ): «Алмунтазам фӣ таворихил мулуки вал умам», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1415 ҳ.қ.

14. Ибни Ҷавзии ҳанбалӣ, Абулфараҷ Абдурраҳмон (597 ҳ.қ): «Алмавзӯёт», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1403 ҳ.қ.

Ҳанафӣ

15. Шаҷарии Ҷурҷонии ҳанафӣ, Яҳё ибни Ҳусейн (499

ҳ.қ): «Аламолийил хамисия», Дорул кутубил илмия, Бейрут 1422 ҳ.қ.

16. Ноблусии Димишқии ҳанафӣ, Абдулганӣ ибни Исмоил (1432 ҳ.қ): «Асроруш шария» ё «Алфатҳур раббонӣ валфайзур раҳмонӣ», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1405 ҳ.қ.

17. Зубайдии ҳанафӣ, Сайидмуҳаммад ибни Муҳаммад (1405 ҳ.қ.): «Итҳофус содатил муттақин бишарҳи асрори эҳёу улумид дин, Хизонатус содоти, Миср, Бито.

18. Сибт ибни Ҷавзии ҳанафӣ (654 ҳ.қ): «Тазкиратул хавос минал уммати бизикри хасоисил аиммати (а)», чопи аввал, Муассисатул аҳлил байти (а), Бейрут 1418 ҳ.қ.

19. Абдулқодири Қаршии ҳанафӣ, Абумуҳаммад Муҳйиддин Абдулқодир ибни Муҳаммади ибни Муҳаммад ибни Насруллоҳ ибни Солим ибни Абилвафо (757 ҳ.қ): «Алҷавоҳирул музийя фӣ табақотил ҳанафия», чопи аввал, Муассисатур Рисола, Бейрут 1413 ҳ.қ.

20. Замахшарии ҳанафӣ¹, Абулқосим Маҳмуд ибни Умар (538 ҳ.қ): «Рабеъул аброр ва нусусул ахбор», чопи аввал, Муассисатул Аъламай лилматбуъот, Бейрут 1412 ҳ.қ.).

21. Лакнавии ҳанафӣ, Абулҳасанот Муҳаммад Абдулҳай (1304 ҳ.қ): «Аррафъ ват такмил фӣ ҷарҳи ваттаъдил», таҳқиқи Абдулфаттоҳи Абуғудда, Муассисату Қуртуба, Ҷалаб,

1. Тибқи дидгоҳи Ҳоҷи Халифа дар «Кашфуз зунун», вай ҳанафӣ муаррифи шуда аст.

Бито.

22. Синдии ҳанафӣ, Абулҳасан (1138 ҳ.қ): «Шарҳи Сунани ибни Моҷа», чопи дуввум, Дорул маърифат, Бейрут 1418 ҳ.қ.

23. Абдулқодир Тамимии Мисрии ҳанафӣ, Тақиюддин ибни Абдулқодир (1005 ҳ.қ): Аттабақотус сания фӣ тарочимил ҳанафия, чопи аввал, Дорур Рифоъӣ, Риёз 1403 ҳ.қ.

24. Шуконии Санъонии ҳанафӣ, Муҳаммад ибни Алӣ (1250 ҳ.қ.): Алфавоидул маҷмуа фӣ аҳодисил мавзӯъа, Дорул кутубул илмия, Бейрут, Бито.

25. Ҳочӣ Халифаи ҳанафӣ (1067 ҳ.қ): «Кашфуз занун асомиил кутуби ва фунун», Дорул фикр, Бейрут 1402 ҳ.қ.

26. Дулобии ҳанафӣ, Абубашар Муҳаммад ибни Аҳмади ибни Ҳаммод (310 ҳ.қ): «Алкуно вал асмо», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1966 ҳ.қ.

27. Шайх Абдулвосеъ ибни Яҳёи Восеии Ямонии ҳанафӣ: «Маснадул имоми Зайд», Маншуроту дору мактабатул ҳаёти, Бейрут 1966 м.

28. Зарандии ҳанафӣ, Ҷамолуддин Муҳаммад ибни Юсуф (775 ҳ.қ): «Маоричул вусул ило маърифати олиррасули валбатул(а)», таҳқиқи Муҳаммадқозими Маҳмудӣ, чопи аввал, Маҷмаъу эҳёис сақофатил исломияти, Қум 1425 ҳ.қ.

29. Бадахшии ҳанафӣ, Мирзо Муҳаммадхон (қарни дувоздаҳуми ҳиҷрии қамарӣ): «Мифтоҳун начо фӣ маноқиби

оли Або (а)», нусхаи хатгӣ, китобхонаи оятуллоҳул узмо Маръашии Наҷафӣ, Қум.

30. Хунҷии Исфаҳонии ҳанафӣ, Фазлуллоҳ ибни Рӯзбеҳон (927 ҳ.қ.): «Меҳмонномаи Бухоро», чопи аввал, наشري бунгоҳи тарҷума ва наشري китоб, Техрон, Бито.

31. Ибни Тағрии Бардии Атобакии ҳанафӣ, Чамолуддин Абулмаҳосин Юсуф (874 ҳ.қ.): «Аннучумуз зоҳира фӣ мулуки Миср вал Қоҳира», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут, 1413 ҳ.қ.

32. Хунҷии Исфаҳонии ҳанафӣ, Фазлуллоҳ ибни Рӯзбеҳон (927 ҳ.қ.): «Василатул ходим илал махдум дар шарҳи салавати чаҳордаҳ маъсум (а)», чопи аввал, интишороти Ансориён, Қум 1375 ҳ.ш.

33. Қундузии ҳанафӣ, Сайидсулаймон ибни Иброҳим (1294 ҳ.қ.): «Янобеъул маваддати лизил қурбо (а)», чопи аввал, Дорул усва, Қум 1422 ҳ.қ.

Шофey

34. Очурии шофey, Абубакр Муҳаммад ибни Хусейн (360 ҳ.қ.): «Аларбаъину ҳадисан», чопи аввал, мактабатул муалло, Кувайт 1408 ҳ.қ.

35. Қазарии шофey, Абулхайр Шамсуддин Муҳаммад ибни Муҳаммад ибни Муҳаммад (833 ҳ.қ.): Асноал матолиб фӣ маноқиби сайидино Алӣ ибни Абитолиб каррамаллоҳу вачҳа», мактабатул имом амирулмӯминин (а), Исфаҳон,

Бито.

36. Самъонии Тамимии шофей, Абусаъд Абдулкарим ибни Муҳаммад ибни Мансур (562 ҳ.қ): «Алансоб», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1408 ҳ.қ.

37. Шибровии шофей, шайх Абдуллоҳ ибни Муҳаммад ибни Омир (1172 ҳ.қ): «Алитҳоф бихуббил ашроф», чопи аввал, Дорул китобил исломӣ, Эрон, 1423 ҳ.қ.

38. Тобеии шофей, шайх Аҳмад: «Алэътисом биҳаблил ислом», чопи аввал, матбаъатус саодати, Қоҳира 1327 ҳ.қ.

39. Байҳақии шофей, Аҳмад ибни Ҳусейн (458 ҳ.қ): «Алэътиқоду вал ҳидоя ило сабилир рашод», чопи аввал, Дорул офоқул қадида, Бейрут 1401ҳ.қ.

40. Ибни Касири Димишқии шофей, Абулфидо (774 ҳ.қ): «Албидояту ван ниҳоя», чопи панҷум, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1409ҳ.қ.

41. Ғимории шофей, Абдулазиз: «Баёну наксун нокисиил муътадй», чопи аввал, нашри Дорул имоми наваӣ, Урдун.

42. Абунуайми Исфаҳонии шофей, Аҳмад ибни Абдуллоҳ (430 ҳ.қ): «Таърихи Исфаҳон», (Зикру ахбори Исбаҳон), чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1411ҳ.қ.

43. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ): Таърихул ислом ва вафиётул машоҳири вал аълум», чопи аввал, Дорул кутубил арабӣ, Бейрут, 1411 ҳ.қ.

44. Хатиби Бағдодии шофей¹, Аҳмад ибни Али (463 ҳ.қ.): «Таърихи Бағдод», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1417 ҳ.қ.

45. Ибни Асокири шофей, Абулқосим Али ибни Хусейн ибни Ҳаббатulloҳ (571 ҳ.қ.): Таъриху Димишқил кабир, чопи аввал, Дорул кутубил арабӣ, Бейрут, 1421 ҳ.қ.

46. Мазии шофей, Юсуф ибни Абдурраҳмон (742 ҳ.қ.): «Тухфатул ашроф бимаърифатил атроф маъан нукатиз зироф алал атрофи ибни Ҳачари Асқалонии шофей», 852 ҳ.қ), чопи аввал, Алмақтабул исломӣ вад дорул қайима, Бейрут 1403 ҳ.қ.

47. Суютии шофей, Ҷалолуддин (911 ҳ.қ.): «Тадрибур ровӣ фӣ шарҳи тақрибуннавовӣ», таҳқиқ: Абдулваҳҳоб Абдуллатиф, Дорул фикр, Бейрут 1408 ҳ.қ.

48. Рофеии Қазвинии шофей, Абдулкарим ибни Муҳаммад (623 ҳ.қ.): «Аттавдину фӣ ахбори Қазвин», Дорул кутубил илмия, Бейрут 1408 ҳ.қ.

49. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Тазҳибу таҳзибул камол фӣ асмоир ричол», чопи аввал, нашри Алфорукул ҳадиса, Қоҳира 1425 ҳ.қ.

50. Афандии шофей, Қорӣ Бехҷат (1350 ҳ.қ.): «Ташреҳ ва муҳокима дар таърихи оли Муҳаммад (а)», Маншуроти китобхонаи оятуллоҳул узмо Маръашии Начафӣ, Қум.

51. Халифаи Нишобурии шофей, Аҳмад ибни Муҳаммад

1. Тибқи назари бархе вай ҳанбалимазҳаб муаррифи шуда аст.

ибнал Ҳасан ибни Аҳмад (қарни ҳаштум): «Талхис ва тарҷумай Таърихи Нишобури Ҳокими Нишобурӣ», китобхонаи Ибни Сино, Техрон.

52. Ибни Ҳачари Асқалонии шофей, Аҳмад ибни Алӣ (852 ҳ.қ.): «Тақрибут таҳзиб», чопи дуввум, Дорул маърифа, 1495 ҳ.қ.

53. Кинонии шофей, Абулҳасан Алӣ ибни Муҳаммад ибни Ироқ (963 ҳ.қ.): «Танзеҳуш шарифатил марфуати анил ахбориш шаниъатил мавзӯъа», чопи дуввум, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1401 ҳ.қ.

54. Ибни Ҳачари Асқалонии шофей, Аҳмад ибни Алӣ (852 ҳ.қ.): «Таҳзибут таҳзиб», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1404 ҳ.қ.

55. Мазии шофей, Юсуф ибни Абдурраҳмон (742 ҳ.қ.): «Таҳзибул камол фӣ асмоир риҷол», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1414 ҳ.қ.

56. Суютии шофей, Ҷалолуддин (911 ҳ.қ.): «Алҷомеъус сағир мин ҳадисил баширин назир», Дорул кутубил илмия, Бейрут, Бито.

57. Набҳонии шофей, Юсуф ибни Исмоил (1350 ҳ.қ.): «Ҷомеъу каромотил авлиё», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1414 ҳ.қ.

58. Ибни Аби Ҳотами Розии шофей, Абумуҳаммад Абдурраҳмон (327 ҳ.қ.): «Алҷарҳу ват таъдил», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут, Бито.

59. Самхудии шофей, Алий ибни Абдуллоҳил Ҳусно (911 ҳ.қ.): «Қавоҳирул ақдин фӣ фазлиш шарфин», Вазоратул авқоф ваши шуунуддиния, Бағдод 1407 ҳ.қ.

60. Форсии шофей, Абулҳасан Абдулғофир ибни Исмоил (529 ҳ.қ.): «Алҳақатул уло мин таърихи Нисобурил мунтахаб минас сиёқ», интиҳоб: Абуисҳоқ Иброҳим ибни Муҳаммад ибнал Азҳарис Сайрифинӣ (641 ҳ.қ.), чопи аввал, Нашри Қомеаи мударрисин, Қум 1403 ҳ.қ.

61. Абунуайми Исфаҳонии шофей, Аҳмад ибни Абдуллоҳ (430 ҳ.қ.): «Ҳилятул авлиё ва табақотул асфиё», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1416 ҳ.қ.

62. Қушайрии шофей, Абулқосим Абдулкарим ибни Ҳавозан (465 ҳ.қ.): «Аррисолатул қушайрия фит тасаввуфи», таҳқиқ ва таълиқ: Маҳмуд ибни Шариф ва доктор Абдулҳалим Маҳмуд, чопи Ҳассон, Қоҳира, Бито.

63. Суютии шофей, Чалолуддин (911 ҳ.қ.): «Аддурул мансур фит тафсири билмаъсур», чопи аввал, Дорулфикр, Бейрут 1414 ҳ.қ.

64. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Дувалул ислом», чопи аввал, Дору Содир, Бейрут 1999 м.

65. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Девонуз зуафо вал матрукин», чопи аввал, Доррулқалам, Бейрут 1408 ҳ.қ.

66. Ибни Наҷзори Бағдодии шофей, Абуабдуллоҳ Муҳиббуддин Муҳаммад ибни Маҳмуд ибни Ҳасан (643 ҳ.қ.): «Зайлу таъриху Бағдод», чопи аввал, Дорул кутубил илмия,

Бейрут 1421 х.қ.

67. Дорукутғни Бағдодии шофей, Али ибни Умар (385 х.қ.): «Сунану Дорукутғни», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1421 х.қ.

68. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 х.қ.): «Сайру аъломин нубало», чопи ёздаҳум, Муассисатур рисола, Бейрут 1417 х.қ.

69. Ибни Абилҳадиди муътазилӣ шофей, Абдулҳамид ибни Ҳаббатуллоҳ (656 х.қ.): «Шарҳи Наҳҷул балоға», чопи аввал Дору Эҳёил маърифат, Димишқ 1385 х.қ.

70. Байҳақии шофей, Аҳмад ибни Хусейн (458 х.қ.): «Шуабул имон», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1421 х.қ.

71. Ибни Ҳаҷари Ҳайсамии шофей, Абуаббос Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Муҳаммад ибни Али (973 х.қ.): «Асавоъиқул муҳриқа», чопи аввал, Муассисатур Рисола , Бейрут 1417 х.қ.

72. Суютии шофей, Ҷалолуддин (911 х.қ.): «Табақотул ҳуффоъ», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1403 х.қ.

73. Ибни Қозии Шаҳбаи шофей, Абубакр ибни Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Умар ибни Муҳаммади Димишқӣ (851 х.қ.): «Табақотуш шофеия», Дорун Нудватил ҷадида, Бейрут 1407 х.қ.

74. Ибни Касири Димишқии шофей, Исмоил ибни Умар (774 х.қ.): «Табақотуш шофеия», чопи дуввум, Дорул офоқул

чадида, Бейрут 1407 х.қ.

75. Ибни Ҳидоятulloҳи Ҳусайнии шофей, Абубакр (1014 х.қ.): «Табақотуш шофеия», чопи дуввум, Дорул офоқул чадида, Бейрут 1979 м.

76. Иснавии шофей, Чамолуддин Абдурраҳим (772 х.қ.): «Табақотуш шофеия», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1407 х.қ.

77. Субкии шофей, Тоҷуддин Абунаسر Абдулваҳҳоб ибни Алӣ ибни Абдулкофӣ (771 х.қ.): «Табақотуш шофеиятул кумбро», Дорул эҳёил кутубил арабия, Бейрут, Бито.

78. Ибни Салоҳи шофей, Тақиюддин Абуамр Усмон ибни Салоҳуддин ибни Абдурраҳмони Шаҳрзури (643 х.қ.): «Табақотул фуқаҳоиш шофеияти битартиби ва мустадракоти Муҳйиддин Абузакариё Яҳё ибни Шарафи Нававии шофей (676 х.қ.) ва «Танқеҳу Юсуф ибни Абдурраҳмони Мазии шофей» (742 х.қ.), чопи аввал Дорул Башоирул исломия, Бейрут 1413 х.қ.

79. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 х.қ.): «Алибару фӣ хабари ман габар», Дорул кутубил илмия, Бейрут, Бито.

80. Муҳаммад ибни Ақил шофей (1350 х.қ.): «Алатбул чамил ало аҳлил қарҳи ват таъдил», таҳқиқ ва таълиқ: Ҳасан ибни Алӣ Саққофи шофей, чопи аввал, Дорул имомун Нававӣ, Урдун.

81. Чувайинии шофей, шайхул ислом Иброҳим ибни Муҳаммад (722 х.қ.): «Фароидус самгин фӣ фазоилил

Мургазо вал Батул вас сибтин вал аиммату мин зурриятиҳим (а)», чопи аввал, Муассисатул Маҳмудӣ, Бейрут 1400 ҳ.қ.

82. Ҳокими Нишобурии шофей, Абуабдуллоҳ Муҳаммад ибни Абдуллоҳ (405 ҳ.қ.): «Алмустадраку алас саҳеҳайн», чопи аввал, Мактабатул асрия, Бейрут 1422 ҳ.қ.

83. Дайламии шофей, Ибни Шируя (509 ҳ.қ.): «Фирдавсул ахбор бимаъсурил хитоб», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1391 ҳ.қ.

84. Манновии шофей, Абдуррауф ибни Алӣ (1031 ҳ.қ.): «Файзул қадир бишарҳил Ҷомеъус сағир», чопи дуввум, Дорул фикр, Бейрут 1391 ҳ.қ.

85. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Алкошиф фй маърифати ман лаҳу ривоятун фил кутубис ситта», чопи аввал, Дорул қибла, Муассиса улумил қуръон, Ҷадда 1413 ҳ.қ.

86. Ибни Адии Ҷурҷонии шофей, Абуаҳмад Абдуллоҳ (365 ҳ.қ.): «Алкомилу фй зуафоир ричол», чопи саввум, Дорул фикр, Бейрут 1393 ҳ.қ.

87. Ибни Ҳиббони Бустии шофей, Абуҳотам Муҳаммад ибни Ҳиббон ибни Аҳмад (354 ҳ.қ.): «Китобус сиқот», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1393 ҳ.қ.

88. Абунауйми Исфаҳонии шофей, Аҳмад ибни Абдуллоҳ (430 ҳ.қ.): «Китобуз зуафо», чопи аввал, Дорус сақофа, Магриб 1405 ҳ.қ.

89. Доруқутнии Бағдодии шофей, Абулҳасан Алӣ ибни Умар ибни Аҳмад (385 ҳ.қ.): «Китобуз зуафо вал матрукин»,

чопи аввал, Алмактабул исломӣ, Бейрут 1400 ҳ.қ.

90. Нисоии шофей, Абуабдурраҳмон Аҳмад ибни Шуайб (303 ҳ.қ.): «Китобуз зуафо вал матрукин», чопи дуввум, Муассисатул китоби сақофия, Бейрут 1407 ҳ.қ.

91. Ибни Ҳаббони Бустии шофей, Абуҳотам Муҳаммад ибни Ҳаббон ибни Аҳмад (354 ҳ.қ.): «Китобул маҷруҳин», Дорул маърифат, Бейрут 1412 ҳ.қ.

92. Иҷлунии Ҷарроҳии шофей, шайх Исмоил ибни Муҳаммад (1162 ҳ.қ.): «Кашфул хафо ва музилул илбоси аммо иштаҳара минал аҳодиси ало алсинатин носи, чопи шашум, Муассисатур рисола, Бейрут 1416 ҳ.қ.

93. Ганҷии шофей, Муҳаммад ибни Юсуф (658 ҳ.қ.): «Кифоятут толиб фй маноқибӣ Алӣ ибни Абиталиб (а)», чопи саввум, Дору эҳёи турси аҳлул байти, Техрон 1404 ҳ.қ.

94. Хатиби Бағдодии шофей, Аҳмад ибни Алӣ (463 ҳ.қ.): «Алкифояту фй илмир ривоя», чопи дуввум, Дорул кутубил ҳадиса, Қоҳира, Бито.

95. Суютии шофей, Ҷалолуддин (911 ҳ.қ.): «Аллаолиюл маснуату фй аҳодисил мавзӯъа», чопи дуввум, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1418 ҳ.қ.

96. Дорукутнии Бағдодии шофей, Абулҳасан Алӣ ибни Умар (385 ҳ.қ.): «Алмуъталифу вал мухталиф», чопи аввал, Дорул ғурабул исломӣ, Бейрут 1406 ҳ.қ.

97. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Алмуҷарраду фй асмоир ричоли «Сунан»-и Ибни Моҷа», чопи аввал,

Дорур Роя, Риёз 1409 ҳ.қ.

98. Қузъоии шофей, Муҳаммад ибни Салома(454 ҳ.қ.): «Маснадуш шиҳоб», чопи дуввум, Муассисатур Рисола, Бейрут 1407 ҳ.қ.

99. Бусирии Қоҳирии шофей, Абуаббос Шаҳобуддин Аҳмад ибни Абибакр (840 ҳ.қ.): «Мисбоҳуз зучоҷа фй заводи Ибни Моча», таҳқиқ: Иваз ибни Аҳмади Шаҳрӣ, чопи аввал, Қомеатул исломия, Мадинаи мунаввара 1425 ҳ.қ.

100. Муҳаммад ибни Талҳаи шофей (652 ҳ.қ.): «Матолибуссуул фй маноқиби олир расул (а)», чопи аввал, Муассисатул Булуғ, Бейрут, 1419 ҳ.қ.

101. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Маърифатур рувот», чопи аввал, Дорул маърифа, Бейрут, 1406 ҳ.қ.

102. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Алмуъин лит табақотиил муҳаддисин», чопи аввал, Дорус саҳва, Бейрут, 1407 ҳ.қ.

103. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): Алмуғнӣ физ зуафо», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут, 1418 ҳ.қ.

104. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Алмуқтано фи сардил куно», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут, 1418 ҳ.қ.

105. Ҳошимии шофей, Сайидмуҳаммад Тоҳир (1412 ҳ.қ.): «Маноқиби аҳли байт (а) аз дидгоҳи аҳли суннат», чопи аввал, Бунёди пажуҳишҳои исломӣ, Машҳад, 1378 ҳ.ш.

106. Хатиби Бағдодии шофей, Аҳмад ибни Алӣ (463 ҳ.қ.):

«Мавзаҳу авҳомили қамъи ват тафриқ», чопи аввал, Дорул маърифа, Бейрут, 1407 ҳ.қ.

107. Заҳабии шофей, Шамсуддин (748 ҳ.қ.): «Мизонул эътидол фй нақдир риҷол», Дорул фикр, Бейрут, Бито.

108. Сафурии шофей, Абдуллаҳмон ибни Абдуссалом ибни Абдуллаҳмон (894 ҳ.қ.): «Нузҳатул маҷолиси ва мунтахабун нафоиси», чопи аввал, Ширкату Мактабату ва Матбаъату Мустафо Албонил Ҳалабӣ, Қоҳира 1387 ҳ.қ.

109. Мавсилии шофей, Умар ибни Муҳаммад ибни Абдулвоҳид (660 ҳ.қ.): «Аннаъимул муқим лиитратин набаил азим (а)», чопи аввал, Дорул китобул исломӣ, Қум 1423 ҳ.қ.

110. Шабланҷии шофей, шайх Муъмин ибни Ҳасан ибни Ҳасани ибни Муъмин (1298 ҳ.қ.): «Нурул абсор фй маноқиби оли байтин набиил мухтор (а), чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут, 1418 ҳ.қ.

111. Сафадии шофей, Салоҳиддин Халил ибни Айбак (764 ҳ.қ.): «Алвофй билвафиёт», чопи аввал, Аннашаротул исломия, Олмон, 1371 ҳ.қ.

112. Ибни Халлакони шофей, Абуаббос Шамсуддин Муҳаммад ибни Абибакр (681 ҳ.қ.): Вафиётул аён ва анбои абноиз замон», чопи аввал, Дору Содир, Бейрут 1397 ҳ.қ.

113. Ибни Ҳаҷари Асқалонии шофей, Аҳмад ибни Алӣ (852 ҳ.қ.): «Ҳудас сорй» маъруф ба «Муқаддимаи Фатҳул борй», чопи аввал, Дорур район литтурос, Қоҳира, 1407 ҳ.қ.

Зоҳирӣ

114. Муғлатои Ҳанафӣ, Алоуддин (462 ҳ.қ): «Икмолу таҳзибул камол фӣ асмоир риҷол», ба замимаи назароти Муҳаммад ибни Тоҳирии Мақдиси Зиҳирӣ, чопи аввал, Алфорукул ҳадиса, Бейрут, 1422 ҳ.қ.

Моликӣ

115. Қосим Алии моликӣ, Саъди Моли, «Чамҳарту тарочуми фуқаҳоил моликия», чопи аввал, Дорул бухус лидаросотил исломия ва эҳёиттурос, Дубай, 1423 ҳ.қ.

116. Азҳарии Моликӣ, Муҳаммадбашири Зофир: «Табақотул моликия», чопи аввал, Дорул офоқул арабия, Қоҳира 1420 ҳ.қ.

117. Ибни Саббоғи моликӣ (855 ҳ.қ): «Алфусул муҳимма фӣ маърифати аҳволил аимма (а)», чопи аввал, Дорул Азво, Бейрут, 1409 ҳ.қ.

118. Рашид Аттор, Абулҳусайн Рашидуддин Яҳё ибни Абдуллоҳи ибни Алии Қуршӣ (662 ҳ.қ): «Мучарраду асмоир рувот ан Молик», чопи аввал, Мактабатул ғурабоил асрия, Мадинаи мунаввара, 1418 ҳ.қ.

Соир¹

119. Ҷузҷонии Носибӣ, Абуисҳоқ Иброҳим ибни Яъқуб

1. Мақсуд аз соир, касоне ҳастанд, ки аз аҳли суннат буда, вале мазҳаби онҳо мушаххас нашуда аст.

(259 ҳ.қ.): «Аҳволур ричол», чопи аввал, Муассисатур рисола, Бейрут 1405 ҳ.қ.

120. Қармони Димишқӣ, Абуаббос Аҳмад ибни Юсуф ибни Аҳмад (1019 ҳ.қ.): «Ахборуд дувал ва осорул увал фит таърих», Оламул кутуб, Бейрут, Бито.

121. Абуяъли Қазвинӣ, Халил ибни Абдуллоҳил Халилӣ (456 ҳ.қ.): «Алиршоду фӣ маърифати уламоил ҳадиси», Дорулфикр, Бейрут 1414 ҳ.қ.

122. Сафо Завий ва Аҳмад Адвӣ ибни Абдуллоҳ ибни Солеҳ (261 ҳ.қ.): «Иҳадад дебочати бишарҳи «Сунан»-и Ибни Моҷа», чопи аввал, Дорул Яқин, Баҳрайн, 1422 ҳ.қ.

123. Иҷлӣ, Абулҳасан Аҳмад ибни Абдуллоҳ ибни Солеҳ (261 ҳ.қ.): «Таърихус сиқот», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 1405 ҳ.қ.

124. Ибни Шоҳин, Абуҳафс Умар ибни Аҳмад ибни Усмон (385 ҳ.қ.): «Таъриху Асмоис сиқот», чопи аввал, Дорул кутубил илмия, Бейрут 146 ҳ.қ.

125. Яҳё ибни Маъин, Абузакариё Маррии Ғитфони Бағдодӣ (233 ҳ.қ.): «Таъриху Яҳё ибни Маъин биривояти Абилфазл Аббос ибни Муҳаммад ибни Ҷотамуд Дурил Бағдодӣ (271 ҳ.қ.)», Дорул қалам, Бейрут, Бито.

126. Маъруф Аввод, Башшор: «Таҳқиқ ва таълиқи «Сунан»-и Ибни Моҷа, таҳқиқ ва таълиқи Башшор Маъруф Аввод, чопи аввал, Дорул Чил, Бейрут, 1418 ҳ.қ.

127. Ҳафсӣ Адвӣ, Муҳаммад ибни Исо ибни Атифаш

(1332 х.қ): «Чомеъуш шумал фй ҳадиси хотамир расул», Дорул кутубил илмия, Бейрут, Бито.

128. Ибни Мочаи Қазвинӣ, Абуабдуллоҳ Муҳаммад ибни Язид (275 х.қ): «Сунан»-и Ибни Моча», Дорул фикр, Бейрут, Бито.

129. Шайбӣ, доктор Комил Мустафо: «Ассилату байнат тасаввуфи ва ташайюъ», чопи саввум, Дорул Андалус, Бейрут 1982 м.

130. Чамъе аз нависандагон: «Алфехрастуш шомил литтуросил арабили исломиил махтут» (Алҳадисун набавиш шариф ва улумуҳу ва ричолуҳу), таҳқиқ ва нашри Муассисаи Олил байт лилфикрил исломӣ, Бито, Уммон, Урдун 1426 х.қ.

131. Бухорӣ, Муҳаммад ибни Исмоил (256 х.қ): «Китобуз зуафоис сағир», чопи аввал, Оламул кутуб, Бейрут, 1404 х.қ.

132. Абулвафои Ҳалабии Троблусӣ, Иброҳим ибни Муҳаммад ибни Сибт ибни Аҷамӣ (841 х.қ): «Алкашфул ҳасис», чопи аввал, Оламул кутуби ва мактабатун наҳзатил арабия, Бейрут, 1407 х.қ.

133. Муттақии Ҳиндӣ, Алоуддин Али ибни Абдулмалик (975 х.қ): «Канзул уммол фй сунанил ақвол вал афъол», чопи панҷум, Муассисатур Рисола, Бейрут 1405 х.қ.

134. Ибни Манзури Африқӣ, Муҳаммад ибни Мукаррам (711 х.қ): «Мухтасару таъриху Димишқ», чопи аввал, Дорул фикр, Бейрут 1409 х.қ.

135. Ёқути Ҳамавӣ, Абуабдуллоҳ Шаҳобуддини Ёқут ибни

Абдуллоҳи Румии Бағдодӣ (426 ҳ.қ.): «Муъҷамалу булдон», Дору Эҳёит туросил арабӣ, Бейрут 1399 ҳ.қ.

136. Венсинк, Орантён: «Алмӯъчамил муфаҳрас лиалфозил ҳадисин набавӣ», 1936 м.

137. Каҳҳола, Умар Ризо: «Муъҷамул муаллифин», Дору Эҳёит туросил арабӣ, Бейрут, Бито.

138. Иҷлӣ, Абулҳасан, Аҳмад ибни Абдуллоҳ ибни Солеҳ (261 ҳ.қ.): «Маърифатус сиқот», чопи аввал, Мактабатут Дор, Мадинаи Мунаввара, 1405 ҳ.қ.

139. Яҳё ибни Маъин, Абузакариёи Марии Ғатфони Бағдодӣ (233 ҳ.қ.): «Маърифатур риҷол», чопи аввал, Матбуъоту Маҷмаъул луғатул арабия, Димишқ 1405 ҳ.қ.

140. Қасавӣ, Яъқуб ибни Сафён (277 ҳ.қ.): «Алмаърифту ваттаърих», чопи аввал, Муассисатур Рисола, Бейрут, Лубнон, 1401 ҳ.қ.

141. Венсинк, Орантён: «Мифтоҳу кунузи алсинати», Дорул Боз, Маккаи Мукаррама, 1403 ҳ.қ.

142. Зағлул, Абуҳочар Муҳаммад Ассаъид ибни Басюней, «Мавсуату атрофил ҳадисин набавиш шариф (а)», Дорулфиқр, Бейрут, 1414 ҳ.қ.

143. Обӣ, Абусаъд Мансур ибни Ҳусайн (421 ҳ.қ.): «Насруд дурар», ҳайатул Мисриятил оммати лил китоб, Миср, Бито.

б) Имомия

144. Таботабой, Сайид Абдулазиз (1416 ҳ.қ.): «Аҳдлул

байти (а) фил мактабатил арабияти», таҳқиқ ва нашр: Муассисаи Олил байт (а) лиэҳёит турос», чопи аввал, Қум 1417 ҳ.қ.

145. Қозӣ Нуруллоҳи Маръашӣ, Шаҳиди Солис Хусайнии Шуштарӣ (1019 ҳ.қ): «Эҳқоқул ҳаққи ва изҳоқул ботили», чопи аввал, Мактабату Оятуллоҳул узмо Маръашии Начафӣ, Қум, Бито.

146. Шайхи Тусӣ, Абуҷаъфар Муҳаммад ибни Ҳасан ибни Алӣ (460 ҳ.қ): «Ихтиёру маърифатур риҷоли», таҳқиқ: Ҳасани Муставфӣ, донишгоҳи Машҳад, 1347 ҳ.ш.

147. Момақонӣ, шайх Абдуллоҳ (1351 ҳ.қ): «Танқеҳул мақол фӣ илмириҷол», чопи аввал, Матбаатул Муртазавия, Начафи ашраф, Бито.

148. Аллома Ҳиллӣ, Абумансур Ҳасан ибни Юсуф ибни Муттаҳари Асадӣ (426 ҳ.қ): «Хулосатул ақвол фӣ маърифатир риҷол», таҳқиқи шайх Чаводи Қайюмӣ, чопи аввал, муассисатур Нашрил исломӣ, Қум, 1417 ҳ.қ.

149. Шайхи Тусӣ, Абуҷаъфар Муҳаммад ибни Ҳасан ибни Алӣ (460 ҳ.қ): «Риҷолут Тусӣ», таҳқиқ ва таълиқ: Сайидмуҳаммадсодиқи Оли Баҳрулулум, чопи аввал, Матбаатул Ҳайдария, Начафи Ашраф, 1381 ҳ.ш.

150. Начошӣ, Абуаббос Аҳмад ибни Алӣ ибни Аҳмад ибни Аббоси Асадии Куфӣ (450 ҳ.қ): «Риҷолун Начошӣ», таҳқиқ: СайидМӯсо Шубайрии Занҷонӣ, чопи шашум, интишороти Чомеъаи мударрисин, Қум, 1403 ҳ.қ.

151. Ибни Довуди Ҳилли, Тақиюддин Ҳасан ибни Али (707 ҳ.қ): «Китобур риҷол», чопи дуввум, интишороти донишгоҳи Техрон, 1383 ҳ.қ.

152. Хуйй, Сайидабулқосим (1413 ҳ.қ): «Муъҷамурриҷолил ҳадис ва тафсилу табақотур рувот», чопи саввум, маншуроти Мадинатул илм, Қум, 1403 ҳ.қ.

153. Маръашии Начафӣ, Сайид Шаҳобуддин (1411 ҳ.қ): «Мулҳақоту эҳдоқил ҳақ», чопи дуввум, Мактабату Оятуллоҳул узмал Маръашиан Начафӣ, Қум 1423 ҳ.қ.

154. Юсуфии Ғаравӣ, Муҳаммадҳодӣ: Мавзуатут таърихил исломӣ», чопи аввал, Маҷмаъул фикрил исломӣ, Қум, 1430 ҳ.қ.